

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SERMAYE OLUŞUM SÜRECİNDE SÖMÜRGEÇİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖZDE NURDAĞ

GAZİANTEP
HAZİRAN 2018

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SERMAYE OLUŞUM SÜRECİNDE SÖMÜRGEÇİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖZDE NURDAĞ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif Özsağır

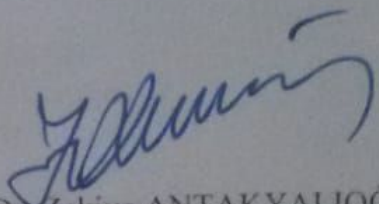
GAZİANTEP
HAZİRAN 2018

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

Gelişmiş Ülkelerin Sermaye Oluşum Sürecinde Sömürgecilik

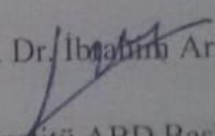
GÖZDE NURDAĞ

Tez Savunma Tarihi:
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

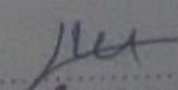
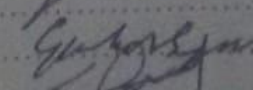
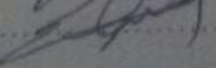
Prof. Dr. İbrahim Arslan

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

A. Özkan
Prof. Dr. Arif Özsağır
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
Prof. Dr. İbrahim Arslan
Doç. Dr. Gökçen Özkan
Dr. Öğretim Üyesi Eda Dineri

ÖZET

GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SERMAYE OLUŞUM SÜRECİNDE SÖMÜRGEÇİLİK

NURDAĞ, Gözde

Yüksek Lisans Tezi, İktisat ABD

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif Özsağır

Mayıs 2018, 114 Sayfa

Sömürgecilik tarihin her döneminde önem arz etmiştir ve günümüzde de bu önemini korumaktadır. Sömürgecilik neticesinde ülkeler ekonomik, siyasi ve kültürel zenginliklerini kaybetmişlerdir. Coğrafi keşifler ile birlikte sömürgecilik bilinmeyen kıtalara yayılmıştır. Yeni yerlerin keşfiyle birlikte ülkelerin ekonomik kaynaklarının sömürülmesi hızlanmıştır. Amerika kıtasının keşfedilmesiyle birlikte Avrupa ülkelerindeki sermaye stoklarında artış gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte ülkeler hammadde ve işgücünü ihtiyacını karşılamak için sömürgecilik faaliyetlerini artırmışlardır. Bunun yanında Avrupa pazarlarının doymasıyla birlikte sömürgeci ülkeler deniz aşırı topraklarda yeni pazar arayışları gerçekleştirmişlerdir. Sömürülen topraklardaki insanlar köleci işgücünde kullanılmışlardır. Bu kapsamda köle ticareti ülkeler tarafından yaygın bir şekilde gerçekleşmiştir. Portekiz ve İspanyolların başlattığı sömürgecilik faaliyetlerine siyasi birliğini tamamlayan diğer sömürgeci ülkeler katılmaya başlamıştır. Diğer ülkelerin sömürgecilik yarışına katılmasıyla beraber sömürgeci güçler dünyanın her yerine yayılmışlardır. Sömürgeci ülkeler sömürdükleri ülkelerin yeraltı ve yerüstü zenginliğini kendi ülkelerine aktarmışlardır.. Sömürgeci ülkelerin sömürgeci faaliyetleri günümüze de devam etmektedir. Bunun yanında Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar kuruluş amaçlarından saparak sömürü odaklı faaliyetler yürütmektedirler.

Anahtar kelimeler: Sömürgecilik, Sermaye Oluşumu, Gelişmiş Ülkeler

ABSTRACT
DEVELOPED COUNTRIES CAPITAL FORMATION PROCESS
OF COLONIALISM

NURDAĞ, Gözde
M. A. Thesis, Department of Economics
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Arif Özsağır
May 2018, 114 pages

Colonialism has been important in all periods of history and it still maintains its importance today. As a result of colonialism, countries have lost their economic, political and cultural riches. Geographical explorations have spread colonialism with an unknown geography. With the discovery of new places, the exploitation of the economic resources of the countries has accelerated. With the discovery of the American continent, there has been an increase in the stocks of European countries. With the Industrial Revolution, the countries increased their colonial activities in order to meet their labor and labor needs. As well as saturation of the European markets, the colonialist countries have sought new markets in overseas territory. The people in exploited lands were used in the slave labor. In this context, slave trade has been widespread by countries. Portugal and other colonialist countries that have begun to declare their political union with the Spanish colonialist have begun to participate. With the participation of the other countries in the colonial race, the colonial powers were disbanded all over the world. The colonialist countries have transferred the underground and superficial richness of the countries they exploited to their own countries. The colonialist activities of the colonialist countries continue today. In addition, institutions such as the World Trade Organization, the IMF, and the World Bank are devoted to exploitation-oriented activities by deviating from their corporate objectives.

Key Words: Colonialism, Developed Countries, Capital Formation

ÖNSÖZ

Sömürgecilik tarihin her döneminde önemini korumuş ve birçok milletin yok olmasına ve asimile olmasına yol açmıştır. Coğrafi Keşifler ile başlayan sömürgecilik faaliyetleriyle ülkeler dünyada birçok ülkeyi sömürmüşlerdir. Portekiz ve İspanyolların başlattığı sömürgecilik faaliyetlerine Hollanda, Fransa, İngiltere, Rusya, Almanya, İtalya ve Amerika gibi ülkeler katılmıştır. Sömürgecilik yarışına Amerika'nın katılmasıyla bu ülke dünyada küresel güç olmuştur. Günümüzde de devam eden sömürgecilik kurumlar aracılığı ile süregelmektedir. Gelişmiş Ülkelerin Sermaye Oluşum Sürecinde Sömürgecilik isimli tez konumu belirleyen ve bilimsel katkılarıyla yardımcı olan Prof. Dr. Arif ÖZSAĞIR hocama teşekkür ederim ve tez jürimdeki sayın hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca çok değerli ailem ve özellikle annem Mine NURDAĞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1.Sömürü ve Sömürgecilik Kavramı.....	3
1.2.Sömürgeci Zihniyetin Arka Planı.....	9
1.2.1. Coğrafi Keşifler.....	9
1.2.2. Düşünsel Alandaki Olaylar.....	10
1.3.Sömürgeci Zeminin Oluşumu.....	12
1.3.1. Sermaye-Sömürgecilik İlişkisi.....	10
1.3.2. Sanayi Devrimi.....	13
İKİNCİ BÖLÜM	
GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SERMAYE OLUŞUM SÜRECİ.....	16
2.1.Portekiz Sömürgeciliği.....	16
2.2.İspanyol Sömürgeciliği.....	23
2.3.Hollanda Sömürgeciliği.....	29
2.4.Fransız Sömürgeciliği.....	33
2.5.İngiliz Sömürgeciliği.....	46
2.6.Rus Sömürgeciliği.....	64
2.7.Alman Sömürgeciliği.....	68

2.8.İtalyan Sömürgeciliği.....	71
2.9. Amerikan Sömürgeciliği.....	74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SÖMÜRGEÇİLİĞİN KURUMSALLAŞMASI.....	85
3.1. IMF.....	85
3.2. Dünya Bankası.....	92
3.3. Dünya Ticaret Örgütü.....	95
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	103
ÖZGEÇMİŞ.....	114
VITAE.....	114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Arjantin'in IMF ile Yaptığı Anlaşmalar.....	87
Tablo 3.2. Arjantin'in Makroekonomik Göstergeleri.....	88
Tablo 3.3. GSMH Büyüme Oranları (%).....	95

KISALTMLAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
CFR:	Council on Foreign Relations
CIA:	Central Intelligence Agency (Amerika Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT:	General Agreement on Tariffs and Trade (Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması)
GSYİH:	Gayri Safı Yurt İçi Hasıla
IBRD:	Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
IMF:	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KİS:	Kitle İmha Silahı
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MAİ:	Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ORD:	Uyuşmazlıkların Çözümü Organı
SDR:	Özel Çekme Hakkı
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
vd.:	ve diğerleri
VOC:	Doğu Hindistan Şirketi
WTO:	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

Sömürgecilik güçlü ülkelerin genellikle deniz aşırı toprakları zorla ele geçirip bu ülkelere iktisadi, siyasi ve kültürel olarak yayılması şeklinde tanımlanabilmektedir. Sömürgecilik faaliyetleri sonucunda sömürülen ülkelerin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri Avrupalı ülkelere aktarılmıştır. Coğrafi keşiflerle birlikte yeni yerler keşfedilmiş Amerika kıtasından birçok değerli maden transferi neticesinde Avrupalı ülkelerin ekonomik stoklarında artış gerçekleşmiştir. Sanayi Devriminin gerçekleşmesiyle fabrikalar çoğalmış üretimde artış yaşanmış mallar daha ucuz ve seri şekilde üretilmiştir. Ülkeler iç pazarında tüketemedikleri mallarını ihraç etmek için yeni pazar arayışı ve üretim için gerekli hammadde arayışlarında bulunmuşlardır. Bu durum ise sömürgeci faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Sömürgeciliğin düşünsel yönü Rönesans ve Reform hareketleri neticesinde gerçekleşmiştir. Sömürgecilik esasında sermayeci sistemi barındırmıştır ve sermayeci ülkeler sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Kapitalizm rekabet, ileri teknoloji, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve ücretli emek sömürüsüne dayalı bir sistem olmuştur.

Sömürgeciliğe ilk başlayan ülkeler Portekiz ve İspanya olmuştur. Amerika kıtasına giden bu ülkeler bu kıtanın yeraltı ve yerüstü zenginliği kendi ülkelerine taşımışlardır. Amerikan yerlileri kıyımdan geçirilmiş, soykırıma uğramış, ekonomik güçleri ellerinden alınmış ve köleleştirilmişlerdir. Afrika ve Asya'da da sömürgecilik faaliyetlerini yürüten İspanya ve Portekiz'den sonra sömürgecilik faaliyetlerine Hollanda, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve Amerika gibi ülkeler katılmıştır. Sömürgecilik yarışına sonradan katılan ülkeler daha geniş çapta sömürgecilik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşından sonra en güçlü ülke Amerika olmuştur. Küresel bir güç olan Amerika günümüzde demokrasi söylemleriyle birçok ülkede emperyalist faaliyetlerini sürdürmektedir. Sömürgeciliğin başka kapılar altında devam ettiği günümüzde kurumlar aracılığıyla sömürgecilik devam etmektedir. IMF, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası gibi kurumlar bazı kişilerin yararına çalışan kurumlar olarak faaliyet göstermektedir.

Bu çalışmada gelişmiş ülkelerin sermaye oluşum sürecinde sömürgeciliğin etkili olup olmadığı incelenecektir. Çalışmanın amacı gelişmiş ülkelerin sermayelerini nasıl oluşturduklarını anlatmaktır. Bu kapsamda yapılacak çalışmada gelişmiş ülkelerin sermaye oluşum sürecinde yaptıkları sömürüler anlatılacaktır. Böylece gelişmiş ülkelerin sermaye oluşum sürecindeki sömürgeciliğin etkili olduğu görülecektir. Bu kapsamda yapılan çalışmada sömürgecilik, sömürgeciliğin gelişimi ülkelerin yaptığı sömürgecilik ve kurumsal olarak sömürgeciliğin nasıl işlediği anlatılacaktır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde sömürgeciliğin tanımı yapılacak, sömürgeciliğin nasıl geliştiği ve bu süreçte yaşanan olaylar aktarılacak ve sömürgeci zemininin nasıl oluşturduğu anlatılacaktır.

İkinci bölümde ülkelerin yaptıkları sömürgecilik ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır. Bu kapsamda hangi ülkeleri sömürdükleri, sömürdükleri ülkelerde yaptıkları faaliyetler ve sömürdükleri ülkelere elde ettikleri gelirler, köle ticaretiyle elde ettikleri ucuz hatta bedava işgücü kullanımları anlatılacaktır.

Üçüncü bölümde sömürgeciliğin kurumsallaşması anlatılacaktır. Sömürgeciliğin kurumlar aracılığı ile devam ettiği görülecektir. Başlarda farklı amaçlar için kurulan kuruluşların daha sonra amaçlarından saparak sömürü odaklı işledikleri anlatılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖMÜRGEÇİLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. SÖMÜRÜ VE SÖMÜRGEÇİLİK KAVRAMI

Sömürü birisinden veya bir şeyden haksız yere kar elde edilmesidir. Proudhon'a göre üreticilerin mal sahipleri aracılığı ile kullanılıp dışlanması şeklinde tanımlamıştır (Büyük Larousse, 1986:10735). Sömürgecilik bir ülkenin kendi sınırları haricinde genellikle denizaşırı topraklarda askeri müdahaleler ve benzeri yöntemlerle ele geçirip ele geçirilen yerlerde yaşayanlara siyasi, iktisadi ve kültürel alanda üstünlük sağlayıp buralara kendi çıkarları doğrultusunda yayılmaları şeklinde ifade edilmektedir (Kavas, 2009:394).

Sömürgecilik kavramı üç unsur ile açıklanır: ilk unsur yabancı toprakların ele geçirilip işgal edilmesi, sonraki unsur sömürü amaçlı ele geçirilen toprağın işlenmesi ve son unsur ise koloniciler aracılığıyla sömürge altındaki topraklara iskân yapmak olarak açıklanmaktadır (Bürüngüz, 2013: 9). Sömürgecilik başka bir şekilde güçlü ülkelerin egemenliği altındaki zayıf milletlere uyguladıkları uluslararası iktisadi sömürü şekli olarak da açıklanmaktadır. Sömürgeci sistem askeri güç, ürün ve pazar kontrolü yolları ile kendini göstermiştir. Sömürgecinin görevi sömürgeci devletin düşük maliyet ile üretim yapabilmesi için sömürgeci güçlere hammadde sağlamak olmuştur. Bu sayede üretilen mallar dünya pazarlarında satışa sunulmuştur. Sömürge sisteminde sömürge hammaddelerini başkalarına satması yasaklanmıştır ve biten mallarını da sömürgeci ülkeden alma kuralını koymuşlardır. Bu sistemle sömürgeci ülke ucuz hammadde ve tutsağı altına almış pazar sağlamıştır. Fakat sömürgecilik sadece bunları içermemektedir. Ekonomik kaynaklara basit bir şekilde ele geçirme faaliyetinden başka, içinde gayri ahlaki ve gayri insanı davranışları

kapsamıştır. Sömürgecilik ile birlikte inançlar, değerler ve insanlık ölmüştür (Tatar, 2011:198).

Sömürgecilik 15. yüzyıldan günümüze kadar değişerek devam etmiştir. Özellikle Avrupalı güçlü ülkelerin dünyadaki başlıca devletlerin topraklarını ve kaynaklarını keşif, ilhak ve istimlak ederek kendi ülkelerinin çıkarlarına kullanması şeklinde gerçekleşmiştir. Sömürgeci güçler sömürdükleri ülkelerin kaynaklarına, işgücüne, pazarlarına el koyup sömürülen milletlerin sosyo-kültürel ve dini inançlarına zarar vermişlerdir. Sömürgecilik iki yoldan iki yoldan uygulanmıştır. İlki maddi varlıkların sömürülmesi şeklinde olmuştur. Bu olay coğrafi keşiflerle hızlanmıştır. Ele geçirilen yeni yerlerde altın ve gümüş stokları ve yeraltı ve yerüstü zenginlikler Avrupa kıtasına aktarılmıştır. Amerika kıtasının keşfi ile birlikte Avrupa'daki sermaye stokları da artmıştır. O dönemde bu madenler para yerine kullanıldığından dolayı Yeni Dünya'da altın ve gümüş transferi çok miktarda olmuştur. Bu transfer neticesinde Avrupa piyasasında eskisine göre daha çok para kullanımı gerçekleşmiştir. Para kullanımındaki artış ise ekonomide canlanmaya sebep olmuştur. Artan talebi karşılama adına bir taraftan emperyalist hareketler artmış diğer taraftan köleci işgücü uygulaması gerçekleşmiştir. Buna örnek olarak Amerika kıtasındaki Afrika kökenli siyahi insanların köle olarak çalıştırılması verilebilmektedir. 16. yüzyıl ve 17. yüzyıllar sömürge kazanma yüzyılları olmuştur. Sömürgecilik iktisadi açıdan zenginlik kaynağı siyasi açıdan prestij kaynağı olarak görülmüştür. İkincisi ise insan gücünün kölelik yolu ile sömürülmesi olmuştur. Avrupa kapitalizm neticesinde siyahların köleliğini, ticaretini Amerika kıtasına toplu halde aktarmaları neticesinde başlatmıştır. Avrupalılar köleliği dünya ekonomi sistemine dönüştürmüşlerdir. Günümüzde gelişmiş ve medeni olarak görülen devletler için kölelik 16. yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar artı değer oluşturulmasında en önemli faktörlerden sayılmıştır (Özsağır, 2017:88-89).

Günlük konuşmalarda sömürgecilik ve emperyalizm kelimeleri birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar. Emperyalizm bir ulus veya ülkenin diğer uluslar, ülkeler veya insan grupları üzerinde nüfuzunun yayılması şeklinde ifade edilmektedir (Eyrice, 2008:5-6). Ayrıca emperyalizm kavramı Latince “*imperium*” kelimesine karşılık gelmektedir ve merkezi hükümet, diktatörlük gücü, keyfi yönetim gibi anlamlara dayanmaktadır. Emperyalizm olgusunun kullanımı 1870’lerde İngiltere’de

çoğalmış Başbakan Disraeli'nin sömürge imparatorluğunun gücüne güç katmak için bu kavramdan oldukça sık yararlanılmıştır (Bağçe, 2003:65).

Sömürgecilik bir milletin farklı ülkelerde kendini çoğaltma gücü iken, emperyalizmin ilk hedefleri yayılmak, sömürgeleştirmek ve kültürünü hâkim kılmaktır. Leroy-Beçulieu'ya göre yayılma gücü olan emperyalizm bir ideolojiden yola çıksa da bu ideoloji maddi çıkarlar için hedef olmuştur. Bu hedefler sömürgeci politikanın en yaygın temeli olmuştur (Ferro, 2002:36-37).

Sömürgeciliğin hız kazanmasını ve emperyalizmin oluşmasını etkileyen ekonomik unsurlar: Avrupa ülkelerinde biriken sermaye fazlasına yeni yatırım olanakları ve alanları, makineleşme ürünü olan üretim fazlasına yeni pazarlar oluşturma talebi, Avrupa ülkelerindeki nüfus artışına çözüm olarak yeni yerleşim alanları bulma isteği, üretim için gerekli olan hammadde isteği şeklinde sıralanmaktadır (Sander, 2000:202).

XVI. yüzyıl ve XVIII. yüzyıl arası sömürgecilik ve ardından gelen emperyalizm arasındaki temel fark endüstri devriminin emperyalizme metropoller ile sömürgeler arasındaki ilişkiyi bütün şekilde değiştirebileceği fiili imkânları elde etmesidir. Sömürgeci yayılmacılığın ilk zamanları eski tip sömürgeleştirmeye benzemiştir. Yani sömürgeci ile sömürülen halk arasındaki ekonomik, askeri ve teknik farklılık ve ticaretleri küçük boyutlarda olmuştur. Örneğin Avrupa'daki yaşam düzeyi ve Asya'daki yaşam düzeyi arasındaki fark 1 veya 1.5 kat olmuştur. Sömürgeler için esas yıkım endüstri devriminin ve emperyalizmin etkileriyle birden gelmesiyle olmuştur. Devamlı büyüyen bu fark sömürgeleştirmenin gerektirdiği yapısal değişiklikler ve güç ilişkilerinin değişmesinden olmuştur. İspanyol Amerika'sı haricinde ilk sömürgeleştirme hareketleri sadece fethedilmiş ve egemenlik altına alınmış toplumların yapısını bozmuştur. Fakat ekonomik emperyalizmin gerekleri neticesinde ikinci sömürgeleştirme hareketi derin yapısal dönüşümlere sebep olmuştur. Bunlardan ikisi önem arz etmektedir: endüstriyi çökertme ve tarımda gıdaya dayalı olmayan gelişme olmuştur (Ferro, 2002:45-46).

19. yüzyıl bütün dünya ekonomi ve politikasında Avrupalı devletler hakim olmuştur. 1800'lerden önceki dönemlerde Avrupalı devletler dünyada üstünlük sağlamış fakat bu üstünlük her alanda olmamıştır. İlk sömürgecilik faaliyetleri ve

oluşturulan sömürge imparatorluğuna rağmen Avrupa'nın her köşede etkili biçimde yönetildiği birim olmamıştır. 19. yüzyıl bu egemenliğin olduğu yüzyıl olmuştur. Bu egemenliğin oluşmasını sağlayan endüstrileşme ve onun sebep olduğu emperyalizm olmuştur (Sander, 2000:186). Avrupalı ülkelerin sömürgeler oluşturmak aracılığı ile genişlemeleri 19. yüzyıl olgusu olmadığı 15. yüzyıldan itibaren Avrupalıların en belirgin özelliği olmuştur. Fakat emperyalizm kelimesi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmış ve 1870 sonrası emperyalizm çağı olarak isimlendirilmiştir (Sander, 2000:201).

1876 senesine kadar Afrika'nın %10'u kadarı Avrupalıların olmuştur. Bu tarihin ardından büyük paylaşma başlamış ve 1884-1900 yılları arasında İngiltere 57 milyon nüfuslu 3.7 milyon, Fransa 36.5 milyon nüfuslu 3.6 milyon, Almanya 14.7 milyon nüfuslu 1 milyon, Belçika 30 milyon nüfuslu 900.000, Portekiz 9 milyon nüfuslu 800.000 milyon karelik toprakları almışlardır. 19. yüzyılda sömürgeci genişleme daha çok Afrika'da yaşanmıştır (Ataöv, 1977:15).

Diğer yandan Avrupa pazarlarının doyması ile birlikte üreticiler deniz aşırı alanlarda pazar arayışında bulunup, yöneticileri bu konuda baskı altına almışlardır. O zamanlarda Asya ve Afrika Avrupalılar için önem teşkil etmiştir. Bunun yanında yatırımcı şirketler rahat çalışabilmek adına sömürge alanlarının güvenlik altına alınması gerekli olmuştur. Böylece ekonomik yayılma siyasi yayılmayı beraberinde getirmiştir. Emperyalizmin genişlemesinin ekonomik unsurlarda yeni gümrük duvarları ve merkantilist doktrini de eklemek gerekmektedir. 19. yüzyıl ikinci yarısında yaşanan uluslararası depresyonun etkileriyle 1879 senesinde Almanya ve 1892 senesinde Fransa ülke ve sömürgelerinde ithalat gümrüğünü arttırmışlardır. Bunu daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde yapmışlardır. Bu neticede Avrupa devletleri içinde yükselen gümrük duvarları, ticaretin sömürgeler ile yapılmasını zorlayarak denizaşırı yayılmayı arttırmıştır. Yeni Merkantilist doktrine göre endüstri döneminde hiçbir devletin uzun dönemde kendi kendine yeterli olamayacağını bu sebeple bütün ülkelerin gümrük duvarları ile koruyacağı bir sömürge imparatorluğuna sahip olması gerektiği ifade edilmiştir (Sander, 2000:202-203).

Sömürgecilik tarihte emperyalizm çağı olarak adlandırılan dönemden öncede süregelmiştir. Ama sömürge siyaseti ile emperyalizm aynı şeyleri ifade etmemektedir. Sömürgeci genişleme 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın

başlarında farklı bir nitelik teşkil ederek tek el öncesi sermayeci düzenin tek elci döneme dönüşmesi, sermayeci ülkeleri Pazar rekabeti içinde büyük bir şiddete sürüklemiştir. Sermayecilik geliştikçe hammaddeye ihtiyaç daha çok artmış neticede hammadde kaynakları için rekabet çoğalmış ve yeni sömürgeler elde etme girişimleri büyük bir yarışa dönüşmüştür. Sermayeci toplumların tek elci döneme girmelerinden önce güdülen sermayeci siyasete ilave olarak, artık sermaye ihracı, etki alanı bölüşmesi, bilinen hammadde haricinde muhtemel zenginlik kaynaklarının ilerisi için hesaplara ve pazarlıklara dahil edilmesi sorunu oluşmuştur. Bu dönem başlıca sermayeci devletlerin dünyayı bölüşmesi dönemi olmuştur (Ataöv, 1977:15).

John Hobson'un 1920 senesinde kaleme aldığı *Imperialism a Study* kitabında ve Rudolf Hilferding'in 1910 senesinde yazdığı *Das Finanz Kapital* kitabında belirtildiği gibi emperyalizmin ana destekçisi ve sürükleyicisi ekonomik çıkardır. Bu iki kitaptan esinlenerek Lenin 1916 senesinde *Emperyalizm, Kapitalizmin Son Aşaması* adlı eserini çıkarmıştır. Hobson'un tezleri ile Lenin'in tezlerinde farklılıklar görülmüştür. Hobson İngiliz emperyalizmini endüstriyel ve mali çıkarların halkın zararına ve kamusal gücün yanında üretim fazlalarını devam ettirebileceklerini ve artı sermaye ile yatırım sağlayabilecekleri özel pazarları oluşturmak ve geliştirmek amacıyla organize olmuş bir oluşum olarak ifade etmiştir. Yani Hobson emperyalizmi merkantilizme geri dönüş olarak ifade etmiştir. Çünkü emperyalizmde ulusal güçlerle rekabet edebilmek için sermaye birikiminin olması gereklidir. Lenin ise emperyalizmi kapitalist, tek elci gelişimin son aşaması olarak ifade etmiştir (Ferro, 2002:42).

Emperyalizm günümüzde oldukça adından bahsedilen bir kavram olmuştur. On dokuzuncu yüzyıldan günümüze değin en önemli sorunlardan biride emperyalizm olmuştur. Emperyalizmi bilmeden diğer birçok sorunu açıklayabilmek çok zordur. Günümüzde mali sermaye kapitalist devleti birçok yönden kendine bağlayarak tek elci devlet kapitalizmini oluşturmuştur. Emperyalizm ile birlikte ülkeler artık emtia ihracı ile birlikte sermaye ihracı ve borçlanma yolu ile ülkeler sömürölmektedirler. Emperyalizmde tekeller ve tek elci konumda olan ülkeler eşit şartlarda gelişme ortamı bulmazlar. Bu durum paylaşılmış durumda olan dünyanın tekrardan paylaşılması için yeni dünya savaşlarının oluşmasına neden olmaktadır. 1. ve 2. Dünya Savaşları emperyalist güçlerin dünyayı tekrardan paylaşmak adına

oluşturdukları savaş olarak ifade edebiliriz. Emperyalist güçler sömürdükleri ülkelerde kendileri bağlı bir sınıf oluştururlar. (www.emo.org.tr/ekler/67f096809415ca1_ek.pdf?dergi=99, 10.01.2017).

Emperyalizm kavramı üzerinde çalışanlar araştırdıkları dünyayı hiyerarşik, eşitsiz, temel bağlantıları arasında asimetrik bağlantıları olan ve çatışmalı bir kavram olarak açıklamışlardır. Emperyalizm kavramının yapısal etkileri bağımlılığa karşılık gelir. Bu kavramın bölüşümle ilgili sonuçları sömürü kavramına karşılık gelir. Ulusal ekonomiler arasında yaşanan kaynak aktarımı konusu da bu kavram ile ilgilidir. Metropollerden çevreye sermaye ihracı ile kaynak aktarımı diğer ülkelerden metropollere faiz ve kar olarak artık aktarımının temel şartı olmaktadır. Bazen de sermaye kaçıışı sebebiyle borç servisi için cari işlem fazlası verme mecburiyeti olduğunda çevre ülkelerden merkez ülkeye de kaynak aktarımı olabilmektedir. Bazı tarihsel zamanlarda metropollerden çevreye kaynak aktarımında bağımlılık oluşturan gelişmeler olmuştur. Avrupa ülkeleri ile diğer ülkeler arasında olan ilk uluslararası işbölümü çoğu zaman dış ticaret hadlerinin hammaddelerde uzman durumuna geçmiş ülkelerin yararına dönüşmesi aynı zamanda olmuştur. Diğer ülkelerden ucuza tekstil ürünleri ithal edildiğinde yerel endüstrilerde çökme yaşanmıştır (Tonak, 2004:22-23).

Sömürdükleri topraklara yerleşen sömürgeci güçler anayurtları ile bağlantılarını koparmamışlardır. Bu şekilde kaynaklarını rahat bir şekilde ülkelerine aktarmışlar yani anayurt bir nevi sermayenin aktarıldığı bölge olmuştur. Eski sistem sömürde sermaye akışı belirgin bir şekilde yapılmıştır. Fakat günümüzde aldatıcı bir unsur olarak çokuluslu veya ulus ötesi şirketler bunun yerini almıştır. Çokuluslu şirketlerin belirli bir dilinin, dininin, vatanının ve bayrağının olmadığı söylenmektedir. Ama şirketlerin gelirlerinin takip edildiği zaman anayurtları ile bağlarını bitirmedikleri tespit edilmiştir. Görülen bu yeni sömürgecilik kendi özelliklerini içinde barındırmaktadır. Eskiden zor kullanarak toprağa yerleşmek yerine artık yabancı sermaye yatırımları ile sömürgecilik devam edilmektedir. Eski sömürgecilik zamanında sömürülen topraklardan hammadde alınıp ucuz maliyetle ana yurda aktarılmaktaydı ve buradan mamül mal halinde ticareti yapılmaktaydı. Günümüzde ise doğrudan ucuz işgücü ve hammaddenin olduğu yerlerde yatırım olmaktadır. Be şekilde hammadde nakliyatı ve hammaddenin kazanılması sorunları

bitmekte ve köle ve göçmen kesim ile yapılan işgücü az maliyet ve daha az tehdit ile yapılmaktadır. Yatırım yapılan yerlerde nüfusun çok olması emek arzını arttırıp buda maliyeti çok azaltmaktadır. Bu yerlerdeki sosyal hakların gelişmemiş olması da maliyetleri düşürmüştür. Gerek eski sömürgecilik gerek yeni sömürgecilik Avrupalılaşıma davasının tarafı olmuştur. Bu süreç bazen kanlı ve karanlık bazen sinsi barışçıl yollarla kendini göstermiştir. Bu nedenle sömürgecilik bir oluşu ifade etmiştir (Tatar, 2011:196-197).

1.2. SÖMÜRGEÇİ ZİHNİYETİN ARKA PLANI

1.2.1. Coğrafi Keşifler

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda coğrafi keşifler olana kadar Avrupalılar Avrupa dışında bildikleri kulaktan doğma hikâyelere dayanmıştır. On beşinci yüzyılın başında Batlamyus'un Geography isimli kitabı Yunancadan kendi dillerine çevrilmiştir. Bu eserde Asya ve Afrika hakkında Avrupa kıtasının yakın bölgelerine ait bilgiler vardır. Fakat Amerika ve Avustralya kıtalarına ait herhangi bir bilgi içermemiştir. Ünlü gezginci Marco Polo'ya ait Travels adlı kitap Portekiz Prensine ve Kristof Kolomb için ilham kaynağı oluşturmıştır. Bu eser özellikle Kristof Kolomb için sömürgeciliğin başlangıcı sayılan coğrafi keşifleri başlatacaktı (Hanilçe, 2010:48-49).

Haçlı seferleri ile Doğu'nun zenginliklerini ele geçirmek isteyen Batı'ya Türkler yolu tıkayınca kendilerine uzak diyarlara sömürecek toprak aramışlardır. Avrupa'nın içinde boğulmuş Batı yeni yerler keşfetme arayışlarına girmiştir. Osmanlı Devletinin Akdeniz egemenliği ve önemli ticaret yollarını elinde bulundurması Avrupa'ya başka çıkış yolları aratmış ve bu nedenle Ümit Burnu dolaşılıp Amerika'ya varılmıştır. Bu şekilde Coğrafi Keşifler başlamıştır. Keşfedilen yeni topraklarda sömürgecilik vahşet boyutunda olmuştur. İşte Coğrafi Keşiflerle birlikte sömürgecilikte başlamıştır (Tatar, 2011:201-202).

Coğrafi keşiflerin varlığı Batı'nın yayılmasında ve ekonomik temellerini oluşturması önemli paya sahip olmuştur. Ortaçağın sonundan itibaren Avrupa'dan yayılan sömürgeci faaliyetler, altın arayışı, keşif seyahatleri, ticaretin yaygınlaşması, dini misyonlar ve imparatorluk kurucularının işgalleri dünya çapında yayılmıştır. On beşinci ve on altıncı yüzyılda yeni ticaret yollarının bulunması hedefi ile başlatılan

ve en önemli nedeni ekonomik olan Coğrafi Keşifler neticesinde Avrupa’da geri dönüşü olmayan bir süreç başlamıştır (Eyrice, 2008:17). Coğrafi keşifler ile birlikte dünya ticareti daha önce görülmemiş boyutlara erişmiştir. Bu ticaretin en önemli özelliği ise Avrupa’nın mamül malları her yere yayılmış ve hammaddeler ile değiştirilmiştir (Ataöv, 1977:12).

1.2.2. Düşünsel Alandaki Olaylar

Amerika kıtasının keşfi, ümit burnunun bulunması, Hindistan’a gidilmesi ile birlikte farklı uygarlık ve topraklar görülmüş aydınlanmanın Rönesans ve Reform hareketleri ile düşünsel yönü hazırlanmış, bu keşifler neticesinde Batı yeni kıtalara yayılma sürecini başlatmıştır. Bacon’a göre yeni teknikler ile donatılan, ticareti geliştirip yeni pazar arayışları içinde olan, altın ve hammadde kaynakları peşinde olan Avrupalılar dünyanın geri kalan topraklarına gözlerini dikmişlerdir (Eyrice, 2008:17). Avrupa’daki Rönesans ve hümanizm akımları neticesinde sömürgecilğe çeşitli bahaneler yapmışlardır. Papa’nın görüşüne göre köleleştirilemeyecek kişiler sadece Hristiyanlar olmuştur. Günümüzde dahi yaptıkları sömürgecilik ve işgali Batılılar keşif diye tanıtmışlardır (Akgül, 2014:13). Böylece yaptıkları sömürgeciliğin düşünsel zeminini oluşturmuşlardır.

1.3. SÖMÜRGEÇİ ZEMİNİN OLUŞUMU

1.3.1. Sermaye-Sömürgecilik İlişkisi

İngiliz-Yahudi medeniyetinde maddi ilişkiler üretim tüketim dengeleriyle olmuştur. Üretim tüketim dengesi de iktisadın konusunu teşkil etmektedir. Bu medeniyetin maddi ilişkileri iktisadidir. Fakat bu alışlagelmiş iktisat olmamıştır. Oluşturulan, alışagelmemiş iktisat olmuştur. Alışlagelinmiş iktisatta var olan temel ihtiyaca göre üretim yapılmaktadır. Alışlagelinmemiş iktisatta ise önce ihtiyaçlar üretilir yani tüketim kamçılanır. Tüketimde kamçılandıkça artış gösterir. Çeşitlilik ve miktar bakımından tüketim arttıkça, üretilen ürünlerin türleri, nitelikleri ve nicelikleri artış gösterir. Burada üretim, tüketimin talebi doğrultusunda olmaktadır. Birinci hedefleri sürekli artan kar hadleri olmuştur. Üretim-tüketim bağlantılarını dalgalanmadan sallantılardan kurtarmak amacıyla onları sağlam kazığa almışlardır. Bu kapsamda sağlam kazık para olmuştur. Üretim için gerekli olan para miktarı ise sermaye olarak adlandırılmaktadır. Üretim için gerekli olan parayı üretip elinde tutan

bensem, tüketileceklerde benden sorulacaktır. Yani üretimin kaynağı ve tekeli bensem dünya benim elimde olur. İşte üretimin anahtarı olan para miktarını elinde barındırıp kar haddini sürekli sürekli arttırma sistemine dayalı ideolojiye sermayecilik denilmektedir (Duralı, 2015:19-20).

16. yüzyıldan günümüze kadar ulaşan sömürü sistemi ile kapitalist üretim şekli arasındaki bağ bazı yazarlar tarafından bilmezlikten gelinmiştir. Sömürgecilik kökünde sermayeci sistemi barındırmaktadır. Sermayeci toplumlar endüstri çağını yaşayınca sömürgeler pazar ve hammadde kaynakları bakımından bulunmaz nimet olmuştur. Emperyalist zamanda sömürgecilik tekeli sermayenin emrinde olmuştur. Avrupa ve Amerika'daki sömürgecilik sisteminin belirli toplumsal düzene bağlanmaktan uzak durması bu nedenle olmuştur. Ticaret sermayesi sömürdükleri topraklarda ilkel sömürge biçimini kullanmış, sömürgelerde eşit olmayan ticari ilişkiler oluşturmuş, sömürgelerdeki tarım ve el sanayisini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. Sanayi devrimi bu ilişkiyi pekiştirip daha ileri düzeye ulaştırmıştır. Emperyalist ülkeler ve onların yanında olan yazarlar sömürgeciliği kapitalizmden ayırma gayretleri içinde sömürüyü sermayeci düzenin bütününe değil belirli zamanda belirli özelliğine veya kişilerin geçici farz ettikleri siyasetine, ya da bazı iş adamlarına bağlı tutmuşlardır. Sömürgeciliğin köle ticareti kısmını ise ikincil neden olarak tutmuşlardır. Çağdaş kapitalizmi ise sömürgecilik tamamen farklı olarak ele almışlardır. Fakat olumlu gördükleri bir takım olayları kapitalizm ile ilişkilendirmişlerdir. Kısacası olayları kendi çıkarları çerçevesinde ele almışlardır. Kapitalizmin illaki sömürgeler olmadan devam edemeyeceği ileri sürülmektedir fakat sömürgeciliğin kapitalizmin geliştiği zamana denk gelmesi tesadüf olmamıştır. (Ataöv, 1977:546-547).

İnsanlığın geçmişine bakıldığında kapitalizmin üretim tarzına gelmesi ile birlikte insanlık için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü kapitalizm rekabete, yüksek teknolojiye, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve ücretli emek sömürüsüne dayalı bir sistem olarak sömürü odaklı işlenmiştir. Kapitalizm kendine benzemeyen ne olursa kendi çıkarları doğrultusunda biçim veriyordu veyahut biçimsiz hale getirmiştir. Bu gibi nedenlerden dolayı kapitalizm diğer üretim tarzları ile uyuşmamıştır. Kapitalizm hem yatay hem de dikey olarak ilerliyor yani ilk olarak kapitalist üretim ilişkilerine yabancı toplumlarda üretim yaşam biçimlerine yön

vererek; ikinci olarak önceleri kapitalizmin etkisi altına girmiş toplumlarda dikey olarak yayılmıştır. Kapitalizmde üretim pazar için yapılır dolayısıyla insan ihtiyaçları doğrudan karşılanmıyor, dolaylı olarak pazarlar aracılığı ile karşılanıyordu. Bu vaziyette üretim insan ihtiyaçlarından bağımsız hale geliyor, amaç kar elde etmek ve karı genişletmek olduğu için üretim sistemi toplum karşısında özerk hale gelmiştir. Sonuç olarak üretim pazar için, kar için, sermaye için üretim ve sermayenin yeniden üretimi halini almıştır (Başkaya, 2005:9-10).

Kapitalist genişleme askeri güce dayanmaktadır. Fakat askeri gücün ardında şüphesiz ekonomik güç olmak zorundadır. Ekonomik gücü yüksek olan ülkelerde teknoloji gelişmektedir. Fakat oluşacak büyük bir askeri gücün masraflarını karşılayabilecek ve askeri gücünü dünyanın her yerine götürebilecek güce sahip ülkeler sömürgeci-emperyalist hayaller kurabilmiştir. İlk zamanlarda bazı bölgelerin sömürgeci-emperyalist Avrupa ülkeleri tarafından doğrudan sömürge konumuna girmeleri gerekmiştir. Bazı bölgelerin sömürgeciliğe alınması için bazı bölge ve ülkeler kontrol altında tutulmalıydı. Bazı zamanlar oluşan bu durum sömürgeci-emperyalist Avrupa ülkeleri arasında oluşan rekabet neticesinde olmuştur. Avrupalı devletlerin direk sömürüsüne uğrayan ülkelerle birlikte direk sömürüye maruz kalmayan ama emperyalist sömürüye uğrayan ülkeler mevcuttu. Osmanlı imparatorluğu buna örnek olarak verilebilir. Aynı zamanda Orta ve Güney Amerika İspanyol sömürüsü sonrası durumda buna örnek olarak verilmektedir. Önceleri İspanyol ve Portekiz sömürgesi halinde olan bu yerler daha sonra İngiliz sömürgesi haline gelmiş, en son olarak da Amerika'nın sömürgesi durumuna geçmiştir. Her sömürü kademesinde eşit olmayan bir şekilde ekonomik, ticari ve yatırım ilişkileri neticesinde doğal zenginlikler ve beşeri zenginlikleri sömürgeci ülkeler ele geçirmiştir. İkinci Dünya savaşından sonra sömürgeciliğin ortadan kaldırıldığı söylene de bu ülkeler emperyalizm ile bağlarını koparmamışlardır. Günümüzde de emperyalist batı toplumlarının sömürgesi durumunda olan ülkelerin beşeri ve doğal zenginlikleri halen sömürülmektedirler. On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda yani kapitalizmin olduğu dönemlerde Batı Avrupa'nın durumu Çin ve Hindistan'dan ekonomik ve teknolojik açıdan gerideydi. Arap ülkelerinde durum ise uzun yollu ticari ilişkilerini sürdürmekteydiler. O zamanlarda sadece birkaç Batı Avrupa devletlerinde gemi inşası ve silah üretimi ileri düzeyde olmuştur (Başkaya, 2005: 15-17).

1.3.2. Sanayi Devrimi

Doğa bilimlerindeki ilerleme ve önemli buluşların tarihinin 19. yüzyıldan çok öncelere dayanmıştır. Fakat 19. yüzyılda bu buluşların üretime uygulanmasına geçilmiş ve bu neticede artan üretimin Avrupalı ülkelerin ekonomik refahını çok arttırmıştır. Ekonomik refah diğer gelişmelerin yanında silah endüstrisinde büyük gelişmelere sebep olarak Avrupa'nın bütün dünya halkları üzerinde egemenlik kurmasına yol açmıştır. 18. yüzyıl sonlarına kadar ekonomik hayat büyük miktarda tarım, küçük el sanatları ve ticarete dayalı olmuştur. Temel üretim kaynağı olan toprak soyluların ve kilisenin elinde bulunduğundan dolayı siyasal güç toprak aristokrasinin elinde olmuştur. Bu olay sadece liberalizmin ve milliyetçilik akımlarını yıkmamıştır. Bunlardan daha esas olan ekonomik yapının değişmesi olmuştur. Yeni buluşların üretime katılmasıyla buhar gücü ile çalışan makine makineleşmiş endüstrinin oluşmasını sağlamış bu sayede Avrupa'da sermaye birikimi çoğalmıştır. Bu olaya Endüstri Devrimi adı verilmiştir (Sander, 2000:186-187).

Sanayi Devriminde fabrikaların çoğalması neticesinde üretimde artış yaşanmıştır. Mallar daha ucuz ve seri şekilde üretilmiştir. Ülkeler iç pazarlarda tüketemedikleri malları satmak için yeni pazarlar bulma arayışı gerçekleştirmişlerdir. Bunun sonucunda ülkeler hammadde ihtiyaçlarını karşılamak ve mallarını pazarlamak için deniz aşırı ülkelere yayılmışlardır. Bu ise sömürgeci zihniyeti oluşturmuştur. Sömürgecilik zihniyeti gereğince sanayileşmiş ülkeler Afrika, Asya ve Amerika'da sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Sanayi Devrimi ile birlikte tarıma dayalı üretim tarzından makinaya dayalı üretim tarzına geçilmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupalı devletler ekonomik olarak zenginleşmiş iken diğer ülkeler ekonomik yönden gerilemiştir (<https://odev123.blogcu.com/sanayi-devrimi-ve-sonuclari/3106663>, 01.07.2017). Sömürgecilikte önde olan ülke İngiltere olmuştur. Bunun önemli bir nedeni de Anglikanizm olmuştur. Anglikanizm Protestanlığın İngiliz versiyonudur. Anglikan kilisesinin ilk meşrulaştırdığı işlerin başında sömürgeciliğe cevaz vermek gelmiştir. Bu nedenle İngiltere sömürgecilikte önemli bir ülke olmuştur.

Sömürgeci yayılma 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında farklı bir boyut kazanarak tek el öncesi sermaye düzeninin tek elci hal alması,

sermayeci ülkelerin pazar rekabeti daha da artmıştır. Sermayecilik arttıkça hammadde ihtiyacı artmış, rekabetçilik artmış ve sömürge ele geçirme isteği artmıştır. 19. yüzyılda en güçlü ülke İngiltere olmuştur. İngiltere en güçlü ülke olmasını Sanayi Devrimi neticesinde sağlamıştır. İlk sömürgeciliğe başlayan Portekiz ve İspanya dünyayı kendi aralarında paylaşmışlardır. 17. yüzyılda Fransa ve Hollanda hakimiyeti, 18. yüzyıl Fransa ve İngiltere hakimiyeti yaşanmıştır. Sanayi Devriminin ardından İngiltere rakiplerini aşıp 19. yüzyılda en büyük hakimiyet sahibi olmuştur. Kapitalist sistem insanlık tarihinde hep vuku bulmamıştır. Kapitalizmin ilk kıpırtıları 500 sene önce Batı Avrupa'da küçük bir adada çıkmıştır. Sanayi Devrimi oluşmuştur. İngiltere'de Sanayi Devriminin oluşmasının nedeni Avrupa'da 10-16. yüzyıl arasında feodal sistemin hakim olması olmuştur. Bu sistem Fransa'da 18. yüzyıla Almanya ve Rusya'da ise 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. İngiltere'de ise 14. yüzyılda feodal sistem çökmüştür. Sanayi Devrimiyle birlikte üç önemli durum meydana gelmiştir. Bunlar; özel mülkiyetin artması, sömürgecilik ve siyasi hakimiyette toprak soylularının hakimiyetinin sona ermesi olmuştur. İngiltere'de feodalizmin erken sona ermesinin bir nedeni de 12-14. yüzyıl arasında toprakta özel mülkiyetin artması olmuştur (Akgül, 2014:10-11).

Sanayi Devriminin gerçekleşmesiyle sanayi toplumları gelişmiş toplumlar olarak isimlendirilmiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte taşımacılık ve iletişimin hızlı olmasından dolayı daha bütünleşmiş ulusal toplumlar meydana gelmiştir. Ulus-devletlerin ilk örneği Sanayi Devrimi zamanında olmuştur. Sanayileşme ile birlikte modern üretim şekilleri silah yapımında kullanılmış savaş biçiminde değişiklik yaşanmıştır. Ekonomik güç, siyasal birlik ve askeri güç ile birlikte geçem 200 sene boyunca Batı ülkelerinin yayılmasını sağlamıştır. Sömürgecilik sermaye birikimi açısından önemli olmuştur. Amerika kıtası keşfedildikten sonra sömürgeci ülkeler Afrikalı halkı köleleştirerek hammadde üretilmesinde kullanmak için Amerika kıtasına taşımışlardır. Sermaye biriktirme şekillerinin biri de köle ticaretinden sağlanmıştır. 400 senelik köle ticareti neticesinde Afrika 90 milyon kadar yetişkin erkeği yitirmiştir. Taşınan kölelerden ancak 15 milyonu Amerika kıtasına varmıştır. Geriye kalan köleler ise bekleme depolarında ve yolculuktaki kötü koşullar nedeniyle hayatlarını kaybetmişlerdir. Sömürgeler İngiltere'ye ucuz hammadde temin etmiş işlenmiş ürünler için büyük pazarlar sağlamıştır. Sömürgeciliği Sanayi Devriminin oluşmasında tek unsur olarak anlamak yanlıştır. Sanayi Devrimin oluşmasında birçok

ekonomik ve sosyal süreç etkili olmuştur ve her Avrupa ülkesinin toplumsal yapısı farklılık göstermiştir. Buradan neticede sömürgeciliği başlatan ülkeler Portekiz ve İspanya olsa da bu ülkelerin sömürgecilikte egemen oldukları yüzyılda feodal sistemler bulunmuştur. Sömürgecilikten aldıkları altın ve gümüşler ülkelerinden bir yandan girerken diğer yandan gitmiştir. Soylular istedikleri doğrultuda İngiltere'den lüks mal ve savaş araçları getiriyordu. Bu sayede İngiltere zaten kapitalist ilişkilerin olduğu dönemde altın ve gümüş sanayi sermayesi haline getirmiştir (Akgül, 2014:12-13).

Avrupa'da feodal sistemin yıkılması, mutlak monarşilerin güçlenmesi, kapitalimin dünyanın her yerini etkisi altına bir sistem olarak oluşması, coğrafi keşiflerin etkileri gibi olaylar, sonuçlarıyla sadece Avrupa'yı değil, bütün dünyayı değiştiren yeni bir dönüşümün yolunu açmıştır. Bu süreçte her alanda yaşanan değişiklikler birbirini besledi ya da birbirinden etkileşimde bulunmuştur. Bütün bu süreçlerin ardı ardına oluşmasından sonradır ki Avrupa, dünyanın geri kalan bölgelerine göre kaydettiği üstünlük neticesinde büyük görev sonucu, sömürgeci yayılmasını meşru gösterme yolları bulmakta zorluk yaşamamıştır (Eyrice, 2008:22).

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SERMAYE OLUŞUMU SÜRECİ

Gelişmiş ülke olarak nitelenen, günümüz zengin ülkeleri birden zenginleşmemişlerdir. Bu ülkelerin zenginleşme süreçleri aynı zamanda sanayileşmelerinin oluşum süreciyle yakından ilişkilidir. Yukarıda bahsedildiği gibi zengin ülkelerin sermayelerinin oluşum süreci sömürgecilikten bağımsız değildir. Sömürgecilik tarihi ile ülkelerin sermaye oluşum süreçleri arasında yakın bir ilişki vardır. Aşağıda bazı ülkelerin sömürgecilik ve sermayecilik ilişkisi üzerinde durulacaktır.

2.1. PORTEKİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ

Portekiz ilk defa bağımsızlığı 1143 senesinde yaşamıştır (Arıkan, Demiryürek, vd., 2014:3). Portekizlilerin ismi 15. yüzyılda büyük keşifler esnasında çok duyulmuştur. Avrupa’da önemli denizcilerden olan Portekizliler 15. yüzyılda Açores ve Madeira adalarını almışlardır (Armaoğlu, 1997:9). Portekizliler 15. yüzyılda gemicilik alanında gelişerek özellikle Afrika’da sömürgecilik faaliyetlerine başlamışlardır (Arıkan, Demiryürek vd., 2014:3). Afrika’da sömürgeye sahip olan ilk ülke Portekiz olmakla birlikte silahlı çatışmalarını 1415 senesinde bu kıtaya getirip ilk olarak Fas kıyılarında bulunan Ceuta’yı ardından Tanca, Tetuan ve Fas’ın Atlantik kıyısındaki bazı kentleri almışlardır (Ataöv, 1977:12).

Portekizlilerin karşılaştıkları ilk Afrikalı Krallardan biri olan Gambiyalı Kral Mali İmparatorluğuna bağlı olduğunu söylemiştir. Portekizliler rastladıkları Afrikalıların yoksulluğuna şahit olunca iç kesimlere pek yönelmemişlerdir. Portekizliler Madeira ve Azorların yanındaki adalara sahip olmuşlardır. 1444 senesinde Yeşil Burun’a, Gine Irmaklarına ve 1460 senesinde Sierra Leone’ye

varmışlardır. II. Joao tahta geçtiği vakit 1479 senesinde Kastilya'nın Portekiz kontrolüne geçmesini düzenleyen anlaşmaya göre Gine Körfezi Portekizlilerin olmuştur. Portekizliler ve Kastilya arasında yaşanan rekabet sömürgecilik faaliyetlerinin başından itibaren anlaşmazlıklara sahne olmuştur. Portekizliler İspanya ile imzalanan Alçovas Antlaşması sayesinde Afrika kıtasındaki ticaret tekeline sahip olmuşlardır (Ferro, 2002:57-101).

Portekizliler ticari kazançlar için Afrika'yı dolaşıp Hindistan'a gitme girişimlerin de bulunmuşlardır. Portekizliler günümüzdeki İspanyol sahrası yakınında Cape Bojador 1434 senesinde aşıp, Senegal ve Cape Verde 1446 senesinde geçilip, Ekvator'a 1470 senesinde ulaşılıp ardından Diego Cam 1484 senesinde Kongo'yu almıştır. Barthlomew Diaz Ümit Burnunu 1486 senesinde çevreleyip daha sonra Vasco de Gama aynı yolu takip edip Hindistan'a ulaşmıştır (Ataöv, 1977:12). Portekizliler Gine kıyılarına geldiklerinde Vasco de Gama 1497-1499 senelerinde yaptığı yolculukta Hint Okyanusu kıyılarına varmıştır. Angola kıyısındaki Luanda kenti oluşturulmuş, Mozambik kıyılarında ve ardından Sena ve Tete'de küçük yerleşimler olmuştur (Ataöv, 1977:430-431). Bartolomeu Dias'ın 1486-1587 senelerinde Batı Afrika kıyılarını izleyip Ümit Burnu'na yaptığı gezi Portekiz'in Batı Afrika kıyılarına yerleşmesine vesile olup Portekizlilerin Angola'yı sömürmesini sağlamıştır. Bunun ardından 1497-1499 seneleri arasında Vasco de Gama Ümit Burnundan dolanıp Hindistan'a varması Portekizlilere Mozambik sömürgesini elde ettirmiş ve Portekizliler Hindistan'ın doğu tarafına yerleşmişlerdir (Armaoğlu, 1997:9).

Hindistan'ın zenginliklerini elde etmek için Vasco de Gama'yı Hindistan'a yollayan Portekizliler Hindistan'ın kolayca alınamayacağını anlamışlardır. Bu nedenle Vasco de Gama Hint Okyanusuna silah ve sekiz yüz askerle doldurulmuş yirmi bir gemi ile yollanmıştır. 1502 senesinde yola çıkan Gama daha sonra silah, cephane ve yüklü filolar ardından yollanmıştır. Hint Okyanusunda ateş çemberi oluşmuştur. Gama Arap ticaret gemilerine saldırıp, yağmalayıp ve yakıp yıkıp zincire bağlı mürettebat ile gemileri batırmışlardır. Şehirler bombalanıp, insanların burunları kulakları ve elleri kesilip yerli hükümdarlara gönderilmiş geride kalan tutsaklar öldürülmüştür. Bu sayede Avrupa uygarlığı Hint Okyanusunda kendini göstermiştir. Kanlı uygulamalar neticesinde Portekiz tüm ticareti ele geçirmiştir. Aynı zamanda

filoları yerleştirmek, sürekli garnizonlar kurmak ticaret tekeline ele geçirmek için kıyılara kale ve deniz üsleri inşa etmişlerdir. İlk önce Cochin daha sonra Cananore, Goa, Diu ve Seylan, Scotra Adası, Babülmendep bu sisteme bağlanmıştır (Luraghi, 2000:124).

Portekizliler Hint denizine gittikten ilk dokuz sene içinde yerleşmek, üsler kurmak ve Malabar kıyılarının denizlerine hakim olmakla uğraşmışlardır. Portekizliler Hindistan'dan ticaret tekeline almaya çalışmasıyla, bu ticarete daha önce hakim olan Arap tüccarların, Süveyş-Nil-İskenderiye yolundan geçen malların üçte bir oranında vergi alan ve nakliyat işleriyle gelir elde eden Memlûkluları ve bu malları İskenderiye'den Avrupa'ya aktaran Venediklileri büyük ziyana uğratmıştır. Portekizlilerin Hint Okyanusuna gerçek egemenliği Alfonso Albuquerque ile olmuştur. Eski Portekizli valinin karada üsler kurmanın zararlı olacağı düşüncesinin tersine Alfonso karada Portekiz hakimiyeti kurma peşindeydi. Alfonso Goa'yı ticaret merkezi haline getirmek için çok çabalamıştır (Bulut, 2003:76-77).

Portekizliler Hint Okyanusundaki ticareti olumsuz yönde etkilemişlerdir. Araplar ve Venediklilerin elindeki baharat ticareti tekeline almışlardır. Afrika'nın doğusunda yaşayan halkın zenginliklerini ellerinden almışlardır. Ümit Burnunu işgal edip ardından Hollandalıların en güneyde bulunan halklarını kuzeye yollamışlardır. Ticaretlerinin ellerinden alınması ile güçsüz durumda olan Güney devletleri çökmeye başlamıştır. Portekizliler Afrika'nın yıkılmasında ciddi roller oynamışlardır. Portekiz ve diğer Afrika ülkelerin Afrika kıtasına bir başka ağır darbesi köle ticareti olmuştur. 15. yüzyılda köle ticareti yapmaya başlayan Portekizliler büyük oranda yapılan köle ticareti, ticaret uygarlığının ve sömürgeciliğin parçası haline gelmiştir. Diğer taraftan seçilen köleler Afrika'da en güçlü, sağlıklı ve genç insanların seçilmesi ile birlikte Afrika kıtasının yaratıcı ve gerekli güçleri ellerinden alınmıştır. Büyük çapta yapılan köle ticareti ticaret uygarlığı ve sömürgeciliğin parçası haline gelmiştir. Köle ticareti sömürgeciliğin yan ürünü haline gelmiştir (Luraghi, 2000:211-213).

Kristof Kolomb'un Atlantik'i aşması ve Vasco de Gama'nın Afrika yolu aracılığı ile Hindistan'a varması ile burjuva sınıfının zenginleşmesi için birçok imkânların oluştuğu denizcilik, ticaret ve endüstrinin gelişmesi için çok büyük imkânlar oluşmuştur. 1498 senesinde Vasco de Gama'nın gemileri ile birlikte Mombasa'da belirmeleri ile birlikte Portekizliler Doğu Afrika'da da söz sahibi

olmuşlardır. Portekizli amiral bu topraklardaki yerli halka Portekiz tacına bağlılık yemini etmedikleri takdirde öldürüleceklerini ifade etmiştir. Daha sonra bu topraklara gelen Francisso da Almeida Mombasa ve Kilwa gibi büyük şehirleri yakıp yıkıp tüm halkı katletmiştir. 16. yüzyıl başlarına kadar Doğu Afrika kıyılarında Arapların hakim olduğu Sofala, Zanzibar, Mombasa, Malindi ve Socotra toprakları Portekiz sömürgesi olmuştur (Ataöv, 1977:12-13). Portekizliler ticaret yolları konusunda büyük başarı elde etmişlerdir. Çünkü Ümit Burnu sayesinde Hindistan'a ulaşmışlardır ve Hint Okyanusundaki Arapların hakimiyetini ellerinden almışlardır. Albuquerque'nin kazandığı zaferlerle Kolomb'un zaferinin gölgede bırakılmasına neden olmuştur. Çünkü baharat ve altın Doğuda, Batıya göre daha çok olmuştur (Ferro, 2002:101).

Diğer yandan Lizbon 15. yüzyılın sonlarında dünyada en önemli ticaret merkezlerinden birisi olmuştur. Limanlardaki gemiler sayesinde birçok ürünün ticareti yapılmaktaydı. Bu rıhtımın etrafında Cenevizlilerin banker ve kuyumcu dükkanları bulunmaktaydı. Cenevizlilerin Portekizlilerin sömürgecilik faaliyeti sayesinde birçok yeri almasına büyük katkıları olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun İstanbul'u fethi ve Doğu Akdeniz'de tam hakimiyeti sağlamasında en çok zararı Cenevizliler yaşamıştır. Bunun yanında Cenevizliler Venediklilerin tekeline zayıflatmak için Batı'ya yönelme olmuştur. Cenevizliler bankacılık ve borsa simsarcılığı yaparak İspanya ve Portekiz'de her yere yerleştiler. Batı'ya yönelmenin bir diğer nedeni değerli madenler olmuştur (Arkan, Demiryürek vd., 2014:3-4).

Portekizliler Batı Afrika'dan 15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başlarında 400 kg yakın altın elde etmişlerdir. Portekizliler elde ettikleri bu ticareti Afrikalı yöneticiler ve Avrupalı Devletlerden korumak için kıyılara kaleler inşa etmişlerdir. Oluşturulan ticari merkezler Asya ve Amerika'da kurulan Avrupalı pazarların prototipi şeklindeydi. Portekizliler önceleri fildişi ve Batı Afrika biberi gibi ürünlerin ticaretiyle uğraşmışlardır. Daha sonra Indies'e alışıp burasının kazançlı bir yer olduğunu anladıklarında bu ürünlere ilgi duymamaya başlamışlardır. Portekizliler için Doğu Afrika Asya ticaretine altın sağlayan bir kaynak ve Hint okyanusundaki hakimiyetin batı tarafındaki koruyuculuğu üstlenmiştir. Batı Afrika'da Portekizliler köle ticaretiyle uğraşmışlardır. Önceleri köleler sahil boyunca yapılan saldırılar neticesinde kazanılıyordu. Ama 1480'lerde köle ticareti Afrikalı devletler ve

tüccarlarla yapılan ticaretin bir kısmı olmuştur. 15. yüzyılda birçok köle Lizbon'a götürülmüştür. 1450-1500 seneleri arasında yaklaşık 150.000 köle Avrupa'ya götürülmüştür (Akgül, 2014:8).

1500 senesinde Alvares Cabral liderliğindeki Portekiz filosu Porto Seguro sahillerine vardı. Cabral bu topraklara Brezilya adını vermiştir. Bu topraklarda yerliler ciddi bir direniş sergilemediklerinden dolayı Portekizliler bu topraklarda dağınık yerleşmişlerdir (Arıkan, Demiryürek vd., 2014:8). Amerika'nın açılması ve 16. yüzyıldaki Portekiz sömürgesi Brezilya'da şeker plantasyonlarının oluşmasıyla Portekizliler işgücünü karşılamak için köle ticaretini buraya akıtmışlardır ve bu olayla bu topraklarda köle ticaretinde artış gerçekleşmiştir (Akgül, 2014:8).

Portekizliler Gine sömürgeciliğinde Angola ve Mozambik'te yaptıkları gibi yerlileri tek tip üretime dayalı ekonomi içinde barındırmışlardır. İhracat değerinin %70'i bugünde yer fıstığından elde edilmektedir. Cape Verde Adalarında az miktarda tarım yapıp nüfusun birçoğu topraksız olup Portekizlilere ait yerlerde işçi olarak çalışıp ya da çok kötü şartlarda toprak kiralayarak geçinmektedirler. Çoğu yerli bu nedenle başka ülkelere özellikle Amerika'ya çalışmak için göç etmiştir. Cape Verde Adalarında Mısır üretilmekte ve ihracat listesinde kahve, hind yağı, balık ve hardal gibi ürünler bulunmaktaydı. Sao Tome ve Principe Adaları ekonomisi kahve, kakao ve muz ihracatından oluşmaktaydı. Portekiz sömürgesi yöresel ürünleri ucuza alıp kendi ihraç mallarını yüksek fiyattan satmıştır. Çeşitli vergiler koyarak Afrikalı ailelerin gelirlerinin %25'ini ele geçirmişlerdir. Yerliler temel gıda maddelerden olan pirinci dahi zor elde etmişlerdir. Bu eski sömürgelerde Portekizli olmayan yabancı sermayede önemli roller oynamıştır. Geri yönetim sürdürmüş olan Portekiz'in bu topraklarda sahip olmaya devam etmesi bu nedenle olmuştur. İngiliz sermayesi bu topraklarda uzun süre devamlılık göstermiş ilerleyen zamanlarda ise diğer emperyalist devletler bu topraklara yerleşmişlerdir. Gelen yabancı sermayede Japon sermayesi ağır basmış bir Hollanda sermayesi de Gine ve Angola'da boksit imtiyazı elde etmiştir (Ataöv, 1977:343-344). Görülüyor ki Portekiz ve Portekizli olmayan sermaye bu topraklardan birçok gelir elde etmiştir. Fakat diğer sömürgelerde olduğu gibi Portekiz sömürgesi bu topraklarda yaşayan yerli halka bir fayda sağlamamıştır. Yerli halkın %99 okuma yazma bilmeyen kişilerden

oluşturmuştur. Yerli halk yönetime dahil edilmemiş tüm yetki Lizbon'un atadığı valilere verilmiştir (Ataöv, 1977:345).

Portekizliler 1507 senesinde Moritus adasında sömürgecilik faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Portekiz kaptanı Diego Fernandez Pereira bu topraklara Cyrne adını vermiştir. Rodrigues adasına Portekizli kaptan olan Don Diego Rodrigues adaya kendi adını vermiştir. Portekizliler Moritus adasına pek önem göstermemişlerdir. Portekizlilerden on sene sonra adanın hakimiyeti Hollandalıların olmuştur (Kavas, 2005:49).

Madagaskar'da sömürgecilik faaliyetlerini sürdüren Portekizliler 1505 senesinde sömürgecilik hareketlerini Mozambik'te gerçekleştirmişlerdir. 1517 senesinde Cidde önüne kadar varan Portekizliler Hint Okyanusu sahillerinde ve Kızıldeniz çevresinde Müslüman hâkimiyetindeki yaklaşık 40 tane şehir devletinin talan edip Müslümanları kıyımdan geçirmişlerdir. O zamanlar iki güçlü İslam devletinden olan Memlükler Hint okyanusunda ve Kızıldeniz havzasında Portekizlileri durduramayıp yenilmişlerdir. Avrupa'da Hristiyanlarla mücadele eden Osmanlılar Afrikalı Müslümanlara yardım edip 1516 senesinden 1574 senesinde Tunus kesin olarak Osmanlı Devletine alındığı zamana kadar Kuzey Afrika İspanyol sömürgeciliğinden kurtulmuştur. Cidde önüne varan Portekiz donanması 1517 senesinde Kahire'deki Memluk hâkimiyetine son veren Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim gönderdiği donanma sayesinde Kızıldeniz'den Hint Okyanusuna yollanmışlardır. Burada ise Piri Reis kumandanlığında Hint Kaptanlığı ismiyle deniz gücü oluşturulup Basra Körfezi, Arap Yarımadası ve Kenya'ya kadar uzanan doğu Afrika'daki Müslüman idareleri bir süreliğine Portekizlilerin istilasından kurtarılmıştır (Kavas, 2009:394-395).

Portekizliler Brezilya topraklarında 1552 senesinde göçmenlerin de gelmesiyle birlikte önemli bir kar sağlayan şeker kamışı üretimine başlamışlardır. Bu bölgenin iklim yapısı ve Afrika kıtasına yakınlığından dolayı 19. yüzyıl sonlarına kadar önemli yerleşim merkezlerinden biri olmuştur. Daha sonra 1538 senesinde Kral 3. Juan şeker üretimi için devletin yetkilerini genel valilere devretmiştir. Bu nedenle bu topraklarda kaleler ve yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Hristiyan Cizvitlerin 1554 senesinde Sau Paulo'yu kurduktan sonra iç bölgelerde yerleşmeler yaşanmıştır. 18. yüzyılın ilk yarısında bu topraklarda dünyadaki ilk büyük altın

üretimi gerçekleşmekteydi. Daha sonra Portekizliler buradaki yerlileri köleleştirerek ya da yok ederek madenlerin etrafına büyük yerleşim yerleri kurmuşlardır. Bu topraklarda hayvancılığında gelişmesiyle birlikte iç kesimlere ilgi artmıştır. Brezilya'da misyonerlik faaliyetleri gelişme göstermiştir. İlk zamanlar Cizvit papazları ile oluşan bu faaliyetler daha sonra büyük Katolik Hristiyan topluluğun oluşmasına neden olmuştur (Arıkan, Demiryürek vd., 2014:8).

Portekizliler 1578 senesinde yenilince Fas'ta Portekiz İmparatorluğu kurma düşünceleri son bulmuştur. Portekizliler Afrika'nın güneydoğusunda sömürgecilik faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Denizci lakabıyla ünlenen Prens Henry doğuda bir Hristiyan Krallığı bulunduğunu düşünüp, Portekiz'in bu nedenle Hristiyan ittifakını gerçekleştirip Müslümanlığın kıtada yayılmasını engellemek istemiştir (Ataöv, 1977:12).

Portekiz sömürgesinin hızlı yükselişi uzun ömrü yakalayamamıştır. Bunun önemli bir nedeni de İspanya'nın güçlenmesi olmuştur. İspanyanın en parlak dönemlerinden olan II. Filip zamanında 1580 senesinde Portekiz İspanyolların hakimiyeti altında kalmıştır. Portekizliler 1640 senesinde İspanyollardan kurtulabilmişlerdir fakat İspanya Portekizlileri bırakmak istemediğinden dolayı Portekizliler İngilizlere dayanma yolunu seçmişlerdir. Portekizliler bundan sonra Avrupalı büyük devletlerden olmamıştır. Devam eden iç mücadeleler ülkeyi yıpratmıştır. Portekizlilerin çökmesi 18. yüzyıl boyunca süre gelmiştir. Bu sebeple Napolyon İspanya ile beraber Portekiz'i işgali rahatlıkla sağlamıştır (Armaoğlu, 1997:9-10).

1929 dünya ekonomik buhranında Portekiz iflas ile boğuşur durumdaydı. Bu durumdan sömürgelerini daha çok sömürerek kurtulacağını sanıyordu. Eskiden maliye bakanlığı ve sömürgeler bakanlığı yapmış olan Salazar başa gelip faşist devleti oluşturmuştur. Sömürgelerde faşist askeri yöntemi uygulamıştır. Afrika sömürgelerin hiçbirinde böyle baskı görülmemiştir. Yöneticilerin hepsi Portekizliydi ve ordu her yere yayılmıştı sivil polisler her yerde geziyordu. 1928-1933 seneleri arasında çıkarılan yasalar ile zorla çalıştırma yasallaşmıştır. Portekizli yetkililer istedikleri Afrikalıyı yakalayıp istedikleri yerde üç dört aydan bir seneye kadar zorla çalıştırabiliyordu. Bu duruma karşı çıkanlar ve ağır vergi vermek istemeyenler toplama kamplarına terkedilmişlerdir. Sömürgelerdeki 16-60 yaş arası erkek nüfusu

gelirinin üçte birini vermekle yükümlü olmuştur. Portekizliler dolaylı vergileri de arttırdınca gelirin yarısı vergilerden elde edilmiştir. İşgücünün bir kısmını Güney Afrika ve Rodezya'ya satan Portekizliler bu olaydan gelir sağlamışlardır. 1928 senesinden sonra Transvaal maden ocaklarına her sene 100.000 Mozambikli gönderilmiştir. Portekizliler gönderdikleri adam sayısı kadar gelir elde etmişlerdir. Güney Afrika ihracatının %47.5'i Mozambik limanlarından yapılma mecburiyeti bulunmaktaydı. Bu transit geliri sayesinde Portekizliler ekonomik rantı elde etmişlerdir (Ataöv, 1977:432).

Brezilya'nın bağımsızlığına kavuşması ile birlikte Portekizlilerin sömürgecilikte alanları azalmıştır. 1975 senesinde Kadife Devrimi ile Afrika'daki sömürgeler yitirilmiştir. Portekiz sömürgeciliği 1975 senesinde bitmiştir denilebilmektedir. Portekiz sömürgeciliğinden bağımsızlığa kavuşan ülkelere bakacak olursak Brezilya (1822), Gine Bissau (1973), Angola (1975), Cape Verde (1975), Sao Tome Principe (1975), Mozambik (1975) ve Doğu Timor (2002) gibi ülkelerde Portekiz sömürgeciliği sona ermiştir (<https://bianet.org/biamag/toplum/185776-yeni-somurgecilik-eski-somurgeciligin-torunu>, 01.09.2017).

2.2. İSPANYOL SÖMÜRGEÇİLİĞİ

1492 senesinde siyasi birliğini sağlayan İspanya sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır. Granada Müslümanlardan alınmıştır ve aynı senede Yeni Dünya'nın keşfi başlamıştır. 1492 senesinde Kristof Kolomb'u Yeni Dünya'yı keşfe yollayan İspanya aynı senede Granada'yı alıp İber yarımadasındaki Müslümanların hâkimiyetine son vermişlerdir ve Yahudileri sınır dışı etmişlerdir. Aynı sene içinde Aragon Kralı Fernando ve Kastilya Kraliçesi Isabel'in evliliği neticesinde hanedanlar tek bayrak altında birleşmiş İspanya Krallığının siyasi birliği oluşmuştur. İspanya'da iç huzurun oluşması ile birlikte bu ülke deniz aşırı topraklara yayılmıştır. Yeni Dünya'ya Kristof Kolomb dışında birçok denizci İspanya Krallığı tarafından gönderilmiştir. Sömürgecilik faaliyetleri için kıtaya giden denizciler zamanın çok gerisinde yaşayan yerli halkı görmüşlerdir. Yerliler İspanyollara çok misafirperver davranmışlardır. Amerika kıtasında o zamanlar üç büyük uygarlık baş göstermekteydi. Bunlar Aztek, İnka ve Maya uygarlıkları olmuşlardır. Sömürgecilik faaliyetleri neticesinde İspanyollar bu uygarlıkları yok etmişlerdir. İspanyol

sömürgeciliği hızlı ve çok acımasız bir şekilde gerçekleşmiştir. İspanyollar sömürgecilik faaliyetlerinde askeri teknolojilerinin katkılarıyla ve yerli halk arasındaki husumetlerden yararlanarak savaşlarda galip gelen taraf olmuşlardır (Yarar, 2013:391-392).

İspanyolların ilk sömürgesi olan San Domingo adası ileride Latin Amerika'da oluşturacakları sömürgeler için 16. yüzyıl başında önemli bir yer olmuştur. İspanyollar adaya ilk geldiklerinde adanın Japon adalarından biri olduğunu sanmışlardır. MS. V. yüzyılda Kuzey Amerika yerlisi Ciboneys kabilesinin sonrasında Güney Amerika'daki Amazon yerlilerinden Arawak soyundan gelen Tainos Kabilesinin vatanı olan günümüzdeki Haiti ve Dominik Cumhuriyetlerinin bulunduğu adada başlarda hiçbir iz bulunmamıştır. İspanyollar gördükleri en yeşil adanın burası olduğundan bahsetmişlerdir. Kendilerine ayak bağı olmasın diye yarım milyon Tainos'ların bütününe katletmişlerdir. Kristof Kolomb adaya ilk geldiğinde 1492 senesinden 1510 senesine değin katliam yapıp sadece 50.000 Tainoslu hayatta kalabilmiştir. 1530 senesinde sayıları 16.000 olurken 1540 senesinde bütün Tainoslar ölmüştür. Tainosların arazilerini Avrupa'dan gelen beyazlara veren İspanyollar çok verimli bu topraklardan istedikleri kadar ürün elde etmek için yeterli işgücünü Afrika'dan getirdikleri köleler sayesinde karşılamışlardır (Kavas, 2005:158).

İspanya Kralı Karlos Akdeniz havzasında hakimiyet kurmak istemiştir. Fas'tan başlayıp 1510 senesine kadar geçen sürede günümüzdeki Libya'nın başşehri olan Trablusgarp dahil olmak üzere bölgede bulunan tüm mahalli Müslüman idarelerine son verilmiştir ya da kendilerine bağımlı yapıp yerleşim yerlerinin çoğu tahrip edilmiştir (Kavas, 2009:394-395). Kristof Kolomb İspanya adına dört yolculuk gerçekleştirmiştir. Bu yolculukları Haiti, Porto Riko, Jamaika ve Küba'ya gerçekleştirmişlerdir. Haiti'de altın bulunmuştur. İspanya dünyada ilk sömürge imparatorluğu kuran devlet olmuştur (Sertel, 2015:273).

İspanyol de Solis, de Mendoza ve de Ayolas işgal seferleri Kristof Kolomb'un Bahama adalarına gitmesinin ardından gerçekleşmiştir. Amerika'daki İspanyol sömürgeciliği 1519 senesinde Hernan Cortes'in Meksika'yı sömürmesi 15 sene sonra da Francisco Pizarro'nun Peru'yu işgal etmesi, iki sene sonrada Pedro Mendoza'nın Rio de la Plata'yı işgal etmesiyle önemli boyutlara ulaşmıştır. Sonraki yüzyıllarda İspanyollar Güney Amerika'nın orta, batı ve güney kısmının çoğunu

sömürgelerine katmışlardır. İspanyollar sömürgecilikte kullandıkları strateji sayesinde amaçlarına ulaşmada çok büyük etki sağlamıştır. İlk defa Cortes tarafından kullanılan bu strateji direnişi hakimiyetleri altına almanın en etkili yolunun yerlilerin liderlerini ele geçirerek sağlamışlardır. Liderleri ele geçiren İspanyollar liderlerin servetinden hak iddia edip yerli halkı yiyecek ve vergi vermeye mecbur bırakmışlardır. İkinci aşamada kendilerini elit sınıf haline getirip vergi, savaş tazminatı ve zorunlu işgücünü elde etmişlerdir (Acemoğlu ve Robinson, 2014:19).

İspanyollar Amerika kıtasında bağımsız çiftçi sınıfı oluşmasını önleyen ve sıkı biçimde yönetilen feodal toprak rejiminin yanı sıra Amerika'daki İspanyol sömürgeciliğinin başka özellikleri de olmuştur. Amerika'daki topraklara altın ve gümüşten başlayarak diğer madenleri ve tarım ürünleri gibi hammaddeleri anavatanlarına yollama zorunluluğu getirilmiştir. Bu olay Amerika'da sanayi kurulmasını engellemiştir. Bunun için Batı Hindistan'da üretilmekte olan hammaddelerin bir kısmı orada işlenmesi gerekmiştir. Fakat hammaddeler artık İspanya'da dahi işlenmemiş durumdaydı. Hükümet merkezi dahi hammadde ihraç eder duruma gelmişti. İşlemek istemiyordu, güçlü bir kapitalist ve sanayici topluma yönelmemekte kendi ekonomisinin kuyusunu kazar hale gelmiştir. İspanya sömürgelerden topladığı değerli madenlerden kazandığı para ile sürekli kan verilerek yaşatılan umutsuz hasta misali bir sürelik refah içinde durumunu sürdürmüştür. Bu kurallara dayalı sömürgeciliğin ve Avrupa'dan gelecek çiftçi göçünün yokluğu, sermaye sahibi yerli bir burjuva sınıfının oluşmasına müsaade etmemiştir. Sömürgeler, feodal tarım ekonomisindeki gibi, sayısız tarım işçisini sömüren büyük toprak sahiplerinden oluşan bir hal almıştır (Luraghi, 2000:93-94).

İspanyol denizci Güney Amerika'nın doğu sahillerine demir atmıştır. İspanyol denizci Juan Diaz de Solis bu topraklarda gümüş bulmuştur. Bu toprakları İspanya adına sahiplenmişlerdir. 1534 senesinde İspanyollar Pedro de Mendoza liderliğinde yerleşimcilerden oluşan grup İspanyollardan Güney Amerika sahillerine getirilmişlerdir. Gelen yerleşimciler aynı senede Buenos Aires bölgesinde şehir kurmuşlardır. Bu topraklara iyi havalar anlamına gelen Buenos Aires adı konmuştur. Bölge ılıman bir iklim yapısına sahiptir. Ama İspanyol yerleşmesi kısa ömürlü olmuştur çünkü iyi havalar yerine İspanyollar sömürecekleri kaynakları zorla kullanacakları işgücü istemişlerdir. İspanyollar başka yerleri işgal etmeye

başlamışlardır. Solis'in bulduğu gümüşte bu topraklardan değil And dağlarından İnka İmparatorluğundan Buenos Aires'e getirilmişti (Acemoğlu ve Robinson, 2014:17-18).

İspanyollar Amerika kıtasındaki sömürgecilik faaliyetleri neticesinde büyük imparatorluğun sahibi olmuşlardır. 1545 senesinde Potosi dağlarında büyük bir gümüş madeni bulmuşlardır. Avrupa'da yıllık üretim 60.000 kilo olmasına rağmen burada 266.200 kilo gümüş üretilmiştir. Altındaki durum ise Avrupa'da senede 1000, Afrika'da senede 2000 kilo üretildiği halde Amerika'da 5400 kilo altın üretilmiştir. Elde edilen bu değerli madenlerin hepsi Avrupa kıtasına aktarılmıştır (Luraghi, 2000:89-90).

1592 senesinde İspanya Pasifik Okyanusuna kadar varmıştır. O zamanlarda Brezilya hariç Orta ve Güney Amerika ve Meksika İspanyolların sömürgesi haline gelmiştir. Yeni kıtayı İngiltere'nin keşfine kadar geçen zamana kadar İspanya en büyük sömürge imparatorluğu durumunu korumuştur. Bu süreç zarfında Latin Amerika'da bütün kaynaklar sömürülmüştür. Bu süreç sömürülen halk için acı ve sefalet dolu yıllar olmuştur. Gelişmiş uygarlık olan İnka, Maya ve Aztek gibi uygarlıklar daha önce ateşli silah görmediklerinden dolayı büyük bir yıkıma uğramışlardır. Ayrıca bu süreçte İspanya köle olarak götürülen halk ise pazarlarda satılmışlardır (Sertel, 2015:273).

İspanyol sömürgecilerden Cortes'in Meksika'yı, Pizarro'nun Peru'yu sömürmesi ile birlikte Meksika'daki Aztek Peru'daki İnka İmparatorluğu sona ermiştir. Bu uygarlıklarda bulunan çok değerli altın heykel ve süs eşyaları eritilip paraya dönüştürülüp ve ayrıca elde edilen bütün değerli madenler İspanya'ya aktarılmıştır. Bu olay küresel İspanya Krallığının oluşmasına önemli katkı sağlamıştır. Elde edilen bu başarının nedenleri arasında yerli halkın saf olması ve İspanyol silahlarının üstün olması gibi nedenler olmuştur. İspanyolların Latin Amerika'yı 17. yüzyıl sonlarına kadar sömürmüşlerdir (Yarar, 2013:393).

1619 senesinde bir milyon siyah Güney Amerika ve Karayip adalarındaki Portekiz ve İspanyol kolonilerine ait madenlerde şeker tarlalarında köle olarak çalıştırıp işgüçlerinden yararlanmak için Afrika kıtasından getirilmiştir. Köle ticareti Kolomb döneminden elli yıl önce binlerce Afrikalının Portekiz'e satılması

neticesinde başlamıştır. Bu nedenle Amerika’da 1619 senesinde ilk yirmi siyah Jamestown’a zoraki biçimde getirilip satılırken beyazlar önceden Afrikalıları köleci işgücünde kullanmışlardır. Amerika’daki kölelik sisteminde başlarda sınırsız kar amacı güdülmüştür. Sonra da beyazların efendi, siyahları ise köle olarak gören ırkçılık üzerine kurulu olmuştur (Zinn, 2009:25-26).

Latin Amerika’yı sömüren İspanyolların diğer sömürge faaliyetleri de genellikle tarımsal alanda tutulan ekonomik kaynakların sömürülmesi şeklinde gerçekleşmiştir. İspanyollar ana topraklardaki sanayi gelişimini sağlamak adına sermaye birikimini hedeflemişlerdir. İspanyolların Avrupa’ya aktardıkları zenginlikler sayesinde, sadece İspanya haricinde kapitalizmin oluşmasını sağlamıştır. Bu duruma göre Kuzey Amerika’nın faydasız ve verimsiz topraklarının yoksul hısımlara verilmiştir (Luraghi, 2000:96-97). Amerika kıtasını sömüren İspanyollar sömürgelerin her yerine benzer kurum ve sosyal yapılar oluşturmuşlardır. Başlarda yağmacılık, altın ve gümüş hırsıyla yerlileri sömüren İspanyollar daha sonra sömürgecilik kurumlar ağı oluşturmuşlardır. Bunlar *encomienda*, *mita*, *repartimiento* ve *trajin* sistemleri olmuştur. Bu sistem yüzünden yerli halkın yaşam standartları geçimlik düzeye indirilip geriye kalan kazancı İspanyol sömürgesi elde etmiştir. İspanyollar toprakları kamulaştırarak, halkı çalışmaya zorlayarak, yaptıkları iş karşılığında az ücret vererek, yüksek vergiler alarak amaçlarına ulaşmışlardır. Bu sayede İspanya Krallığı büyük gelir elde ederken Latin Amerika’nın ekonomik potansiyelini tüketip bu toprakları dünyanın en eşitsiz yeri haline getirmişlerdir (Acemoğlu ve Robinson, 2014:25).

İspanyollar Kristof Kolomb’un Amerika kıtasını keşfetmesiyle günümüzdeki Meksika, Bahama ve Antiller’e ve Brezilya haricinde bütün Güney Amerika’ya yerleşme imkânı bulmuşlardır. Diğer İspanyol kaşiflerin gezileri neticesinde İspanya Uzak Doğu ve Pasifikte birçok ada elde etmiştir. Filipinlerin ismi o zamanlarda çocuk yaştaki II. Filip adına konulmuştur. İspanyollar Fransızlarla Amerika bağımsızlık savaşına yardım etmişlerdir. Bağımsızlığı tanıyan 1783 Paris anlaşmasıyla İngiltere’den Kuzey Amerika’daki Florida’yı ve Akdeniz’deki Minorka adasını ele geçirmişlerdir. Ama İspanyollar II. Filip döneminde 1588’de İngilizlerden ilk darbeyi almışlardır. Bu tarihten sonra sürekli gerileme göstermişlerdir. İngiltere’nin denizcilikte güçlenmesi ile İspanyollar

gerilemeye devam etmiştir. İspanya 1588'den sonra 1654-1658 ve 1702-1713 İspanya veraset savaşlarında nihayetinde 1756-1763 Yedi Yıl savaşlarında İngiltere üstün gelmiş netice olarak sömürgelerinde kayıp vermişlerdir. Napolyon Savaşları esnasında 1805'de Amiral Nelson'un İspanya donanmasını yakmasının ardından, İngiltere zamanına kadar denizlerdeki hakimiyetini sürdüren İspanya denizciliği sona ermiştir. Fransız ihtilali çıktığı esnada İspanya dış politikasında Fransa'ya bağlanmıştır. II. Filip döneminden itibaren devam eden İspanya gerilemesi 1808'de Napolyon'un İspanya'yı işgal edip İspanya Krallığına kardeşine getirmesi ile yeni bir süreç olmuştur (Armaoğlu, 1997:10-11).

İspanyol sömürgelerini İngiliz, Fransız ve Hollandalılar elde etmek istemişlerdir. Bahamalar, Karayipler ve Meksika körfezindeki adalar onlara çok cazip yerler olmuşlardır. Avrupalı sömürgeciler bu topraklara gelmeye başlamıştır. Gelenler İspanyol sömürgelerine dehşet vermişlerdir. Amerika kıtasından İspanya'ya gemilerle taşınan değerli mallar İngiliz, Fransız ve Hollandalı korsanların saldırıları ile alınıp elde edilen ganimet paylaşılmıştır. Korsanlar arasında en ünlüleri Uçan Hollandalı efsanesi olmuştur. Zamanla Avrupalı sömürge imparatorluğu vasfını kaybeden İspanya korsanların ortaya çıkması ve büyük devletler tarafından izlenmesi ile yavaş yavaş parçalanma sürecine girmiştir. İngilizler Cromwell zamanında Jamaika ve Bahamaları elde etmişlerdir (Luraghi, 2000:99-100).

İspanyollar Ekvator Gine'sinde sömürgecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Fernando Poo 18. yüzyılın sonlarından itibaren İspanyollara ait sayılmasına rağmen yabancılar 1900 senesine kadar adanın her yerini elde edememişlerdir. Rio Muni kıyıları da Cabo San Juan haricinde Fransızların hakimiyetindeydi. Rio Muni sınırları 1900 Paris anlaşması ile belirlenmiştir. Yerlilerin ikinci sınıf muamelesi gördüğü bu topraklarda koloni daha sonra İspanyol sömürgesinin olduğu bildirilmiştir (Ataöv, 1977:350-351). Batı Sahrası emperyalist bölüşümler esnasında bölünmüş İspanya'da bu topraklardan kendine pay edinmiştir. Batı Sahrası Saguia el Hamra ve Rio de Ore olarak iki kısımdan ibarettir. Başkent El-Aioun İspanyolların oluşturduğu yönetim merkezi durumunda olmuştur. İspanyollar bu toprakları elde etmişlerdir. Bu topraklarda İspanya etki alanı Fransızlar ile 1900, 1904 ve 1912 senelerinde imzalanan anlaşmalar ile belirlenmiştir. İspanyol Sahrası belli bir dönem açıktaki Kanarya Adalarına Afrika'dan gelebilecek saldırılara karşı İspanyol koruma

merkezinden yararlanılmıştır. 1957 senesinde Faslılar yerlilerden R'gibat kabilesinin yardımları ile İspanyol kalelerine saldırmışlar böylelikle yabancıların hâkimiyeti bir dönem bazı kıyı bölgesi ile sınırlı kalmıştır. Fakat İspanyol ve Fransız ortaklığı başkaldıranları geri yollamışlardır. İspanyol Sahrası uzun dönem bir askeri koloni olarak kalmıştır (Ataöv, 1977:186-187). Diğer devletlerinde bu topraklar ile ilgilenmesinin nedeni Bukra'da 17 milyar tonluk fosfat yatakları olmasıdır. İspanyol sahrasında demir, uranyum ve doğalgaz gibi değerli yeraltı madenleri bulunmuştur. Atlas Okyanusunun zenginlikleri ve ulaşım kolaylığını içinde barındırmaktadır. İspanyollar biraz ileride bulunan Kanarya Adalarından senede 200,000 ton balık avlamışlardır. İspanyolların Empresa Nacional Minera del Sahara isimli devlet şirketine ait bulunan fosfat imtiyazlarından elde etmişlerdir (Ataöv, 1977:188).

İspanyollara sömürge olarak Fransa ile sömürdükleri Fas ve Ekvator Gine'si kalmıştır. Bu ülkeleri de yitirdikten sonra İspanya'nın 1968 senesinde sömürgesi kalmamıştır. İspanyollardan bağımsız olan ülkelere bakacak olursak Portekiz (1640), Şili (1810), Kolombiya (1810), Venezuela (1811), Meksika (1810), Paraguay (1811), Ekvator (1810,1822), Arjantin (1816), Peru (1821), Kosta Rika (1821), El Salvador (1821), Guatemala (1821), Honduras (1821), Nikaragua (1821), Panama (1821), Bolivya (1825), Filipinler (1898), Küba (1902), Fas (1955 aynı zamanda da Fransa'dan) ve Ekvator Gine'si (1968) senesinde İspanyol sömürgeciliğinden kurtulmuşlardır (<https://bianet.org/biamag/toplum/185776-yeni-somur gecilik-eski-somur geciligin-torunu>, 01.09.2017).

2.3. HOLLANDA SÖMÜRGE CİLİĞİ

Hollanda 16. yüzyıla kadar İspanyolların egemenliği altında kalmıştır. 1568 senesinde başlayan mücadelesi neticesinde 1579 senesinde bağımsızlığına kavuşmuştur. Daha sonra tıpkı Portekiz ve İspanyollar gibi deniz aşırı ülkelere sömürgecilik faaliyetine başlamıştır. Hollanda Asya, Amerika ve Afrika'da İspanya ve Portekiz sömürgelerine hakim olup bu topraklarda Hollanda sömürgeci faaliyetlerini başlatmıştır (Göksoy vd., 2014:25). 1579 senesinde egemenliğine kavuşan Hollanda kendine has bir sistem geliştirmiştir. Çok eskiden piyasada kullanılan tüm madeni paralar Amsterdam'da bulunan bir banka tarafından toplanmıştır. Çeşitli altın paraların kanuni geçerliliği bulunan Hollanda parasına çevirmek, bunları eritip florin bastırmak yetkisi sadece bu bankaya ait olmuştur.

Tasarrufların tümü veya bir kısmını kullanmak isteyenler, karşılık olarak banknot veya madeni para alabilmişlerdir. Banknot ve madeni paralar her alanda kullanılıp para farklarından kar elde etmişlerdir. Bu sayede Hollanda parası büyük bir güç elde etmiştir (Luraghi, 2000:141-142).

Hollandalı tüccarların Doğu'ya yaptıkları ilk seferleri 1594 senesinde olmuştur. Yapılan bu ilk sefer Amsterdamlı dokuz tüccarın Ümit Burnunu geçerek Hindistan'a varması ile gerçekleşmiştir. Daha sonra ise yapılan seferler sıklaşmış daha fazla tüccar sefer düzenlemiştir (Göksoy vd., 2014:25). Bu doğrultuda Doğu Hindistan Kumpanyası oluşturulmuştur. Bu şirket ihraç ettiği mallar ve aynı sermaye üzerinden devlete üç oranında yıllık ödeme yapıp bunun yanında da ithalatı da serbest bir şekilde yapmıştır. Doğu Hindistan ticareti oluşturulan bu şirketin tekeline geçmiştir. Şirket yöneticiler tarafından seçilmiş on yedi efendi denilen on yedi kişilik yönetim kurulu tarafından yönetilmiştir. Şirket yüz seksen senede sermayesinin otuz altı katını kar olarak elde etmiştir (Luraghi, 2000:141-142). 1602 senesinde kurulan *Vereenigde Oost-Indische Compagnie* kısa biçimde VOC yani Doğu Hindistan kumpanyası Japonya'ya kadar varmıştır (Bürüngüz, 2013:18).

Hollandalılar kurmuş oldukları birleşik Doğu Hindistan Şirketi sayesinde Hint Okyanusu ve Endonezya adalarında üzerinde etrafı kale duvarları ile korunan ticaret merkezleri oluşturmuşlardır. Bu şirket Cavalılara karşı direnebilmek için Çinli, Malaylı, Makassarlı ve Balili göçmenleri buralara yerleştirmiştir. 17. yüzyıl boyunca Doğu Hindistan şirketi sayesinde Hollanda Hint Okyanusundaki adalara ve Hint sahillerinde ticaret merkezleri edinmişlerdir. Bengal, Arakan, Burma (Myanmar) ve Siyam'da (Tayland) iş merkezleri kurmuşlar ve Benhal ve Tayland'da gerçekleştirilen dış ticarete önemli konumda olmuşlardır. Afrika'nın Doğusunda olan günümüzdeki Moritus Adasına Hollandalılar ilk kez 1598 senesinde ayakbastılar ve buraya Hollanda Prensini adı konulmuştur. 1638 senesinde küçük koloniye dönüştürülen bu ada daha sonra Fransızlara bırakılmıştır. Bu adadan giden Hollandalı Abel Tasman, Avustralya'nın batısında olan adaya gitmiş ve bu adaya Tasmanya diyerek kendi adını vermiştir (Göksoy vd., 2014:26-27).

VOC'un hizmetinde bulunan Hollandalı denizci Abel Tasman 1642-1643 seneleri arasında Hint Okyanusu ve Büyük Okyanustaki bazı adaları ve Yeni Zelanda, Fiji ve Tonga adalarını bulmuştur. Amerika'da Guyan'ın bir kısmı ve küçük

Antillerde bazı adaları işgal etmiştir. 1614’de daha sonra İngilizler tarafından ismi New York olarak değiştirilecek olan Yeni Amsterdam’ı oluşturmuşlardır (Bürüngüz, 2013:18). Hollandalıların Batıya doğru genişlemeleri ise Doğu’ya doğru yayılmaları kadar başarılı olmamıştır. Amerika’da bulunan sömürge bölgeleri ilk kez 1614 senesinde otuz tane Wallon ailenin Kuzey Amerika, 1626 senesinde on tane Protestan ailenin Güney Amerika’ya yerleşmesi ile gerçekleşmiştir. İlk başlarda Hudson nehri civarında Yeni Hollanda olarak adlandırılan bölgede halk kürk ticareti ve ziraat ile uğraşmaktaydı. Bu bölgede New Amsterdam çok önemliydi. Hollandalılar Kuzey Amerika’daki sömürgeciliğe önem vermemişlerdir. Doğu Hindistan seferleri gibi Batı Hindistan’a da özerk şirketler donanmaya destek olmak amacı ile birçok eli silahlı tüccar yollanmıştır. Bu neticede birçok yerin elde edilmesi sağlanmıştır (Göksoy, 1998:226). 1650 senesine kadar Hollandalılar 16.000 gemi sahibi olmuşlardır. Hint Okyanusunda egemenlik kuran Hollandalılar Malezya adalarına yerleşip Avrupa’nın baharat ihtiyacını karşılayan Malaku adalarını sömürgelerine katmışlardır (Bürüngüz, 2013:18).

Güney Afrika’da Capel’i alan Hollandalılar bu topraklara yerleşmişlerdir. 6 Nisan 1652 senesinde Jan Van Riebeeck komutasındaki 200 Hollandalı Cape’ye ayak basmıştır o tarihten beri bu olay ulusal bayram olarak kutlanmaktadır. Yüzbaşı kale korumasında tahıl ekip at yetiştirme işi ile uğraşmıştır. Fakat ana şirket ticari mübadelede tekeli uygulama kullanmıştır. Halk kutsal kitaba uygun biçimde yaşayıp merkantilizmden uzak durup kendilerine köylü halk manasında boerler demişlerdir. Güney Afrika’daki yerleşimci sömürgecinin ilk örneğini teşkil etmiştir (Ferro, 2002:87-88).

Batavia’nın kurulması ile birlikte Hollandalıların esas olarak Hint adalarına yerleşmeleri gerçekleşmiştir. J. P. Coen Cakarta’yı elde etmek istemiştir. Hollandalılar o topraklarda bulunan Banten Sultanının bağımlısını kovup, kenti ve camileri yıkıp yeni bir kent oluşturmuşlardır. Ülkenin iç kısmına ulaşan demir yolunun işletilmesini ele geçirmişlerdir. Cavalılara direnebilmek adına şirket şehirde Çinli, Malezyalı, Makassarlı, Balili, Luzon bölgesinden Filipinli nüfusu ikame ettirmişleridir. Daha sonra Hollandalılar Makassar Sultanını yenip Selebes’in güneyini alıp Molukka adaları ve ardından deniz ticaretindeki rakipleri olan Bugileri hakimiyetleri altına almışlardır. Cava’nın kontrol altına alınması XVII. yüzyıl

sonunda gerçekleşmiştir. 1681 senesinde Batavia’da bulunan 30.598 kişilik nüfusun 2.188 kişisi Avrupalı olmuştur. Avrupalıların nüfusu az olmasına rağmen varlıklarını devam ettirmişlerdir. Cava ve Doğu Hint adaları yerleşime dönük sömürgeler olmamıştır. Portekiz ve İspanyollardan farklı olarak Hollandalılar servet kazandıktan sonra Hollanda’ya geri dönme amacı taşımışlardır (Ferro, 2002:87).

Hollanda sömürge siyasetini oluşturan Coen, kıyı ve denizleri denetleyip ticari tekel oluşturmak yerine üretim bölgelerinin tümünü ele geçirmek istemiştir. Bu doğrultuda Hindistan’da güçlü kara devletinin var olması sebebiyle planını Cava, Sumatra ve Malay adasında gerçekleştirmiştir. Hollandalıların buraları almasının nedeni Portekizlilerin üslerinin buralarda olmaması ve baharatın buralarda daha çok olması nedeniyle buraları elde etmişlerdir. Bu nedenle Batavya kentini oluşturup sömürgecilik faaliyetine başlayan Hollandalılar buraların güçsüz ve küçük devlet idaresinde yaşayan Endonezya’da yerlileri zoraki biçimde amaçlarına uygun yerlerde üsler oluşturarak Hollanda sömürge imparatorluğunu oluşturmuşlardır. Hollandalılar bu adalardan aldıkları baharat karşılığında para ödemek yerine pamuk vermenin daha karlı olduğunu görmüşlerdir. Avrupa’da bulunan merkantilizm gereğince Hollandalılar yürüttükleri politikada Endonezyalıların baharat karşılığında Avrupa malları almak yerine ihtiyaçları olan pamuğu Hindistan’dan alıyorlardı ve ayrıca Hindistan’dan Hint afyonu alıyorlardı. Hintliler bunun karşılığında değerli maden alıyorlardı. Hindistan bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ülkeydi. Ülkelerinden nakit para veya değerli madenlerin çıkarılması karşılığında Hollandalı tüccarların izlediği politikadan ilki Hindistan’da borçlanıp, borç para ile Hindistan’dan mal almak ikincisi ise sonra bunun satılması neticesinde elde edilen gelirden borcu ve faizi ödemek şeklinde olmuştur. Daha çok tercih edilen ikinci yolda bir defa anavatanından çıkan sermayeyi Asya ve Afrika ülkeleri arasında kullanıp buralarda faydalanmak ve bu ticaretten elde edile safi karı ve sermayenin çoğaltılması istendiği durumlarda çeşit çeşit Asya malı getirmek olmuştur. Bu amaç doğrultusunda şirket, Çin, Japonya, Endonezya ve Hindistan arasında büyük bir ticaret hacmi oluşturmuştur (Bulut, 2003:80).

Hint okyanusunu yeni sömürgeci devletler hakimiyetleri altına almışlardır. Seneler boyunca Hollandalılar ve İngilizler ile birlikte İspanya ve Portekiz’e karşı savaşa katılan Fransızlar artık sömürüden kendi paylarını almak istemişlerdir.

Avrupa’da durum bütünüyle farklı olmuştur. Vestfalya ve Pireneler barış antlaşmalarının ardından İspanyol egemenliği sona erip yerini Fransız egemenliğine bırakmıştır. XIV. Louis Fransa’sı dünyanın en büyük devletlerinden olmuştur. 1690 senesinde Fransız filosu Seylan’ı almak için Hindistan’a gitmişlerdir. Sömürgecilikte başarı sağlayabilmek için önce Hindistan’ın kıyılarında Pondichery, ardından Chandernagor ticarethanelerini oluşturmuşlardır. Bu olayın ardından Hollanda yavaş yavaş saf dışı kalmıştır. III. William İngiltere Kralı olmasının ardından Hollanda ikinci planda İngiliz politikasını takip etmiştir. Bunun en önemli kanıtı İngiltere’nin Hindistan Kumpanyası, doğu ile yapılan ticaretinin başına gelmek olarak gösterilebilmektedir. İngilizler her bakımdan Hollandalılardan önde olmuşlardır. İngilizlerin elde ettikleri kar yüzde iki yüz olmuştur ve İngiltere’nin hedefi Hindistan’ı elde etmek olmuştur (Luraghi, 2000:143-144).

17. yüzyılın ikinci yarısında İngilizlere yenilen Hollanda 1715 senesinden itibaren İngiltere hakimiyetine girmiştir. Amerikan bağımsızlık ayaklanması esnasında Hollanda ve Fransa, İngiltere’ye karşı birleşmiş ve Amerikan ihtilalcilerine yardımda bulunmuştur. Bu yardımlar Hollanda ekonomisini ciddi biçimde olumsuz etkilemiştir. Bu sebeple ve Hollanda’nın kara ordusunun bulunmaması gibi nedenlerle ihtilal savaşlarının ilk aşamasında 1795 senesinde Fransızlara yenilip Fransız işgaline maruz kalmışlardır. Napolyon 1810 senesinde Hollanda’yı bütünüyle Fransa’ya ilhak etmiştir (Armaoğlu, 1997:9). Hollanda’nın günümüzde de sömürgesi olan topraklar bulunmaktadır. Bu topraklar ise Curaçao, Aruba, Sint Maarten’dir (<https://bianet.org/biamag/toplum/185776-yeni-somurgecilik-eski-somurgeciligin-torunu>, 01.09.2017).

2.4. FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ

Fransızlar sömürgecilik hareketlerine 16. yüzyılda Amerika kıtası ile başlamışlardır. Fransızların Amerika kıtasında sömürgecilik faaliyetleri Müslümanlık karşıtı ya da macera duygusu değil morina avcılığı ile gerçekleşmiştir. Fransızların kıtaya ilk geldiklerinde Montagnais ve Miomac yerlileri Fransız gemilerini yüzen ada ve patlayan topları şimşek olarak algılamışlardır. Gelen Fransızların beyaz tenleri ve kırmızı giysileri yerlilerin dikkatini çekmiştir. Yerliler Fransızların metal ve cam boncuklarını, bıçaklarını ve demir baltaları yerlilerde merak uyandırmıştır. Bu eşyalara karşılık olarak Fransızlar yerlilerden yılan balıkları ve eşsiz zenginlik olan

su samurları almışlardır. Jacques Cartier'in liderliğinde yapılan çok sayıda yolculuk hüsrana ile sonuçlanmıştır. Kendisi ve yol arkadaşları Saint-Laurent'ı ve gölleri aşarak diğer okyanuslara ulaşmayı hedeflemişlerdir fakat bunu başaramamışlardır. Fransızların Fransa'ya götürmek için yanlarına aldıkları İroquois kadınları yolda ölünce yerliler Fransızlardan şüphelenmeye başlamıştır. Başarısızlık ile sonuçlanan sömürgeleştirme ardından altın ve elmas yerine demir piriti ve kuartz bulunmuştur (Ferro, 2002:80-82).

Fransızlar 1534 senesinde günümüzdeki Kanada'da sömürgecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Ama ilk yerleşme 1604 senesinde Saint-Laurent nehri taraflarında olmuş 1608 senesinde günümüzdeki Quebec şehrini oluşturmuşlardır. Buradan güneye giden Fransızlar büyük göller bölgesini almışlardır ve Mississippi nehrinden güneye gidip Kral XIV. Louis'in adına Mississippi nehri bölgesine Louisiana ismini koymuşlardır (Armaoğlu, 1997:24). Kanada Fransızlar için bir dini prestij, Katolik sömürge toprağı olarak görülmüştür. Fransızlar Kanada'ya ticari çıkardan ziyade kraliyet sömürge topraklarını büyütmesi olarak bakmışlardır. Zirai tipteki sömürgeleştirme faaliyeti kapsamında bu toprakları garanti altına almak amacı ile birçok kadın göçmen yerleştirilmiştir. Kürk avcıları tarafından Kanada'ya yürütülen yolculuklarda göçmen sayısı az olmamıştır. Başlarda ticari nitelikte olan Fransızların varlığı daha sonra küçük çapta askeri imparatorluğa dönüşen Katolik Fransız toprağı olmuştur. Fransızlar Antillerde küçük çapta sömürge emperyalizmi kurmuşlardır. Daha sonra bu toprakların geçim kaynağı Fransız limanları ile bağlantılı şekilde monarşinin yardım ve denetim çerçevesinde yürütmüş oldukları Kara Afrikalı köle ticaretinden oluşmuştur (Ferro, 2002:83-84).

Hint okyanusunda ada olan Reunion 1642 senesinde Fransızlar tarafından sömürgelerine katılmıştır. Fransız şirketi bu toprakların limanlarından yararlanıp Afrika'dan getirdikleri kölelerini burada ikamet ettirmişlerdir (Ataöv, 1977:530). Fransızlar günümüzdeki Haiti Devletinin bulunduğu yere ilk kez 1665 senesinde gelmişlerdir. 1697 senesinde Ryswick anlaşması ile Fransız sömürgesi oluşmuştur. 1715 senesinde Martinik (Martinique), Guadelup (Guadeloupe), Saint-Domingue adanın batı tarafı (Haiti), Tobago ve Saint-Lucie toplu bir halde Fransız Antillerini oluşturmuştur. İspanyollar ise günümüzdeki Dominik Cumhuriyetinin olduğu ve diğerinin iki katına yakın olan fakat nüfusu ve başka kaynakları az olan doğu kısmını

elinde bulundurmıştır. Fransa ile yapılan Bale anlaşması ile bu topraklar Fransızlara verilmiştir. Saint Domingue'deki insanlar beyazlar, siyahlar ve melezler olarak üç kısım olmuştur. Günümüzdeki Afrika ülkelerinden Benin, Gine, Senegal ve Orta Afrika'dan getirilen köleler Fransızca kirli derililer manasında çağrılmıştır. Saint-Domingue limanlarından her gün beş ticaret gemisi tıka basa doldurulup Bordeaux, Nantes ve Marsilya'daki sermayedarların servetlerini arttırmıştır (Kavas, 2005:158-159). Fransızlar 17. yüzyıldan beri sömürgelerinde kültürel ve ekonomik asimilasyon yapmışlardır. Afrikalılar asimile edilirken eğitim dili, yaşam tarzı, mesleği Fransızlar gibi olmuştur (Vardar, 2012:21).

1715 senesinde Fransızlar Moritus Adasına sömürgecilik faaliyetleri kapsamında gelmişlerdir. Hollandalılardan kalma şeker kamışı tarlalarına Senegal ve Gine'den getirmiş oldukları yüzlerce köleler sayesinde tarlalardan ürün elde etmişlerdir. Fransızlar daha sonra kahve ve baharat yetiştirmek için daha fazla işgücüne ihtiyaç duyup daha çok köle getirmişlerdir. Getirdikleri köleler ise Portekizlilerin sömürgesi konumunda olan Madagaskar ve Mozambik'ten ve diğer Afrika sahillerinden işgücünü karşılamak adına adaya köle taşımışlardır. Hollanda sömürgeciliği döneminde adanın nüfusu birkaç yüz bin iken Fransızlar zamanında yüzbinler olmuştur (Kavas, 2005:49-50).

Sömürgecilik konusunda İngiltere ve Fransa arasında birçok sorun yaşanmıştır. Ohio'ya yerleşen birçok Fransız Batı taraflarında yolu tıkamasından dolayı yeni yerleşimciler onları iç bölgelere itmişlerdir. Bu durum anlaşmazlığa sebep olan ilk neden olmuştur. İkinci neden de birçok sayıda Kanadalı Fransız'ın özellikle Vali Beauharnais döneminde, Büyük Göller bölgesi veya Hudson Körfezi üzerinden Pasifik Okyanusuna kadar uzanabilecek bütün yolları kontrol altında tutması olmuştur. Hudson Körfezindeki İngiliz Kumpanyası buraları elde etmek istemiştir. Hindler Kumpanyasının hakim olduğu Louisiana'da İngiliz ve Fransızlar arasındaki anlaşmazlığa Kızılderililerinde karıştığı bir yer olmuştur. İngilizler bazı Kızılderilileri Fransızlara karşı kıskırtmıştır. Kumpanyanın Louisiana'yı savunurken yetersiz kalması nedeniyle 1731 senesinde Kraliyet hükümetine verilmiştir (Ferro, 2002:117-118).

Yedi Yıl Savaşları zamanında (1756-1763) operasyonlar tekrar başladığında, İngiliz deniz filosu açık ara üstün durumda olmuştur. İngilizler 300

Fransız gemisini ele geçirmişler Fransızlar 6.000 adamını kaybetmiştir. İngilizler kazandıkları büyük zafer ile Fransa'ya çıkarma yapma niyetiyle Belle-Isle'i işgal altına almışlardır. Fransız kıyılarını dahi savunamayan kraliyet donanması Kanadalı Fransızlara hiçbir yardım yapamamıştır. İngilizler ve Amerikalılar Kanada'nın Louisiana ile bağlantısını koparmak için, önce Duquesne ve Frontenac kalelerini işgal etmişler daha sonra Louisbourg kalesini işgal etmişlerdir. Ardından Fransız komutanlar İngilizlerin eline geçen Quebec önünde öldürülmüşlerdir. 1763 Paris Antlaşmasında XV. Louis hükümeti Kanada'yı İngilizlere verme mecburiyetinde kalıp, Louisiana'yı eski sahibi olan İspanyollara vermişlerdir. Amerika'daki uçsuz bucaksız Fransız topraklarından sadece Karayip'te bulunan çok az bir toprak kalmıştır (Ferro, 2002:118-119).

Fransızlar Hindistan, Kanada ve Haiti sömürge alanlarını kaybetmesi ile birlikte çöküntü yaşamışlardır. Fakat çelişkili biçimde 1763 Paris Antlaşmasının Fransız Devriminin ve İmparatorluğunun sonuçlarından en büyük zararı Büyük Britanya görmüştür. Britanya karşılaştığı bunalımdan zaferle çıkmıştır ancak Amerika Birleşik Devletlerinin bağımsızlığı ile yeni yerleşen emperyalizmin en önemli dayanağını kaybetmiştir. Dünyaya yayılmış bulunan İngiliz sömürgelerinin bağımsızlık için başkaldıranlar nedeniyle İngilizlerin iddiaları çok zayıflamıştır. İkinci tipteki ve önemli ekonomik değeri olan sömürgelerde başka bir tehdit ögesi olmuştur. Getirdikleri kar çok büyük olmuştur. Örneğin Fransızlar bakımından Kanada'nın ve Hindistan'ın yitirilmesinin ardından 1763-1789 senelerinde hiç böyle refah içinde olunmamıştır. Fakat sonra siyahların başkaldırmasıyla, kölelik ve köle ticaretinin kaldırılması ile birlikte karlı sömürge topraklarının elde tutulması zorlaşmıştır. Paris'te ve özellikle Londra'da sömürgelerine bağımsızlıklarını geri verip onlara karlı ticari anlaşma yapma konuları düşünülmüştür (Ferro, 2002:120-121).

Napolyon Bonapart Fransa'ya en güçlü rakip olarak İngiltere'yi görmüştür. İngilizleri Akdeniz'den yollamak, Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz'de bulunan İngiliz hâkimiyet bölgelerini ele geçirmek ve uzak doğudaki İngiliz gücüne son vermek için Hindistan'a ulaşan en kısa mesafe olan Mısır'ı ele geçirmek istemiştir. Napolyon'un Mısır'ı ele geçirme fikri yalnız kendi isteklerinden kaynaklanan bir hareket olmamıştır. Fransa'nın ticaret hacmini büyütmek açısından önemli fırsatlar

oluşturulacağı düşünülmüştür. Napolyon 1798 senesinde Osmanlı Devletine savaş ilan etmeye gerek duymadan gemisi ile Mısır'ı işgal etmek için harekete geçmiştir. 38000 kadar asker, 1200 at, 171 topu taşıyan 50 tane savaş gemisi ile 500 kadar da nakliye gemisi tanıdığı generaller ile Tulon'dan yola çıkmıştır (Çolak, 2008:147-148).

Tulon'da yapılan hazırlıklar Osmanlı Devletinde endişeye yol açmıştır. İngiltere ve Malta haricindeki seferin tahmini hedefleri Osmanlı topraklarından Mora, Girit, Kıbrıs ve Mısır olarak tahmin edilmiştir. Yaşanan belirsizlik neticesinde Osmanlı Devleti kısa zamanda tedbir alamamıştır. 19 Mayıs'ta büyük ordu ve donanma ile yola çıkan Fransızlar ilk olarak Mısır'dan önce Malta'yı hedef almışlardır. Malta'nın Fransızlar tarafından ele geçirilmesi demek Akdeniz hâkimiyetinde önemli bir bölgenin alınması demektir. Fransızların 12 Haziranda Malta'yı ele geçirmeleri ile birlikte asıl hedefin Mısır olduğunun farkına varılmasını ertelemiştir. Malta'nın ele geçirilmesinden sonra Mısır'a hareket eden Fransızlar 1 Temmuzda İskenderiye'ye çıkıp 22 Temmuzda Ehamlar savaşı neticesinde Kahire'yi almıştır. Fransızlar Mısır'ı işgal ederken Osmanlı Devletini karşısına almaktan kaçınmıştır. Bu nedenle Mısırdaki asıl hedefinin Memlûk beyleri olduğunu ifade etmişlerdir (Özdemir Gümüş, 2013:254-255).

Napolyon'un Mısır'a gerçekleştirdiği seferler yeni tip yayılcılığın örneğini teşkil etmiştir. Çünkü Napolyon yanında getirdiği bilim adamları ile birlikte enstitü üyesi niteliğinde ortaya çıkmıştır. Yanında 21 tane matematikçi, 3 tane astronom, 17 mühendis, 13 doğa bilimcisi, 22 basımcı ve bunlar gibi birçok bilim adamını yanında bulundurmıştır. Napolyon geliş amacının altın ve Hz. İsa olmadığı ve Allah'a Peygambere ve Kur'an-a saygı gösterdiğini ifade etmiştir (Ferro,2002:121-122). Mısır 1798 senesinde işgal edildiğinde Osmanlı Devleti uzun bir süre kötü gidişatın içinde bulunmaktaydı. Bu nedenle Osmanlı Devleti Fransa'ya hemen savaş açamamıştır. Fransa'nın Mısır'ı işgali İngilizleri oldukça rahatsız etmiştir. Bu nedenle İngilizler Osmanlı Devletinin yanında yer almışlardır. Ayrıca Mısırın Fransızlar tarafından işgali Balkanlar'dan Akdeniz'e inmek isteyen Rusya'yı da rahatsız etmiştir. Bu nedenle Rusya'da Osmanlı Devletinin yanında olmuştur (Çolak, 2008:143).

Diğer yandan Osmanlı Devleti İskenderiye'ye asker çıkarmak ve Suriye üzerinden Napolyon'a karşı asker hazırlamak için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Yapılan hazırlıkları gören Napolyon Suriye'yi işgal edip Osmanlı Devletini barış yapması için Aralık 1798 senesinde faaliyetlerine başlamıştır. Napolyon Gazze ve Yafa'yı ele geçirdikten sonra Mart 1799 senesinde Akka önlerine varmıştır. Yafa'yı ele geçirdiği zaman Napolyon yaklaşık 3.000 Türk askerini rehin almıştır. Daha sonra rehin alınan askerleri besleyemeyeceğini gıda maddelerini kendi askerlere bırakmak için alınan bütün rehine Türk askerini katlettirmiştir. Napolyon'a karşı Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya birleşmiştir (Armaoğlu, 1997:57). Özellikle de İngiltere'nin faaliyetleri neticesinde Fransızlar Mısır'dan atılmışlardır (Çolak, 2008:143).

Mısırdan sonra Fransızlar 1830 senesinde Cezayir'de sömürgecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Cezayir'de önemli bir direnişle karşılaşmayacağını düşünen Fransızlar başlarda istediklerini elde edememişlerdir. Fransız komutan komutasında bulunan 37.607 kişilik ordu Cezayir sahillerinde ablukayı arttırıp ve Sidi Ferec limanında yapılan kanlı çarpışmaların ardından 5 Temmuz 1830 senesinde Cezayir şehri ele geçirilmiştir. Fakat Fransızlar Hacı Ahmet Bey ve Emir Abdülkadir önderliğinde 17 sene devam eden büyük direniş görmüşlerdir. 1534 senesinden 1830 senesine kadar toplamda 296 sene devam eden Osmanlı hâkimiyeti 1847 senesinde yayınlanan ilk devlet salnamesinde Osmanlı eyaletlerini gösteren listeye Cezayir yazılmamış ve Osmanlı hâkimiyeti bitmiş, 132 sene devam edecek olan Fransız sömürgeciliği başlamıştır. 9 Aralık 1848 senesinde Cezayir'in Fransız toprağı olduğunu söylemişlerdir. Osmanlı Devleti 1910 senesinde dolaylı yoldan Cezayir'deki Fransız hâkimiyetini kabul etmiştir (Nam, 2012:162-163).

Osmanlı Devleti Cezayir'in kaybedilmesi karşısında bu olayı protesto etmekten, bu işgali tanımadığını söylemekten ve bu konu hakkında yardım edinebilmek için diğer devletlerle diplomatik ilişkilere girmekten başka bir şey yapamamışlardır. Fransızların Cezayir'i işgaline en büyük tepki İngiltere'den gelmiştir. Çünkü Fransa Batı Akdeniz ve Cebelitarık boğazında güçlü konumuna gelmiştir. Bu durum İngiltere'nin çıkarlarına ters düşmüştür. Fakat 1830 ihtilali ile X. Charles'in düşmesi ve yerine Louis-Philippe'nin gelmesi ile İngiltere verdiği tepkide ileri gidemedi. Çünkü Louis-Philippe denizaşırı topraklara elde edip dış

politikada da İngiltere'ye dayanma amacında olmuştur. Ayrıca Louis-Philippe Cezayir'den çekileceklerini söylemişti fakat böyle bir şey gerçekleşmemiştir (Armaoğlu, 1997:191-192).

Fransızlar Cezayir halkının direnişini kırmak için 1871 senesinin ardından yeni yöntem olarak kendi içinde eritme yolunu uygulamışlardır. Bu uygulama ile Cezayir halkı yavaş yavaş sönmeye ve yok olmaya mahkûm bırakılmıştır. Bu uygulama iki tedbirden meydana gelmiştir. Bir yandan Cezayirliler Fransız yapılmak için çalışılmış fakat çelişkili bir şekilde Fransız olmanın nimetlerinden yararlanılmıyor ve en ağır şartlara sahip olup kendi ülkelerinde ikinci sınıf vatandaşı olarak görülmüşlerdir. Diğer yandan bütün ayrıcalıklardan ve yerli köylüklerden zorla alınan topraklardan yararlanacak olan Fransızlar Cezayir'e gitmek için özendirilmişlerdir. Fransızlara göre Cezayir toprakları Fransa'nın ayrılmaz bir parçası oluyordu buna göre aynı haklardan yararlanılması gerekirdi. Fakat Cezayirliler toplumsal ve ahlaki açıdan aşağı görülmüşlerdir. Bu kapsamda Fransızlar Cezayir'e ırk ayrımını getirmişlerdir. Bu kapsamda bu düşünceye Cezayir'de bulunan Fransızlar en iyi hizmeti vermişlerdir (Luraghi, 2000:307-308).

Cezayir ekonomisini Fransızlar ele geçirmiştir. Fransızlar sömürdükleri ülkeler içinde en çok Cezayir'den toprak almışlardır. Tarımda sermayeci ilişkiler hakim olmuştur. Bu ilişkiler Avrupalı kesimde daha yaygın olmakla birlikte yerlilerin feodal topraklarında büyük çiftliklere yönelmeler gerçekleşmiştir. Kentlerde bulunan tüccarlar, tefeciler ve faizciler tarıma sermaye yatırmışlardır. Bunun yanında feodal sistemde görülmüştür. Cezayir köylüsü hammasat gibi yöntemler ile Cezayir'deki toprak ağaları Fransızlar tarafından sömürüye maruz kalmışlardır. Avrupalıların aldıkları topraklarda üretim artarken Cezayirlilerin topraklarında ise üretimde donma ve düşüşler yaşanmıştır. Bu durumun nedeni de Fransızların verimli kuzey toprakları alarak Cezayirlileri dağlık ve çorak topraklara göndermesidir. Çorak yerlerde yaşamak zorunda olan Cezayirliler kıtlık ve açlık nedeni ile hayatlarını kaybetmişlerdir (Ataöv, 1977:134-135).

Fransızların Cezayir'i işgali iki nedene dayalı olmuştur. İlk neden ekonomiktir ikincisi ise dini nedendir. Cezayir Fransızlaştırılmak ve Hristiyanlaştırılmak istenmiştir. Cezayir işgal politikası iki madde ile halkı cahil bırakma ve fakirleştirme politikasına dayalı olmuştur. Fransızlar Cezayir'de iskân

politikasına önem vermişlerdir. Cezayir’de çoğu Fransız olmak koşulu ile Avrupalı ülkelere Cezayir’de yerleşme serbestliği vermişleridir. İspanya, İtalya, Almanya, Malta ve İsviçre gibi ülkelerden kolonlar getirip Cezayir’in verimli alanlarına yerleştirmişlerdir (Nam, 2012:163-164).

Fransızlar Senegal nehri ağzındaki adada St. Louis şehrini oluşturmuşlardır. Cape Verde açıklarında bulunan küçük Goree adasında egemenlik kurmuşlardır. St. Louis Napolyon Savaşları esnasında İngilizler tarafından işgal edildiğinde Fransız ve Afrikalı toplam 7.000 kadar kişi bulunuyordu. Bu ada 1817 senesinde Fransızlara iade edilmiştir. 1850’lerde yollanan heyete göre Fransız sömürgeciliğinin Senegal taraflarına genişletilmesi bildirilmiştir. 1854 senesinde General Louis Faidherbe Senegal valiliğine getirilerek Fransa’nın Batı Afrika kurucusu sayılmıştır. Fransızlar Senegal nehrinden kıtanın iç kısımlarına yayılmışlardır. Nijer’de Fransızlara karşı cihat ilan edilmiştir. Fransızlara karşı Senegal, Moritanya, Gine, Sudan ve Nijer’de çoğunluğu Müslümanlar, Yukarı Volta Fransız işgaline ciddi bir şekilde karşı durmuşlardır. Fransızların Batı Afrika’yı sömürmelerinde en önemli katkı yerlilerin elinde bulunmayan makinalı tüfekler olmuştur (Ataöv, 1977:190-191).

Fransızlar 1853 senesinde Vietnam’da sömürgecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Fransızlar bu topraklarda tütün, çivit, çay ve kahve gibi ürünlerle ticari faaliyetler yürütmüşlerdir. Burada yaşayan yerli halkın özgürlük ve yasal hakları hiçe sayılınca yerli halk ayaklanmıştı. Birinci Hindiçin savaşından sonra Vietnam’da sömürge yönetimi son bulmuştur. Vietnam’da Avrupa tarzı eğitim kurumları açılarak Fransız kültürünün ağır bastığı eğitim sistemi dayatılmıştır. 1000’den çok misyoner okulu açan Katolik kilisesi kendi inançlarını dayatmak için birçok faaliyet yürütmüşlerde de günümüzde bu topraklarda eski inançları daha baskın gelmiştir (Vardar, 2012:21).

Fransızlar Çin’de sömürgecilik kapsamında yabancı misyonları Tonkin’e halkı Hristiyanlaştırmak için acente açıp faaliyetlerde bulunmuşlardır. III. Napoleon Amiral Rigault de Genouilly’ye Çin-Hindi’ne geçmesini söylemiştir. Amiral Tourane’ı top atışına tutup Cochinchine’in bir bölümüne yerleşti ve 1859 senesinde Saygon’u ele geçirmiştir. Daha sonra Amiral Charner’in daha büyük güç ile gelmesinin ardından İmparator Tu Duc, 1863 senesinde imzaladığı anlaşmaya göre ülkesinin üç eyaletini Fransa’ya vermiştir. Fransızların Çin-Hindini sömürmesi üç

sebebe bağılı olmuştur. İlki 19. yüzyıl boyunca devam eden Hristiyanlaştırma isteği; Birmanya'dan Siyam'a kadar ve Fransa'yı İngiltere gibi büyük sömürgeye kavuşturmak isteyen deniz subayı Francis Garnier'in düşündüğü donanmanın İngiliz korkusu; sonuncusu da Jean Dupuis isimli iş adamının Lyonlu ipekçilerin başını çektiği tekstil ve silah ticareti çevrelerinin çekişmeleri olmuştur (Ferro, 163-164).

1871 senesinde Fransa Almanya'ya yenilmesinden sonra kendi kabuğuna çekilmiştir. Daha sonra 1880'li yıllarda yine sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır. İngiltere'nin Afrika kıtasında sömürgeciliğe başlaması ile Fransa arasında rekabet başlamıştır. 1880'lerde Fransa Senegal'den Afrika kıtasının iç kesimlerine yönelmiştir. Fransa Nijer nehrinden aşağı gitmeyeceğini İngilizler ile anlaşarak kuzey ve doğu taraflara yönelmiştir. Yüzyılın sonlarına kadar ise günümüzdeki Mali, Çad, Nijer ve Orta Afrika Cumhuriyeti topraklarını elde etmişlerdir. Ele geçirilen bu sömürgeler ise Fransız Batı Afrika'sı isminde 1895 senesinde federasyon haline getirilmiştir. Bu bölgede Fransa'nın sömürmediği ülke ise Fas olmuştur. Sömürememesinin sebebi ise İngiltere, Almanya ve İspanya'nın tutumları olmuştur (Buzpınar, 1996:185).

Osmanlı hakimiyetinde bulunan Tunus ilk önceleri yeniçeri ocağının destek verdiği dayı aracılığı ile yönetilmiştir. Daha sonra Bey tarafından idare edilmiştir. Beyler irsi yol ile idareye gelmişlerdir. O zamanlarda Fransa, İngiltere, İspanya ve İtalya Tunus'ta ekonomik faaliyetler göstermişlerdir. Fransa Cezayir'i işgal etmesinin ardından Tunus'a daha çok ilgi duymuştur. O dönemler gerileme döneminde olan Osmanlı Devleti Tunus'a pek fazla yardımda bulunamamıştır. Tunus'ta çıkarları bulunan ülkeler İngiltere, İtalya ve özellikle Fransa olmuştur. 1878 senesinde Kıbrıs'ı ele geçiren İngiltere Fransa'nın Tunus'taki özel imtiyazlarını kabul etmiştir. Fransa bazı Tunuslu aşiretlerin Cezayir topraklarına gerçekleştirdikleri akınları ve bir takım toprak taleplerini bahane ederek 1881 senesinde yapılan Bardo Antlaşması neticesinde Tunus Beyi siyasi, ordu ve dış hükümdarlığı yetkilerini Fransız genel valisine vermiştir. Bu olaya tepki olarak Tunus'un bazı Muher ve kuzey kesimlerinde olan ayaklanmalar zorluk ile bastırılmıştır. 1883 senesinde Fransız himayesi oluşmuştur. Osmanlı Devleti bu olayı protesto edip Tunus'un Fransız hâkimiyeti altında olmasını kabul etmediğini bütün dünyaya ilan etmiştir (Aksöz, 2015:9).

Fransız tröstleri ve bankaları Tunus ekonomisinin asıl efendileri olmuştur. Yürürlükteki şirketlerin birçoğu Banque de l'Union Parisien-Mirabeau et Compagnie mali grubundaydı. Rothschild, Credit Foncier d'Algerie et de Tunisie, Mallet grubu ve diğerleri Tunus'u denetleyen bankalar olmuştur. Tunus'un en verimli toprakları yabancıların olmuştur. Avrupalıların sayısının az olmasına rağmen toprağın çoğunu sahiplenmişlerdir. Tunus'ta 46.000 Fransız ve 88.000 İtalyan ikamet etmiştir. Ekili durumdaki Avrupa topraklarının onda dokuzu kuzey kısımda verimli alanlarda olmuştur. Tunuslu köylülerin toprağı ya olmamış ya da çok az bir toprak ile sahiplerinden toprağı kiralamışlar, ürünün bir bölümünü Fransızlara vermek şartı ile açlık sınırında yaşamışlardır. Fransız sömürgeciliğı Tunus'ta ulusal sermayenin gelişmesini engellemiştir. İkinci Dünya Savaşında yerli endüstri çok etkisizdi. Sermayenin büyük kısmı petrole yatırılmış, Tunus bağımsızlık kazanacağı zamanlarda sermayesi tarım ve ulaşım aktarılmıştır. Sermayeci üretim arttıkça işçi sınıfı yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Zayıf endüstri köylerden işgücünü ememediğinden işsizlik gün geçtikçe çoğalmıştır. Tunuslu işçiler Avrupalı işçiler ile aynı işi yaptıkları halde düşük ücrete tabi tutulmuşlardır. Kalabalık evlerde sıkışarak eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılmışlardır. Arap kültürünü küçümseyen Avrupalılar laik eğitim ile yerli dilinin konuşulması engellemişlerdir (Ataöv, 1977:114-115).

Fransızlar 1904 senesinde İngiltere ve İspanya ile anlaşıp Almanya'ya karşı harekete geçmişlerdir. Bir sonuç alınmamış olsa bile Fransızlar Fas'taki baskılarını daha da arttırmışlardır. Almanya Fas meselesi için uluslararası bir konferansın toplanmasını sağlamıştır. Fakat bu konferansta Fransa yararına kararlar alınmıştır. Alınan kararlar neticesinde Fas'ın güvenliğinin ve barışının sağlanması görevini Fransa almıştır. Bu neticede Fransızların Fas'taki nüfusu ülkelerce kabul görmüştür. Fas'ın kuzeyini 1904 senesinde İspanyollara devreden Fransızlar Fas'ın diğer kesimlerinde işgal yapmaya koyulmuşlardır. Darülbeyza, Sittat, Buşirun ve Binahmed ilk işgal edilen yerler olmuştur. 1911 senesinde kimi Arap ve Berberilerin ayaklanmasından sonra başkentte işgal edilmiştir. Bu işgalden sonra Almanya ile yapılan müzakerelerin ardından Almanlar ile anlaşma yapılmıştır. Almanlara Kongo'da 275.000 m² lik toprağın verilmesi ile Fransa'da buna karşılık Fas sömürgeciliğinde serbest olmuştur. Sultan Abdülhafız'e imzalatılan anlaşmanın sonrasında Fas'ın hâkimiyeti Fransızlara geçmiştir (Buzpınar, 1996:185).

Kuzey, güney-batı ve İfni taraflarını ele geçiren İspanyollar olmuş, geri kalan topraklar Fransızların eline geçmiştir. Uluslararası duruma düşen Tanca'nın geleceğine İngiltere, Fransa ve İspanya'nın katıldığı 1923 Paris Konferansında kararlaştırılmıştır. Konferanstan sonra gerçek hakimiyet Fransız generalin ve İspanyol yüksek komiserin olmuştur. Sömürgeci güçlerin yerleşmesinin ardından Faslıların durumu gün geçtikçe zayıflamaya başlamıştır. Fransızlar 1921 senesine kadar yerli halkın 900,000 hektarını almıştır. Fas'ın ekonomisi Banque de Paris en des Pays Bas isimli banka ile işbirliği yapan Compagnie Generale du Maroc isimli şirket başta olmak üzere Fransız tekellerin eline geçmiştir. Avrupalılar yerli feodal güçler gibi toprakları kiralamışlardır. Hammasat en çok kiraya verme biçimlerinden olup toprak sahibi ürünün beşte dördüne el koyuyordu. Bu uygulamaya toprak ürün vermezse kiralayan kişi kurtulamayacak şekilde zincire bağlanmıştır. İspanyol sömürge bölgesinde de tıpkı Fransız sömürgeciliği gibi tekeller ülke ekonomisini ele geçirmiştir (Ataöv, 1977:164-165).

I. Dünya Savaşı ile birlikte Fransız sömürgeciliği en üst seviyeye ulaşmıştır. Fransa Osmanlı Devletinden kopan Suriye ve Lübnan'ı himayesine alması ile birlikte 1920 senesinde Fransız sömürge toprakları 12.5 milyon km² olmuştur. Fakat Fransa Müslüman ülkelerinde kabul görmemiş güç kullanarak otorite sağlayabilmiştir. Yani Fransa askeri yönden güçsüz olunca Müslüman sömürgelerini kaybedebilecektir. I. Dünya Savaşının ardından yönetimde ayaklanmalar olmuştur. Suriye ve Lübnan'da kendinin güçlü olduğunu sanan Fransa yanıldığını anlamıştır. Aynı zamanda benzer olaylar Kuzey Afrika'da da yaşanmıştır. Müslüman ülkelerinin bütününde bağımsızlık hareketleri yaşanmıştır. Bu neticede Fransa taviz vermek durumunda kalmıştır (Buzpınar, 1996: 185).

Fransız sömürgeciliğinde ekonomik hayatta köylüler önemli yer edinmişlerdir. Kölelik ve borcu olanların çocuklarını satmaları sıklıkla görülen olaydı. Fransızlar yerli halkı çıkarları doğrultusunda kullanmıştır örneğin ücretli işçilik gibi. Bu olay sömürgeleri sermayeci dünya ekonomisine girdirmekte fayda sağlamıştır. 1920'lerde Fransız Batı Afrika'sında 100.000 işçi zorla çalıştırılmıştır. Zorla çalışmak durumunda kalan işçiler Yukarı Volta ve Fransız Sudan'ından getirilip yabancı ihracatına yarayan işlerde düşük ücret karşılığında çalıştırılmışlardır. Bu olay sermayeci ilişkilerin yaygınlaşarak çağdaş anlamda işçi

sınıfının az olsa da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tıpkı diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi bu topraklarda da büyük kuruluş sahipleri Avrupalılar olmuştur ve Afrikalılar işçi olarak çalıştırılmıştır. Fransızlar 1. Dünya Savaşında Afrika'dan 134.000 yerliyi kendi ordusuna alarak savaşta ölüp-öldürmede kullanmışlardır. Fransız tekelci sermayesini temsil eden bazı Fransız şirketleri sömürgelerinden azami faydayı sağlamışlardır. Bu şirketler anavatan ve sömürgelerindeki şubeleri yolu ile hammadde alıp mamül Avrupa ürünü satışı yapmışlardır. Yine bu şirketler köylülere ait olan toprakları teminat kabul edip bir sene sonra üç katını ödemek şartı ile yerlilere para veya tohum ödemişlerdir. Bu şirketler yararına Fransız sömürgelerinde tek tip üretim yapan ekonomiler oluşmuştur (Ataöv, 1977:195-196).

Fransızlar sömürdükleri ülkelerde insanları zorla çalıştırmışlardır. Fransızlar yerli emeği zorla çalıştırma şeklinde sömürge yöneticilerinin ardı ardına çıkardıkları yönetmeliklerle uygulamışlardır. Uygulanan bu yöntem ile kölelik arasında fazla bir ayırım olmamıştır. Bu uygulama özellikle Ekvator Afrika'sında sömürge yöneticilerinin daha acımasız olmasından dolayı daha katı uygulanmıştır. Orta Kongo ve Gabon'dan erkek nüfus zorla alınıp Atlantik kıyısına yakın ormanlarda uzun süreli kontratlar imzalatılarak çalışmak mecburiyetinde bırakılmışlardır. 1921 senesinde yapılmaya başlanan Brazzaville-Pointe-Noire demiryolu hattına her sene 10.000 yerli işçi zorla getirilerek çalışmaya mahkum edilmiştir. Yeterli işgücü olmadığı zamanlarda ise bir kilometre öteden insanlar zorla getirilip çalıştırılmıştır. Çalışma koşulları kötü olduğundan dolayı insanlar ölüyordu. Ekvator Afrika'sında bölgeler boşalıyor nüfus azalıyordu (Ataöv, 1977:197-198). Batı Afrika'da Fransız yatırımları ticaret alanında olurken Ekvator Afrika'sında madenlere, keresteciliğe ve çiftçiliğe olmuştur. Tarım ve ticarete özel teşebbüsün elinde olmuştur. Devlet yatırımları ise en çok yol yapımında olmuştur. Jeolojik araştırmalara, deney istasyonlarına ve sulama tesislerine yine devlet bakmaktaydı. Bütün karsız işler devlete yüklenmiştir. Afrika'da devlet müdahaleleri hep Afrika'nın doğal kaynağı ile emeğinin sömürülmesinin daha planlı olması için gerekli bulunmuştur. Aramalar, sulamalar ve yol yapımları hep stratejik planın unsuru olmuştur. Yerli hammaddenin ihracı ve Fransız mamül maddelerin ithali için bu uygulamalar olmuştur (Ataöv, 1977:201).

Madagaskar'ı sömüren Fransızlar bu ülkenin ekonomisinde Fransız mali kuruluş egemenliği oluşturmuşlardır. Bu topraklarda Fransız özel ve devlet yatırımları Birinci Dünya Savaşından sonra artış göstermiştir. Halkı ihraç ürünleri üretmeye teşvik eden Fransızlar manyok gibi gıda maddelerinde kısılma yoluna gitmişlerdir. Bu nedenle 1909 senesinde 98 ton ihraç edilen kahve 1939 senesinde 20.000'e yükselmiştir. Fransız sermayesi daha sonra mika, altın ve grafit gibi madenler çıkarmışlardır. Adanın yeraltı ve yerüstü zenginliğini silip süpürmüşlerdir. Madagaskar'ın iç ve dış ticaretini ele geçiren yabancı kesim ayrıca on milyon hektarlık en verimli toprakları ve ormanları elde etmişlerdir. Fransızlar aldıkları bu toprakları iyi işletmeyip ürünün büyük kısmı yerlilere ait olan topraklardan elde etmişlerdir. Köylülerin çok az toprağı kalan adada köylü başına 1.75 hektar toprak gelmiştir ekonomik durumları kötüleşen köylüler köylerini bırakıp kentlere işsizlik nedeni ile göç etmişlerdir. Diğer yandan adaya para ekonomisinin gelmesiyle birlikte küçük zengin köylü sınıfı meydana gelmiştir. Tarım ve madenlerde çalışan işçi sayısı 1939 senesinde 130.600'e ulaşmış işçi sınıfı meydana gelmiştir. Fransız ticaret şirketlerine bağılı aracı, küçük el sanatçısı ithalat ve tüccar olarak Malagazi burjuvası olmuştur (Ataöv, 1977:520-521).

İkinci Dünya Savaşından sonra Fransız sömürgelerinde tarımda dar işbölümünü muhafaza etmişlerdir. Endüstriyel gelişme madenciliğin ve keresteciliğin gelişmesi ile sınırlı olmuştur. Ekvator Afrika'sında ihraç olunan kerestenin miktarı artarken okume ağacının ekini artmıştır. Dakar'da büyük yer fıstığı fabrikaları açılmıştır. Fransız Gine'sinden demir cevheri Kamerun'dan boksit ve Senegal'den titanyum cevheri yüksek kalitede çıkarılmıştır. Fransız fabrikaları ile rekabet edebilecek endüstri dallarının önü tıkanılmıştır. Fransız yönetimindeki Afrika halkının geleneksel toplum düzeni 1945 senesinden sonra da fazla bir değişiklik görülmemiştir. Kölelik Afrika'nın her yerinde devam etmekteydi. Örneğin Moritanya'nın bazı bölgelerinde özgür insanlardan çok köleler bulunmaktaydı. 1950'li senelerde Moritanya'da bir çocuk 20.000 franga, bir kadın 12.000 franga yetişkin erkek ise 100.000 franga satılmaktaydı. Köle sahibi kölenin her şeyine hakim olmuştur. Köle sahibi ister köleyi istediğı gibi çalıştırır isterse de aklıktan ölmeye mahkum ederdi. Köleliğin yanı sıra sömürgelerde feodal sömürü düzeni de korunmuştur (Ataöv, 1977:202).

İkinci Dünya Savaşından sonra Fransa ve İspanya sömürgecilik faaliyetlerini çoğaltmışlardır. Çıkarılan ve ihraç edilen madenlerde büyük artış yaşanırken, yerli imalat düşürülmüştür. Fas'ta bulunan kurşun madeni Fransız şirket tarafından 1954 senesinde 1 milyar 250 milyon frank net kar elde etmişlerdir. Fransız şirketlerinin yerli üretimi engellemek istemeleri ve Faslılara ait 100 milyon Franktan fazla verim sermayeli şirketlerin paylarının %5'ten azına sahip olmaları bu yüzden olmuştur. 1950 senelerine kadar Avrupalılar en verimli toprakları alıp modern tarım yöntemleri ile işlemişlerdir. Modern tarım yöntemlerinden mahrum olan Faslılar karasapan kullanarak elde ettiği ürünün çoğunu kira ve vergilere vererek bu yük altında ezilmişlerdir. 1950 senesinden sonra artan bağımsızlık hareketleri ve Fas bağımsızlığını kazanana kadar sömürgecilik faaliyetleri devam etmiştir (Ataöv, 1977:170-171).

Günümüzde Benin, Burkina Faso, Burundi, Cezayir, Cibuti, Çad, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gine, Kamerun, Komor, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Madagaskar, Mali, Moritanya, Nijer, Orta Afrika, Ruanda, Senegal, Togo, Tunus ve Ekvator Gine'si de olmak üzere Fransızların etkisinin bulunduğu 24 tane Afrika ülkesi bulunmaktadır (www.afam.org/fransiz-siyaseti-afrikadan-besleniyor/).

2.5. İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ

İngiltere'de 15. yüzyıla doğru ekonomik güçlerin ulusallaşması hareketi olmuştur. Örnek olarak Fransız şaraplarının sadece İngiliz gemileri ile ithal edilmesi kararına varılarak ticaret teşvik edilmiştir. VII. Henry'nin fermanı ile limanlarda İngiliz gemilerinin bulunması şartı ile mallar yabancı gemilere aktarılıyordu. Kastilya ve Portekiz sömürgeciliğine karşılık VII. Henry Baltık denizine açılmak istemiştir. Fakat Giovanni Caboto Atlantiğe gitmek istemiştir ve bu doğrultuda İngiltere amirali olarak atandığında beş gemi ile birlikte 1497 senesinde denize açılmıştır. Bu neticede Cap Breton ve Labrador'a varılmıştır ama ne hazine ne de baharat elde edilememiştir. 1486 senesinde Londra'da Maceperest tüccarlar birliği oluşturulmuştur. Daha sonra kuzeydoğu yönünde yeni bir yol bulmak için Richard Chancellor faaliyetler başlatmıştır. İngiltere 16. yüzyılın sonlarına kadar sadece yollarla ve ticaretle ilgilenmiş olsa da Kraliçe I. Elizabeth ile birlikte yeni bir sürece girilmiştir (Ferro, 2002:88-89).

1558 senesinde Kraliçe I. Elizabeth tahta geçtikten sonra yapılan denizaşırı keşifler İngiltere'nin güçlenmesini sağlamasının yanında sömürgecilik faaliyetlerini başlatmıştır (Özcan vd., 2014:61). Francis Drake isimli korsan İspanya'ya karşı korsanlık faaliyetlerinde bulunmuştur. Ayrıca Fransız korsanla birlikte Panama'ya Peru'dan altın taşıyan kervanı ele geçirmişlerdir. Kraliçe Elizabeth'in desteği ile Pasifik ve Hint Okyanusunu dönmeden önce Şili ve Peru sahillerini harap etmişlerdir. Ardından Ternate'deyi ele geçirerek ilk denizaşırı İngiliz sömürgesini elde etmişlerdir. Bu olay üzerine Kraliçe Drake'yi korsanlık nişanı ile ödüllendirmiştir. Antiller, Hindistan, Kuzey Atlantik Bölgesi ve Rusya gibi topraklarda İngilizler için kar amaçlı girişimler ve gerçek anlamda Hristiyanların eline geçmemiş topraklarda ilkel dinli yerlerde İngilizleri yerleştirme fikri oluşmuştur. Bu kapsamda Newfoundland'a ilk yerleşme gerçekleşmiştir. İngilizler bu bölgeye işsizleri yerleştirmiş, ürünleri satmış ve o topraklardan yiyecek elde etmiştir. Böylelikle 16. yüzyıl sonundan itibaren İngiliz İmparatorluğunda çifte kimlikler baş göstermiştir. Yani deniz üsleri ve kolonların yerleştirilmesi ile bir taraftan ticaret kolonileri diğer taraftan inancın kök salması ve bir şeyi olmayanların düzenini oluşturması İrlanda'da yapılan sömürgeciliği örneklendirmiştir (Ferro, 2002:90).

1588 senesinde İspanya Kralı II. Felipe'nin İngiltere'yi işgal girişimi başarısız olmuştur. Galip gelen İngilizler Kuzey Amerika'yı kolonileştirme faaliyetlerine başlamışlardır. Fakat geç kalan İngilizler Kuzey Amerika'yı cazipliğinden değil de uygun gördüklerinden dolayı sömürmüşlerdir. Amerika'nın sömürülecek yerli halkının çok olduğu ve değerli madenlerin olduğu yerler önceden sömürgeci devletler tarafından sömürülmüştü. Kuzey Carolina'da koloni kuramayan İngilizler Virginia'ya varmak için yola koyulmuşlardır. Jamestown'a yerleşen İngilizler Virginia Kumpanyasındaki İngilizler Cortes ve Pizarro'dan etkilenip onlar gibi yerli halkın liderlerini ele geçirip onlardan yiyecek zenginlik sağlayıp bölgeyi sömürmek olmuştur (Acemoğlu ve Robinson, 2014:25-26).

İngiltere için önemli sömürge hareketlerinden biri de 1600 senesinde oluşturulan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ile olmuştur. Bu şirket Doğu Hint adalarında Hollanda ile rekabet edememiştir. Daha sonra Hindistan'ın alt kıtasına yönelim gerçekleşmiştir ve burada ticaret üsleri oluşturulmuştur. Ardından

Masullipatam, Madras ve Bombay alınmıştır. Fakat başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri bu bölgeyi ele geçirmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Batıdaki durum ise Antigau, St. Christopher, Nevis, Barbados ve Honduras adaları alınmıştır (Özcan, 2000:299-300). 1600 senesinde Doğu Hindistan şirketinin kurulmasını takiben yüzyılın ilk ve ikinci yarısında İngilizlerin Asya sömürgeciliği ticaret nedeniyle gerçekleşmiştir. Zamanla stratejik, dini ve ideolojik faaliyetler nedeniyle de gerçekleşmiştir. Dönemdeki merkantilist anlayış gereği sömürge toprakları İngiltere pazarı olan hammadde kaynağının olmasına ek olarak İngiliz ürün pazarı olarak kullanılmıştır. Devletin oluşturduğu kanuna göre sömürge ve İngiltere arasında yapılan tüm taşımacılık İngiliz gemileri ile yapıp her çeşit iş İngilizler tarafından yapılmıştır (Doğan ve Erdoğan, 2017:841).

Doğu Hindistan Şirketi kurulduğun itibaren üç temel ilke doğrultusunda amacını gerçekleştirmiştir. Birincisi diğer İngiliz tüccarlara göre Doğu ticaretinde elde ettiği imtiyazları korumak, ikincisi doğudaki bazı rakip ticari oluşumları uzaklaştırmak ve üçüncüsü satıcı ülkeden malları alırken doğulu idarelerde sağladığı imtiyazı muhafaza etmek olmuştur (Bulut, 2003:85). Hindistan'daki ticaretin çok karlı olması sebebiyle İngiltere'deki başka tüccarlarda şirketin imtiyazlarından yararlanmak istemişlerdir. Fakat şirket bunu reddedip bölgede İngiltere adına ticari tekeli tek başına sahiplenmiştir. Şirket karını sadece adil alışveriş neticesinde elde etmemiştir. Korsanlık yaparak %100'ü aşan karlar elde etmişlerdir. Korsanlık yapanların başında imtiyaz isteyip alamayan tüccarlar ve şirket yöneticileri de bulunmaktadır. 1660 senesinden itibaren İngiltere'de endüstri ve ticaretteki tekellerin kaldırılmaya başlanırken şirketin tekeline herhangi bir müdahale olmamıştır. Bu ticaretin hakimiyetini almak için İngiltere, Portekiz, Hollanda ve Fransa arasında çekişmeler yaşanmıştır (Bulut, 2003:86).

İngilizler Afrika'daki Kap sömürgeciliğinden Beçuanald, Rodezya ve Kenya'da sömürgecilik faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. İngilizler Napolyon Savaşı sırasında Ümit Burnu'na asker çıkarıp Doğu Hindistan şirketi tarafından VII. yüzyılda buraya yerleşmiş olan Hollandalı sömürgecileri egemenlikleri altına almışlardır (Luraghi, 2000:239-240). İngilizlerin Kuzey Amerika'da sürekli yerleşmeleri ilk kez 1607 senesinde günümüzdeki Virginia'da gerçekleşmiştir. 1620 senesinde İngiltere'den Mayflower gemisiyle gelen bir göçmen kafilesi günümüzdeki

Massachusetts'e ikamet etmişlerdir. Bundan sonra yerleşmelerin yönü Atlantik kıyılarının kuzeyi olmuştur. 1634 senesinde yeni göçmenler Maryland'a yerleşmişlerdir. Bu neticede yeni gelen göçmenler yeni yerleşim alanları keşfetmişlerdir ve eski göçmenlerde kendi yerleşim alanlarını büyütmüşlerdir. Yerleşmelerin çoğu kuzeyde gerçekleşmiştir ve buralara Yeni İngiltere ismi verilmiştir (Armaoğlu, 1997:24).

İngilizler için Kuzey Amerika'da yerleşimciler el emeğini temsil ediyordu ve kendilerine düşük fiyattan hammadde ve kürk sağlayan, buna karşılık olarak onlara işlenmiş ürün satılabilecek kişiler olarak görülmüşlerdir. Bu sisteme "istisna" söylenmiş ve İngiliz girişimcilerin yararına işlenmiştir. Bu sisteme göre Amerika'daki yerleşimcilerin hiçbir şeyi imal etmeyecekler ve işlenmiş ürünlerin hepsini İngiltere'den alınması şartı getirilmiştir. İngiliz hükümeti bu neticede sürekli denizaşırı topraklara girişimci gönderirken Fransa'daki Bourbonlar bu olaya duyarlı kalmıştır. 1740 senesinde Amerika'daki İngiliz sömürgelerinde yaklaşık 1 milyon yerleşimci varken, Fransız yerleşimciler 80.000 kişi olmuştur (Ferro, 2002:116-117).

Amerika kıtasında İngilizler tütün üretimi gerçekleştirmişlerdir. İngilizler sömürge toprakların sömürge tarımı yapmaya başlamalarından itibaren el emeği sorunu başlamıştır. Kızılderililer üretimi bilmediklerinden dolayı İngilizler Virginia'dan işgücünü karşılamak için köle ticareti gerçekleştirmişlerdir. Bu olay ileride Yeni Dünya'da bölünmelere ve üzüntülere sebep olmuştur. İngilizler 1620 senesinde Massachusetts kıyılarına gelip buraya kendilerinden önce gelenlerin isimlendirdiği Yeni İngiltere'ye merkez olacak Yeni Plymouth'u oluşturmuşlardır. Bu topraklarda İncil ve tüfekleri ile ilerlemişlerdir. Yeni İngiltere tarım açısından uygun olmadığından dolayı denize açılıp gemicilik ve tüccarlık yapmışlardır. Kısa zamanda Boston Limanı Atlantik Limanlarının en önemli limanlarından olmuştur. XVIII. yüzyıl yarısında Boston limanında gerçekleşen ticaret yaklaşık 600 gemi ile yapıp morina balığı avı ile yılda bir milyon İngiliz lirası karı elde etmişlerdir (Luraghi, 2000:103-105).

İngilizler Virginia ve Yeni İngiltere'nin haricinde Hollandalıların Manhattan Adasını işgal edip Yeni Amsterdam'ı kurmuşlardır. Fakat İngilizler burayı Hollandalılardan kısa sürede alıp Yeni Amsterdam'ı New York olarak değiştirmişlerdir. Yetmiş sene içinde Atlantik kıyıları İngiliz sömürgesi haline

gelmiştir. İngilizler İspanyol sömürgeciliği döneminde uygulanmayan göç sayesinde Amerika'daki nüfusu arttırmışlardır. İngilizler ayrıca yeni göçmenlerin gelmesini yasaklayacak kurallar koymamışlardır. Bu sayede Avrupa'daki yoksulluk ve din baskısı neticesinde Protestan Almanlar, Mennonitler, İrlanda Katolikleri, İskoçya Kalvinistleri Amerika'ya göç etmişlerdir. Nantes emirhanesinin kalkması üzerine binlerce Fransız'da Amerika yolunu tutmuştur. XVII. yüzyıl sonlarına doğru İngiliz sömürgelerinde nüfus 250.000 bin kişiyi aşmıştır ve daha sonra bu nüfus bir buçuk milyonu aşacaktı (Luraghi, 2000:106-107).

Fransızlar ile mücadele neticesinde İngilizler Quebec alındı ve savaşın ardından yapılan Paris anlaşması neticesinde Fransa'nın Amerika'daki imparatorluğu son bulmuştur. Louisiana'nın Missisipi Nehrinin sol kıyısı ile Kanada İngilizler tarafından elde edilmiştir. Fransızların etkisinin kırılması ile birlikte İngilizler Amerika'daki vatandaşlarına Alleghang dağlarının ilerisine gitmelerine yasak getirmişlerdir. Burada Kızılderililer ile birlikte deri ticareti için avcılık yapmışlardır fakat toprakların tarıma açılması ve işlenmesine yasaklanmıştır. İngiltere'de merkantilist dönem yaşanmıştır. Amerika'da bulunan İngilizler işlenmiş ürünleri İngiliz piyasası haricindeki yerlerden almaları yasaktı. Aynı zamanda hammaddelerini İngiltere'den başkasına vermeleri yasaktı. İngiliz sömürgelerinde İngilizler sanayi ürünleri ile rekabet edecek yerel bir sanayinin oluşmasını engellemişlerdir. Böylece bütün rantı İngiltere tek başına elde etmiştir (Luraghi, 2000:115-116).

18. yüzyılda İngiltere'de büyük sosyal ve ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin başını Sanayi İnkılabı oluşturmuştur. Dokuma sanayisinde günümüzdeki mekiğin icadı, İngiliz tekstil endüstrisine büyük hız sağlamıştır. Ham demirin maden kömürü ile işlenmesi keşfedilmiş ve James Watt buharı işleyen ilk makineyi icat etmiştir. Bu neticede gelişen İngiliz sanayisi, aratan üretimi akıtacak dış pazar arayışına girmiş ve bu olay İngiliz sömürgeciliğine büyük hız kazandırmıştır. İngiliz sömürgeciliğinin büyümesinde en önemli olay, Yedi Yıl Savaşları sonunda, 1763 senesinde İngilizlerin Fransız ve İspanyollarla imzaladığı Paris Antlaşması sayesinde olmuştur. Bu antlaşma neticesinde İngiltere bütün Kanada'yı, bugünkü Amerika'da Missisipi nehrinin bütün doğu kısımlarını almış ve Fransızları Hindistan'dan çıkarıp bu toprakları elde etmişlerdir. İngilizler 1702-1713

senelerinde İspanya veraset savaşlarında İspanya'yı yenmiş ve Cebelitarık'ı almışlardır. İngilizler böylece Akdeniz'in kilit noktasına sahip olmuşlardır (Armaoğlu, 1997:7-8).

1757 senesine kadar Doğu Hindistan Şirketi bazı köy, kent ve onların çevresine egemen olan ordu besleyen bir şirket konumundaydı. Bu seneden sonra şirket İngiltere ve Fransa topraklarından büyük olan Bengal, Bihar ve kısmen Orisa'ya egemen olmuştur. Bu genişlemeyle birlikte İngilizler şirket işleyişine gittikçe daha müdahaleci olmuştur. Şirketteki memurlar bölgedeki yerli idarecilerden aldıkları haraç ve yağma gelirleri neticesinde çok büyük servet oluşturarak İngiltere'de siyasal nüfus kazanmışlardır. Siyasal nüfus kazananlar tekrar Hindistan'da servetlerini çoğaltmak için sömürgecilik faaliyetlerini vahşet boyutlarında gerçekleştirmişlerdir. İngilizlerin servetlerini arttırmak için acımasız bir şekilde Hindistan'ın bütün üretim, ticaret ve paylaşım ağını darmadağın edip 1769-1770 senelerindeki Bengal kıtlığına neden olmuştur. Bu olaydan sonra Hindistan sorunları ve hükümetin şirketle ilişkilerinin düzenlenmesi kanunu çıkararak şirketi iflastan kurtarmayı hedeflemiştir (Bulut, 2003:88-89).

İngilizlerin Asya ve Amerika'da 17. ve 18. yüzyılda yoğun bir şekilde gerçekleştirdikleri sömürgeciliğin ilk amacı ekonomik olmuştur. 18. yüzyıldan itibaren İngiltere'nin Hindistan'daki faaliyetleri farklı bir boyutta gerçekleşmiştir. Hindistan'da İmparatorluğun güçlenmesiyle İngiltere öncelik olarak ticaret haricinde Hindistan dışındaki yerlere jeopolitik ve stratejik bağlantılar kurulması yönünde olmuştur. Doğu Hindistan şirketi birkaç senede ticari güçten politik güç haline gelmiştir. İngiltere bu şirket sayesinde kıtanın büyük kısmında ekonomik ve politik gücü elde etmiştir. Ardından Hindistan'daki İngiliz sömürgecilik faaliyetleri hız kazanmıştır. İngilizler başlarda Hindistan'a ticaret nedeniyle gitmelerinden dolayı Hintliler tarafından tehdit olarak görülmemiştir. İngilizlerin kar sağladığı Hindistan ticareti zaman zaman Fransızlar tarafından kesinti görünce İngiltere ve Fransa arasında savaş düzenlenmiştir. Bunun en önemlisi Yedi Yıl savaşlarında galip gelen İngiltere Fransa'yı Hindistan'dan kovmuştur. Fransa'nın iki sömürgesi Kanada ve Hindistan alınmış ayrıca Fransızlardan Frontenac, Duguesne, Louisbourg, Quebec ve Montreal alınmıştır. Bu olayla İngilizler doğu ve batıda yayılmışlardır (Doğan ve Erdoğan, 2017:841-842).

İngilizler Yedi Yıl Savaşlarında Fransızlara karşı galip gelmişlerdir. Bu sayede İngilizler için Fransızlar Kuzey Amerika'da artık bir tehdit unsuru oluşturmamışlardır. Savaşın ardından İngilizler zengin doğal kaynaklara sahip olduğundan dolayı sömürgelerdeki denetimi arttırmışlardır. İngilizler savaşı finanse etmek için sömürgelerden vergi almışlardır. Diğer yandan sömürgelerde işsizlik ve yoksulluk artış göstermiştir. Fakir insanlar sokaklarda dilenirken zengin sömürgeciler bugünün parasıyla milyonlarca dolarlık servet kazanmışlardır. Yedi Yıl savaşlarında Kuzey Amerika'da olan birçok yerli Fransızlar tarafında yer almışlardır. Çünkü Fransızlar ticaretle ilgilenip Kızılderililerin toprakları ile ilgilenmemişlerdir. Ama İngilizler yaşam alanı elde etme faaliyetleri sürdürmüşlerdir. Yedi Yıl savaşları bitince Fransızlar Kızılderili müttefiklerini önemsemeden Ohio Vadisindeki Fransız topraklarını İngilizlere devretmişlerdir (Zinn, 2009:43-53).

Avrupa'da İngilizlerin en büyük rakibi Fransızlar olmuştur. İngilizler Fransızları Manş Kıyılarına yani günümüzdeki Hollanda ve Belçika topraklarına hâkim olmasına izin vermemiştir. Çünkü Fransızlar bu topraklara yerleşseydi İngiltere için tehdit oluşturacaktı. 18. yüzyıldaki savaşlar İngiltere ekonomisini önemli bir biçimde sarsmıştır. Maliyesi sarsılan İngilizler 18. yüzyıl içindeki zaferler, yüzyıl sonunda büyük bir yenilgi olmuştur. 1783 İngilizlerin imzaladığı Versay Antlaşması ile ABD'nin bağımsızlığını tanıyıp, Kuzey Amerika'daki sömürgelerini elinden kaçırmıştır (Armaoğlu, 1997:8).

İngilizler Avustralya kıtasına kendi ülkelerinde dolup taşan hapis hanedeki mahkumları yerleştirmeye başlamışlardır. İlk gönderilen grup 733 mahkumdan oluşmuştur ve bekleme listesinde ise 25.000 mahkum bulunmuştur. Sömürülen ada İngiliz mahkumlar ile doldurulmuştur. Birçok Aborjinli katliama uğramıştır. Bir Aborjinli kaptan Cook'un gelişinden şöyle bahsetmiştir: Öldürölürsünüz, sakın onlar ile savaşmayın, onlardan kaçın. Onlar sizin gözünüzü çıkarıp, burnunuzu koparırlar. Onlar bizleri eskiden köpekler gibi çekiştirmişlerdir. Atalarının anlattıklarını çocuk Aborjinler defterlere yazmışlardır. Yapılan Aborjin soykırımı anlatanlara göre bir tekne dolusu adam adaya geldiklerini gören Aborjinler korkup çalılıklara saklanmışlardır. Sonra adamlar onlara yaklaşınca iri kayaları onlara yuvarlayıp öldüklerini zannetmişlerdir. Fakat zannettiklerinin aksine ölmeyen adamlar tüfekleri

ile Aborjinleri öldürmeye başlamışlardır. Tüfeğe karşı mızrak ile karşılık veren Aborjinler tek tek öldürülmüşlerdir (Ferro, 2002:249-250).

18. yüzyıl boyunca Amerika ve Asya kıtasında yoğun bir şekilde yaşanan İngiliz sömürgeciliği öncelikle işçi ihtiyacını karşılamak için Afrika'da köle ticaretine başlamışlardır. Fakat Afrika'da kalıcı koloni kurulması daha sonra gerçekleşmiştir. Afrika sömürgeciliği Gambiya nehrindeki James adası ile başlamış olup daha sonra 1787 senesinde Sierra Leone ve 1806 senesinde Ümit Burnu ile devamlılık sağlamıştır. 17. ve 18. yüzyılda Amerika ve Asya'da yaptıkları sömürgecilik faaliyetleri başlarda ekonomik ve ticari çıkarlar kapsamında gerçekleşmiştir. Fakat zaman içinde bu sürece dini, siyasi, stratejik ve ideolojik etkilerde katılmıştır (Özcan, 2000:299-300).

Sömürgecilik yarışında zayıf rakipler bir bir aradan çıkarken geriye İngiltere ve Fransa kalmıştır. Fransa'da Napolyon'un büyük güç olmaktan çıkması ile İngiltere için artık bir tehdit unsuru olmamıştır. İngilizler sömürgecilik faaliyetlerini Çin'de gerçekleştirmek istemişlerdir. Fakat 1816 senesinde Çin'e temsilci göndermede başarısız olmuşlardır. O zamanlarda İngiltere'de Sanayi Devrimi bitmek üzere idi fakat Çin'de teknik alanda bir gelişme yoktu. Çin ekonomisi tarım ve zanaata dayalı olmuştur. Batılılar Çin'den ipek, çay, tütün, reçine ve porselen alıp Avrupa'da büyük karlar ile satıp bunun yanında Çin ise Batılılardan bir şey almamışlar denilebilmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte satın alma zorunluluğunu ikinci plana atılıp satma gerekliliğini ön plana koyulmuştur. İngilizler büyük kar elde edecekleri afyonu Çin'de keşfetmişlerdir. Hindistan'da bulunan İngiliz Kumpanyası büyük bir afyon üretimine başlamıştır. Çin ithalat yasağı koymasına rağmen İngilizler silahlandırılmış kaçak gemiler sayesinde Çin'e afyon girdirebilmişlerdir (Luraghi, 2000:177-178). İngiltere'de yaşanan Sanayi Devrimi sayesinde İngiltere dünyada sanayileşen ilk ülke ve en güçlü ülke konumuna gelmiştir. 19. yüzyılın ilk yarısında demir ve buhar gücü sayesinde gemiler ve ticaret yollarında yaşanan gelişmeler neticesinde ticaret İngiltere'de çok gelişmiştir. İngiltere dünyanın neredeyse her yerine ihracat yapmıştır ve sömürgeleri haricindeki Osmanlı Devleti ve Çin gibi Devletlerden zorla imtiyaz elde edip bu topraklarda yeni pazarlar bulmuşlardır (Özcan vd., 2014:61).

Sanayi Devriminin ardından serbest ticaret emperyalizmi sürecine başlayan İngilizler bu dönemde hakimiyeti altındaki topraklara ürettiği sanayi mamullerine pazar oluşturmak amacı ile örgütlenmiştir. İngiliz sömürgelerindeki toprak düzeni de İngilizlerin çıkarları doğrultusunda oluşmuş, buna karşılık yerli sanayinin gelişmesinin önü kesilip İngilizlerin ürettikleri malların alınması yolunda baskı yapılmıştır. Fakat İngilizler bu yaptırımları daha çok doğu ülkelerinde yapabilirken Amerika ve Kanada'da direniş görüp 1815 senesine kadar Batıdaki kolonileri elinden kaçırmıştır. Kayıplar Yeni Zelanda ve Avustralya ile telafi edilmeye başlanmış bu olaydan sonra İngilizler yönlerini doğu topraklarına çevirmişlerdir. 19. yüzyılda Portekiz ve İspanyolların sömürgelerini kaybetmesi ile birlikte Güney Amerika canlı pazar olarak İngilizlere açılmışlardır. Bunun yanında İngilizler üstün geldikleri Napolyon Savaşlarının sonrasında yeni topraklar kazanmışlardır. Trinidad, Seylan, Tobago, Moritus, Malta ve Singapur'u İngilizler topraklarına katmışlardır. Ayrıca Hindistan'daki İngiliz sömürgeciliği daha da hızlanıp Orta Hindistan, Doğu Bengal, Asam bölgeleri bütün Hindistan Doğu Hindistan şirketinin hâkimiyetinde kalıp buradan İngiliz hükümeti şirketi lağvederek hâkimiyeti tek başına almıştır (Özcan, 2000:300).

İngilizler Hindistan sömürgeciliği düzenli bir şekilde gerçekleşmiştir. Hindistan birçok değerli ürün ihraç ettiğinden dolayı önceki senelerde Hindistan'ın ticaret dengesi fazlalık vermiştir. Bu nedenle Hindistan'ı zenginlik sarmıştır. İngilizler merkeze gönderilen oluşturdıkları büyük endüstrinin gelişmesini finanse etmekte kullanılan hazineleri kurutmaya başlamışlardır. Kullandıkları sisteme göre; lehlerine gelişen ticaret, egemen ulus karşısında ezilen Hintlileri tüketici ulusa dönüştürmüştü, bu durum İngiliz tüccarların servetlerinin artmasını sağlamıştır. Ardından elde edilen servet İngiltere'ye aktarılıp İngiltere endüstrisine kazandırılmıştır. Diğer yandan İngiliz çiftçiler tüm çivit, çay ve kahve üretimini kendi tekellerinde tutmuşlardır. Bu durum İngiltere'ye çok kazanç sağlamıştır. Çünkü Hindistan'ın bir tarım ülkesine dönüşmesi ile ucuza tarım işçisi elde edilmiştir. Fakat Hindistan bir tarım ülkesi olmuştur ve halk rahatlıkla yetişen ürünlerden geçimlerini sürdürmüşlerdir. İngilizlerin gelmesinin ardından yıkılan zanaatkârların toprağa dönmesinin ardından kırsal yörede gereğinden çok insan yaşamıştır. Bu durum açlığa sebebiyet vermiştir ve bu açlık nedeniyle binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Aynı dönem de ise Avrupa hızlı bir şekilde endüstrileşme

sürecine girip Hindistan'ın durumu ile tersi bir süreç yaşamıştır. Yoksul hale gelen binlerce çiftçi topraklarını terk edip fabrikalarda çalışmaya başlamışlardır. Bu sebeple Avrupa'nın endüstriye dönüşmesi sömürge halkının tarıma yönelmesi pahasına gerçekleşmiştir (Luraghi, 2000:162).

1815 Viyana Kongresinde İngiltere Hollanda'dan Afrika'nın güneyinde bulunan Cape Colony'yi almışlardır. Bu olaydan sonra İngilizler Cape Colony'deki Boerleri yani Güney Afrika'da yerleşmiş olan Hollandalı çiftçileri daha kuzeye sürerek 1848 senesinde Orange topraklarını İngiltere elde etmiştir (Armaoğlu, 1997:421). İngilizler Kap sömürgesinin kuzeyinden Tranvaal'ın batısındaki bölgeye kadar alanı sömürmeye devam etmiştir. Orange ve Transvaal'i kapsayan büyük Rodezya sömürgeciliği oluşturulmuştur. Güney Afrika'da dünyanın en zengin elmas madenleri bulunmuş ve Transvaal'da büyük altın madenleri keşfedilmiştir. Bu kıymetli madenler İngiliz girişimci burjuvaziler aracılığı ile işletilmiştir (Luraghi, 2000:239-240).

Uzun süre İngiltere ile kavgalı olan Fransa Avrupa kıtasındaki çekişmeleri Hint Okyanusuna sıçramıştır. İngilizler Hint Okyanusunda Fransız korsanlar tarafından çok büyük zarara uğramışlardır. Fransızlar vur kaç usulü ile Moritus, Reunion, Seychelles ve Rodrigues adalarına saklanmışlardır. İngilizler en sonunda Rodrigues adasını alıp adaya 10.000 kişilik ordu getirmiştir. Daha sonra İngilizler Moritus ve Reunion'u almışlardır. 1812 senesinde Seychelles adasını almışlardır. İngilizler Moritus'ta 80.000'i köle 100.000 kişilik nüfus ile karşılaşmışlardır. 1835 senesinde İngiltere köle ticaretine yasak getirince Moritus'ta arazi sahipleri zor bir durum ile karşı karşıya kalmıştır. Dünya şeker kamışı ihtiyacının karşılanmasında önemli yer olan Moritus'ta üretime devam etmek için İngilizler Hindistan'dan anlaşmalı işçiler getirmiştir. Fakat İngilizler getirdikleri işçileri köle gibi durmadan çalıştırmışlardır (Kavas, 2005:50).

19. yüzyılın sömürgecilik anlayışına göre sömürgecilik sanayileşmiş ülkelerin üzerinde hak iddia edilen toprakları elde etmek şeklindeyken diğer yandan pazar potansiyelleri yüksek olan ülkeler pazar sömürgesi olarak kullanılmıştır. Bu dönemde İngiltere bu tür ülkelere baskı yolu ile 1838 senesinde Osmanlı Devleti ile Ticaret Antlaşması, Afyon Savaşının ardından Çin ile 1840-1842 senelerinde limanlarının dış ticarete açılması anlaşması gibi benzer anlaşmalarla bu ülkelere

siyasi ve ekonomik anlaşmalar gerçekleştirmiş ve bu neticede elde ettiği bu anlaşmalar sayesinde ticaret tekelini kazanmışlardır. Diğer yandan Hindistan yolunun güvenliği İngiltere için önem teşkil etmiştir. 1869 senesinde Fransa'nın Süveyş kanalını tamamlaması ile birlikte bu yol İngiltere için daha da önem arz etmiştir. İngiltere bu durum karşısında Kızıldeniz ve Arabistan kıyılarında Osmanlı Devletinin itirazlarına rağmen buralarda nüfus alanları oluşturma faaliyetlerine başlamıştır. Cebelitarık ve Malta gibi stratejik önemi bulunan Kıbrıs Adası 1878 senesinde kira adı altında İngilizler tarafından alınmıştır. Uzakdoğu'da ise Hong Kong İngiliz sömürgecilik faaliyetleri neticesinde alınmıştır. Bruneı ve Saravak Sultanlıkları da İngiliz Himayesini kabul etme mecburiyetinde bırakılmışlardır (Özcan, 2000:300).

Avrupalı büyük güçlerin her zaman ilgisini çeken Mısır Osmanlı Devleti'nin güç kaybettiği 18. yüzyıldan sonra ülkeler Mısır üzerinde faaliyetlerini başlatmışlardır. Mısırın ticaret yolları üzerinde bulunması ve stratejik konumu nedeni ile sömürgeci güçler Mısır'a yoğunlaşmışlardır. Fransızlar İngilizlerin Hindistan bağlantısını koparmak ve ticaret yollarına egemen olmak amacı ile 1798 senesinde Mısır'ı işgal etmişlerdir. Fakat Osmanlı-Rus-İngiliz ittifakı neticesinde ve Suriye'deki Osmanlı liderliğindeki ordu neticesinde Napolyon 1799 senesinde Fransa'ya dönmüştür. Stratejik öneminden dolayı ilk olarak Kıbrıs'ı alan İngilizler daha sonra 11 Temmuz 1882 senesinde Mısır'da sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu olay İngilizlerin ikiyüzlü tarafını göstermiştir (Sarıkoyuncu Değerli, 2008:4-5).

Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte Mısır ve Kuzey-doğu Afrika stratejik bakımdan önemli konuma gelmiştir. İngiltere 1882 senesinde Mısır kıyılarını kuşatıp İskenderiye şehrine asker çıkarmıştır. Ardından Mısırlı yurtseverlerin ileri gelenleri kurşuna dizilerek katledilmiştir. Birkaç senede Mısır İngiliz sömürgesi haline gelmiştir. Mısır artık İngiltere çıkarlarına hizmet eden bir ülke olmuştur. Mısırdaki bazı ekim alanlarında tahıl ekimi durdurulup İngilizlerin ihtiyacı olan pamuk ekilmiştir. Diğer taraftan dünyada en iyi pamuğu üreticisi olan Mısırdaki kendi tekstil sanayisini geliştirilmesi İngilizler tarafından engellenmiştir (Ataöv, 1977:16).

İngiltere'nin 1882 senesinde Mısır'ı işgal etmesi ile birlikte Afrika'nın kuzeyi ve güneyi ele geçirilmiştir. Bu olaydan sonra İngilizlerin Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerindeki amacı bu iki uç arasındaki kalan toprakları ele

geçirmek olmuştur. Berlin Genel Senedinde alınan fiili işgal neticesinde İngiltere'nin Afrika'daki sömürgeciliği hızlanmıştır. İlk olarak Güney Afrika'daki topraklarını kuzeye doğru genişletmiştir. 1884 senesinde günümüzdeki Bostwana'yı ele geçirmişlerdir (Armaoğlu, 1997:421). 1885 Berlin Konferansının ardından Nil nehrinde bütünlüğü sağlamak adına İngilizler Sudan'ı almak istemiştir. Fakat büyük bir direnişler karşılaşmışlardır. İngilizler Sudan karşısında iki kez yenilgiye uğramışlardır. Bu nedenle bir süre Sudan'ın sömürülmesine ara vermişlerdir (Eyicil, 2005:93). Sudan sömürgeciliğinde başlarda Mehdi'nin liderliğinde başarılı olamayan İngilizler daha sonra Sudan'a birkaç sene içinde hakim olmuşlardır. İngilizler 1885 senesinde Sudan ile Etiyopyalıları birbirleriyle savaşmaya sürüklemişlerdir. Lord Kitchener'in komutanlığındaki İngiliz kuvvetleri saldırıya başladı ve yeni icat edilmiş olan makinalı tüfekler ile 20.000 Sudanlıyı katletmişlerdir (Ataöv, 1977:16).

İngilizler Doğu Afrika'da Zanzibar sultanları ile anlaşma yapıp Kenya kıyılarını hâkimiyetleri altına almışlardır. İngilizler 1886 senesinde Almanlar ile yaptıkları anlaşmalar neticesinde Tanganika'yı Alman sömürgesi olarak kabul ediyorlar buna karşılık Kenya'yı İngiltere'ye teslim etmişlerdir. 1890 senesinde İmparatorluk İngiliz Doğu Afrika Şirketi Kenya kabile başkanları ile yapılan anlaşmalar neticesinde bu topraklarda nüfuz etmişlerdir. Zanzibar Sultanı tahtını kaybetmemek adına şirkete imtiyazlar vermiştir. Bu şirket merkezini ise Kenya'nın en büyük limanı olan Mombasa'ya aktarmıştır. Doğu Afrika'da bulunan İngiliz ve Alman sömürgelerinin son defa sınırlandırılması 1890 senesinde yapılan anlaşma ile iki sömürgeci devlet çıkarlarını karşılıklı olarak belirlemişlerdir. Bu anlaşmaya göre Almanya İngiltere'nin Kenya, Uganda ve Zanzibar'a yayılmasını onaylıyordu. Kenya taç mülkü olarak tanınmıştı. Kenya'da olan İngiliz valisi toprağı kiralayıp satma yetkisini elinde bulundurmıştır. Çıkardıkları kanuna göre Avrupalılar en çok 1,300 hektar toprağı sahip olabilirdi. Başta toprak 99 sene için kullanılabilecek iken daha sonra çıkarılan kanuna göre 999 seneye uzatılmıştır. Kenya'nın orta verimli alanlarına yerleşen İngilizler yerlileri çıplak bölgelere yollamışlardır. Afrikalı halk ırk ayrımına maruz kalıp siyasal haklardan mahrum edilmişlerdir (Ataöv, 1977:18-19).

Batı Afrika'nın paylaşılması esnasında İngiltere'nin bu topraklarda fazla sömürgesi bulunmuyordu. Nijerya'da, Altın Kıyısında, Sierra Leone'de ve

Gambiya’da bazı toprak parçalarından oluşuyordu. Batı Afrika’ya sızmaya çalışan yabancı devletler Aşanti Krallığı ile yapmış olduğu Yedi Savaşın ardından Aşanti Krallığında İngiliz Altın kıyısı sömürmesine eklenmiştir. En kalabalık Afrika ülkesi olan Nijerya’yı sömürerek ve Lagos’u bombalayarak başlayan İngilizler Lagos’tan Rio del Rey kıyılarının tamamını elde etmişlerdir. İngilizler bazı Nijerya Sultanları ile anlaşarak Afrika’daki en kalabalık ülkeyi almışlardır. Yapılan anlaşmaya göre sultanların ayrıcalıklarının devam etmesine karşılık sultanlar İngiliz sömürge yönetiminin memurları gibi İngiltere’nin çıkarları doğrultusunda çalışmışlardır (Ataöv, 1977:16-18).

1885-1895 yılları arasında Rodezya (Zimbabve) ve Niyasland’ı (Malaw) elde etmişlerdir. Buradan ise kuzeye giderek Kenya ve Uganda’ya girmişlerdir. Daha sonra Malta, Seylan ve Güney Afrika’yı sömürerek Nil nehrinin güneyine gitmişlerdir (Eyicil, 2005:93). Somali İslamlık-Hristiyanlık savaşlarında önemli konumda bir ülke olmuştur. Somalililerin günümüzde Müslümanlık tarafı ağırlık kazanmıştır. İngilizler bazı kabileler ile anlaşarak 1886 senesinde Somalilinin kuzey kesimine yayılmışlardır. İngilizler Aden ile ticari çıkarlarını muhafaza etmek, Somali’deki hayvancılıktan faydalanmak ve Fransa başta olmak üzere diğer Avrupalı devletleri bu topraklardan uzak tutmak için çabalamıştır. Somali’nin güney toprakları da İtalyanların elinde bulunuyordu. Somali’deki İngiliz, Fransız ve İtalyan sömürgeciliği yerli halkı ekonomik ve kültürel açıdan geriye götürmüştür. Üçe bölünmüş halde bulunan Somali hayvancılık ve tarımdan ileri bir yere ulaşamamıştır. Sömürgeci güçler yerli halkı ağır vergiler altında eziyor, onları zorla yol ve liman yapımında kullanıyorlardı. İtalyan Somali’sinde halkın elinden zorla alınan topraklarda muz, pamuk, şeker kamışı, yer fıstığı ekilerek yerli halk zorla çalıştırılmaya mahkum edilmişlerdir. Fransız ve İngiliz Somali’sinde ise toprak stratejik bir biçimde kullanılmıştır. Halkın hiçbir hakkı olmadığı topraklarda misyoner okullar İngilizce, Fransızca ve İtalyanca eğitim vermiştir (Ataöv, 1977:371-372).

Ekvator Afrika’sının doğusu 20. yüzyıl başlarında İngiliz ve Almanlar arasında paylaşılmıştır. Kenya, Uganda ve Zanzibar’ı İngilizler almıştır. Bu ülkeler içinde emperyalist ülkelerin dikkatini en çok ikliminden ve zenginliğinden dolayı Kenya ilgilendirmiştir. Kenya’nın en verimli yerine yerleşen İngilizler yerli halkı

zorla çalıştırmışlardır. Başlarda kabilelerinin direnişiyle karşılaşan İngilizler daha sonra Almanlarla anlaşma yapıp sömürge sınırlarını belirlemişlerdir. Yabancıların sahip olduğu çiftliklerde Hindistan'dan getirilen binlerce işçi çalıştırılmıştır. Kıyidan başlayan demiryolu yapımında çalıştırılan işçiler sayesinde Nairobi ve daha sonra Victoria gölüne varılmıştır. Lord Delamere Doğu Afrika'da beyaz yerleştirenlerin başında gelmiştir. Birinci Dünya Savaşının başlarında Kenya'daki Avrupalı nüfus 3.000 olmuştur. İngilizler Uganda'yı feodal unsurlara dayanarak yönetmeyi tercih etmişlerdir. İngilizler Uganda'ya geldiklerinde krallık niteliğinde bir takım devlet biçimleri ve güçlü feodaller ile karşılaşmışlardır. İngilizler çıkardıkları kanunlar ile feodal unsurların güçlerine güç katmışlardır. Köylüler önceleri serbest ekip biçtikleri topraklarda işçi olarak kullanılmışlardır (Ataöv, 1977:380-381).

İngilizler Arap Yarımadasındaki liderleri maddi manevi bakımdan hakimiyetleri altına alıp onlara istediklerini yaptırmışlardır. Bu olaya karşı çıkan aydınlar susturulmuştur. Direnen yerli halk ise saf dışı bırakılmıştır. Ayrıca bunlar kendilerini İslam'ın koruyucusu olarak göstermişlerdir. İngilizlerin yaptıkları bu faaliyetler neticesinde kısa sürede Aden, Muskat ve Umman gibi Müslümanların yaşadığı yerlerde hâkimiyet kurmuşlardır. Osmanlı Devletinin ekonomik ve askeri yönden zayıf olmasından yararlanan İngiltere Osmanlı egemenliğindeki toprakları elde etmişlerdir. Bunun sonucunda İngiltere Müslüman topraklarında büyük bir sömürge elde etmiştir (Eyicil, 2005:93).

19. yüzyılın ikinci yarısında dünyada modern emperyalizm süreci oluşmuştur. Genel olarak önceden şirketler tarafından yürütülen sömürgecilik faaliyetleri rekabetin güçlenmesi ve güvenlik gibi nedenlerle bizzat devletler tarafından yani sömürge topraklarında hakimiyet kurup idari sorumluluğu da alarak yürütülen bu süreçte dünya topraklarının yaklaşık olarak %80'i birkaç Avrupalı devletler tarafından bölüşüldüğü bir süreç olmuştur. İngiltere bu payda %20'lik oran ile devletler arasındaki en büyük payı almıştır. Almanya ve İtalya gibi rakip ülkelerin çıkması ile birlik yeni yerlerin ve eski yerlerin paylaşımları gündeme geldi ve bu süreç savaşa sürüklenen bir süreç olmuştur. Paylaşma sürecinde ilk sırada olan kıta Afrika kıtası olmuştur. İngiltere bu kapsamda 1889 senesinde Sudan'ı ele geçirmiştir. Ayrıca İngiltere Nijerya, Gambia ve Gana'yı almış; Zimbabwe, Zambiya ve Malavi'yi serbest ticaret bölgeleri yapmışlardır. Daha sonra Güney Afrika ile yapılan

savaş kazanılarak Kahire'den Ümit Burnu'na kadar olan Afrika'nın çoğu bölümünü İngilizler ele geçirmiştir. 20. yüzyılda ise eski ve yeni sömürgeci ülkelerin toprak paylaşılması konusunda anlaşmazlıkları neticesinde I. Dünya Savaşı gerçekleşmiştir. İngiltere bu süreçte Almanya'dan yeni sömürge toprakları ve Osmanlı Devletinden yeni topraklar elde etmiştir. Filistin ve Irak manda yönetimine bırakılmıştır. Afrika'da Togo, Tanganika ve Kamerun'un bir kısmını İngiltere elde etmiştir (Özcan vd., 2014:65).

Liberya'yı sömüren İngilizler ardından Gana'da sömürgecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Gana'ya bağımsızlığını kazanmadan önce İngilizlerin bu topraklarda altın çıkarıp götürmelerinden dolayı Altın Kıyısı ismi verilmiştir. Birinci Dünya Savaşında ise Gana'da manganez çıkarmışlardır. Altın Kıyısından kakao elde eden İngilizler diğer bir İngiliz sömürgesi olan Nijerya ile birlikte İngiltere'ye dünya pazarında önemli bir kakao satışı hakimiyeti vermişlerdir. Eski Aşanti Devletinin olduğu topraklarda kakao yetişmesi kabile başkanını sermayeci haline getirmiştir. Kakao yerliler tarafından ekiliyor büyük çiftliklerde yerliler çalıştırılıyor fakat ürünü İngilizler sahipleniyordu. İngilizler maden, ulaşım ve ticarete yerlilerin işgücünden yararlanmışlardır. İngilizler hammadde ihraç edebilmek için demiryolu yaptırmışlardır. Birinci Dünya Savaşından sonra bu topraklarda demiryolu beş yüz kilometreyi geçmiştir. İngilizler ikinci Dünya Savaşında yaklaşık 70.000 Ganalıyı silahlı kuvvetlerine katmıştır. Katılan askerler Habeşistan ve Birmanya'nın kurtulması için kanlar akıtmışlardır. Daha sonra İngilizler yerlilerden savaş masraflarını karşılamak için 340.000 pound para almışlardır. Altın Kıyısında boksit işletmesi de bu vesile ile olmuştur (Ataöv, 1977:306-309).

İngilizler Zanzibar'da ülkeye Sultan aracılığı ile hakim olma yoluna gitmişlerdir. 1890 senesinde İngiliz ve Alman Heligoland Andlaşmasıyla bu ülke İngiliz Protektorası olmuştur. Birinci Dünya Savaşında Doğu Afrika kampanyası Tanganyika topraklarında devam etmiştir. Alman general askerlerinin az olmasına rağmen İngilizlere uzun süre direnmişlerdir. 1919 senesinde bu ülkeye İngilizler hakim olmuştur. Almanlar savaşı kaybedince Doğu Afrika'da bulunan Alman sömürgelerinin birçoğu Milletler Cemiyeti Manda sistemi kapsamında İngilizlere verilmiştir. İngilizler Ruanda, Urundi ve Kioanga toprakları haricindeki her yeri alarak buralara Tanganyika adını vermişlerdir. İngilizler sömürgeleri Almanlardan

aldıktan sonra bütün ipler İngilizlerin eline geçmiştir. Sömürge topraklarında güç İngiliz valilerin eline geçmiştir. Valilerin çıkardıkları yasama kuraları İngiliz şirketlerinin kurallarını gözetmiştir. 1920’li senelerde tekeller Doğu Afrika sömürgelerini pamuk, şeker kamışı, kahve, sisal, pire otu ve karanfil gibi tarımsal hammadde üretmek için demiryolları ve karayolları döşemişlerdir. Hindistan’ın ardından en çok pamuk üreten ülke Uganda olmuştur. Yerli halk ise elde edilen zenginlikten hiçbir yarar sağlayamamıştır. İngiliz sömürgeciliği yerli halkı maddi manevi sömürmüştür (Ataöv, 1977:382-383).

Merkantilistler sömürge insanına çivi üretmelerine bile izin vermemişlerdir. Merkantilist politikalar günümüzde tamamen ortadan kalkmamış, Sanayi Devrimi neticesinde hızlı bir şekilde büyümüştür. Bu kapsamda Lenin emperyalizm için kapitalizmin en büyük aşamasıdır ifadesini kullanmıştır. İngiliz sömürgeciliği bu değişiklikleri ve çeşitlilikleri iyi kavramıştır. İngilizler yeraltı ve yerüstü zenginliklerini mali ve ticari uygulama ile birleştiren grubun zenginliğini garanti altına alıp dünyada İngiliz hakimiyetini oluşturmuşlardır. Fakat endüstri sermayesi uzun dönem banka sermayesinden ayrı olmuştur. Endüstri imparatorluğunun yanında büyümüş sadece 1929 bunalımından sonra imparatorluğun tercihi olarak kitlesel politika olmuştur (Ferro, 2002:44-45).

İngiliz sermayesi Sierra Leone’yi bir tarım ve maden kaynağı haline getirmiştir. United Africa Şirketi başta olmakla birlikte İngiliz ticaret çevreleri zencefil, kola cevizi ve bu benzeri tarım ürünlerini almak için şubeler açmaya başlamışlardır. Böylelikle İngilizler tekelci durumdan da yararlanıp fiyatları dünya pazarının çok altında belirlemişlerdir. 1930’larda ekonomik buhran yaşanırken düşük olan fiyatlar tekrar düşünce Sierra Leoneli tarım ürünleri çift aşamalı sömürüye maruz kalmışlardır. Tükenme aşamasında olan köylüler hayatta kalabilmek için maden ocakları ve kentlerde yoğunlaşmışlardır. İngiliz sömürgeciliğinin ithalat ve ihracat konusunda tek taraflı kazandıkları kardan başka ülkenin iç kısımlarında araştırmalar yaparak elmas, demir ve krom cevheri keşfetmişlerdir. Bu madenlerde ağır işleri köylülere yüklemişlerdir. İkinci Dünya Savaşında madenler Sierra Leone ihracatının yarısından meydana gelmiştir. Zorla çalıştırmanın yaygın olduğu bu topraklarda üretim araçlarından mahrum ama ücret karşılığında madenler ve fabrikalarda çalışan işçiler bulunmaktaydı. Köylülerin ve zanaatçının

proleterleşmesinin nedenlerinden biri İngiliz sömürgecilerinin almış oldukları ağır vergiler olmuştur. Bu nedenle çoğu köylü ağır vergiler yüzünden herhangi bir ücreti mecburen kabul edip ücretli işçi sınıfına girip yıllarca açlık sınırında yaşamaya mahkum edilmişlerdir (Ataöv, 1977:286-287).

Güney Afrika sermayesi İngilizlerin olmakla beraber bu topraklarda Avrupalı sektöründe üretilenler İngiltere'ye ihraç edilmek için üretilmiştir. Güney Afrika'da Avrupalı sektörün hızlı bir şekilde büyümesinin bir nedeni de buradaki ucuz emek olmuştur. Kendi topraklarında tarım ve hayvancılık ile uğraşan yerliler topraklarının ellerinden alınması ile birlikte beyazların ellerinde işçi konumuna gelmişlerdir. Toprağın %87'sini alan Avrupalılar geri kalan verimsiz kısmı yerlilere vermişlerdir. Çıkarılan kanunlara göre yerli halk kendi toprakları dışında toprak alıp kiralayamazdı bunu yapmazsa suçlu konumuna düşüyordu. Bu yapılanlar Afrikalı halkı Avrupalının elinde işçi konumuna getirmek için yapılmıştır (Ataöv, 1977:472-473). İngilizler Botswana, Lesotho ve Swaziland'da sömürgelerinde dolaylı yönetim yöntemlerinden yararlanmışlardır. Ülkelerin her birinde bulunan kabile başkanları İngiliz komiserlerin hakimiyeti altında olmuştur. Bu komiserler de Güney Afrika Birliği içindeki İngiliz Yüksek Komiserlerinin emri altında olmuşlardır. İngilizler bu ülkeleri Güney Afrika endüstrisi için emek gücü kaynağı haline getirmişlerdir. Bunu ise yerlilerden ödeyemeyecekleri miktarda vergiler isteyerek onları kendi topraklarından kaçırmak ve iş bulmaları için Güney Afrika'ya gitmelerine yardımcı olarak yapmışlardır. Sömürülen bu topraklar da birkaç doktor bulunuyordu. Bu topraklarda sömürgeci kesimi tedavi ediyordu. Yerliler sıtma, çiçek, veba, dizanteriden kırılıyorlardı. Bu ülkelerin bazısında ya bir tane ilkokul bulunuyordu ya da sömürgecilerin açtığı misyoner okulu bulunuyordu. Bu ülkelere sömürgeci yönetim ise kabile başkanlarına bağlı hiyerarşik şekilde devam etmiştir (Ataöv, 1977:499-500).

İngilizler Zambiya, Malawi ve Rodezya yani Zimbabwe'yi senelerce birlikte sömürüp yönetimini beraber uygulamışlardır. Bu ülkeleri tek bir ekonomik birim haline dönüştürmek istemişlerdir. Üç ülkede karşı çıkmalarına rağmen Rodezya ve Nyasaland Federasyonu haline getirilmiştir. Bu üç ülke on dokuzuncu yüzyılın sonlarında İngiliz Güney Afrika Şirketi tarafından ele geçirilmişti. Nyasaland İngiliz sömürgelerine katılınca protektora haline getirilmiş Rodezya ise şirket yönetimine

verilmiştir. Altına hücum mantığı ile Rodezya'ya akın olmuştur. Bu kapsamda 30.000 Avrupalı madeni ve toprağı verimli alanlarda ikamet etmişlerdir. Verimli topraklar Avrupalılar tarafından alınarak verimsiz topraklar yerli halka verilmiştir. Zenginleşen Avrupalılar tütün ve mısır ekip elde ettikleri ürünleri Afrika'nın güney ucuna kadar varan demir yolları ile ihracat yapmışlardır. Kuzey Rodezya'da kurşun ve çinkonun keşfedilmiş ardından bakır elde edilmiştir. İngilizler daha sonra maden alanlarını Hind Okyanusuna ve Güney Rodezya'ya bağlayan demir yolunu bitirmişlerdir. İki dünya savaşı arasında sömürge toprakları bazı kanunlar ile sömürgecilerin yararına olacak şekilde sağlanmıştır. Örneğin Güney Rodezya'da 1930 senesinde toprakların yarını Avrupalılar almıştır. Kuzey Rodezya'da ise toprakların üçte biri İngiliz sömürge rejimine bırakılmıştır (Ataöv, 1977:448-449).

Sudan İkinci Dünya Savaşında İngiltere'ye hammadde sağlayan bir devlet haline gelmiştir. 1950'lerin başlarında İngiltere'ye ihraç edilen pamuk 1938 senesine göre iki katına ulaşmıştır. Savaş sırasında Sudan'a mamül madde ihracı kısıtlaması getirilmesi ile birlikte ülkede endüstride hafif canlanma meydana gelmiştir. Bu olay sermayeci ilişkilerin gelişip burjuva sınıfının oluşmasına neden olmuştur. Sudan'da endüstri ve dış ticarete sermaye temini kısıtlı olmasından dolayı burjuvazi tarıma ağırlık verilmiştir. Şehir burjuvazisi küçük fabrika ve bazı zanaat işleri ile ilgilenmişlerdir. İç ve dış ticaretin büyük kısmı bankalar, madenler, imalat sanayisi ve büyük ihracat ürünlerinin pazarlanması ve sanayisi İngilizlerin olmuştur. Sudan'da İngilizlerin isteği doğrultusunda toprağa ihraç ürünleri ekilmiştir. Bu olay toplumsal sınıflaşmaya neden olmuş, birkaç tüccarın yanında ağır vergiler ile ezilen tarım kesimi ağır şartlar altında sömürülmüştür (Ataöv, 1977:79-80). İngilizlerin Sudan'ı sömürmesi ile birlikte Afrika'nın kuzeyde İskenderiye, Güneyde Cape Town'a kadar olan bölgede sömürge imparatorluğu oluşturulmuştur (Eyicil, 2005:93).

İngilizler şimdiye kadar dünya ülkelerinden sadece 22 ülkeden sömürgecilik faaliyetleri gösterememişlerdir. İngiliz tarihçi çıkardığı kitabında sömürülemeyen 22 ülkeyi sıralamıştır. Bu ülkeler; Bolivya, Belarus, Andora, Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Guatemala, Kırgızistan, Liechtenstein, Lüksemburg, Mali, Marshall Adaları, Monako, Moğolistan, Paraguay, İsveç, Tacikistan, Özbekistan, Sao Tome Adaları ve

Vatikan'dır

(www.ntv.com.tr/dunya/sadece-22-ulkeyi-iskal-edemediler,eKw5nT6MmkWbdSZiwDCaNg, 12.03.2017).

2.6. RUS SÖMÜRGEÇİLİĞİ

Rus tarihçi Kljuçevski 1911 senesinde yazdığına göre sömürgecilik tarihlerinin ana unsuru olduğunu, Dinyeper Rusya'sının Rus söylenen toplum olarak gelişmesi sömürgeciliğin gelişmesi ile olduğunu belirtmiştir. XII. yüzyıldan itibaren Novgorod, Suzdal, Urallar ve ilerisinde başlayan iskan hareketleri neticesinde Morduaların ve diğer ulusların Rus egemenliği altına alınması ile neticelenmiştir. Bu yayılma 1220 senesinde Tatar istilası ile sekteye uğrayıp, 1390 senesinde Kulikova zaferi ile Tatarların kovulmalarının ardından tekrar devam etmiştir. Sömürgecilik XII. yüzyıla kadar ciddi bir engel ile karşılaşmadan devam etmiştir. Suzda-Rostov aynı sürede Urallarda, günümüzdeki ismi ile perm bölgesinde kovuşlandırılmış olan Bulgarlara saldırmışlardır. Bulgarların Yura denilen yerlileri ile sorunları bulunmaktaydı. Kısa süre içinde Ruslar Morduaların topraklarını ele geçirmişlerdir. Bu olayın ardından Tatarlar gelmişlerdir. 1221 senesinde kurulan Ninji-Nougorod eski Mordua ve Duina topraklarına gelmişlerdir. Tatarlara karşı sadece Nougorod şehri direniş sağlamıştır. Böylece Rus sömürgeciliği Sibiry'a doğru genişlemesiyle Tatar ve Türk topraklarının fethi arasında bir kesinti olduğu fakat yerli unsurlara karşı baş eğıdirmede görülen güçlüklerin haricinde benzerliklerin bulunduğu belirtilmiştir. Rusya'da toprak genişlemesi ile sömürgeleştirme hareketi aynı doğrultuda olmuştur. Fakat Batılı ülkelerde bu iki kavram birbirinden ayrılmaktadır; denizin oluşturduğu uzaklık kullanılarak toprak genişlemesi ulusal konu, denizaşırı faaliyetler sömürgecilik olarak ifade edilmiştir (Ferro, 2002:20-21).

Rusların Kazan sömürgeciliği Kazan Hanı Safi Giray'ın ölümünden sonra tahta kimin geçeceği konusunda yaşanan belirsizlik ortamında oluşan siyasi çatışmalar Moskova Knezliği açısından önemli bir fırsata dönüşmüştür. 1551 senesinde Moskova'ya heyet yollayan Kazanlılar IV. İvan ile uzlaşmak istemişlerdir. IV. İvan ise isteklerinin yerine getirilmesi koşuluyla uzlaşmayı kabul etmiştir. Bu neticede Moskova'nın isteği doğrultusunda Kazanlıların başına Şah Ali geçmiştir. Bu olaydan sonra IV. İvan Kazan'ın Rus Klenizliğine bağlı bir devletmiş gibi hareket etmeye başlamıştır. Bu olaydan hoşnut olmayan Kazanlılar Astırhan Hanı Kasım'ın oğlu Yadigar'ı Kazan tahtına geçirmek istemişlerdir. Bu neticeden sonra Moskova

Knezliği 1552 senesinde 150 bin asker ve 150 top ile şehre girmişlerdir. Kazanlılar Rusların üçte biri kadar bile nüfusa sahip değildi. Kazan'ın Ruslar tarafından işgalinin en önemli nedeni ise Osmanlı İmparatorluğunun ve Kırım'ın Kazan'a yardım edememiş olmasıdır. Kazan'ın ele geçirilmesinin ardından Ruslar Astırhan'ı almak istemişlerdir. Bunun üzerine 1557 senesinde Astırhan'da Rus sömürgeciliğine maruz kalmıştır (Demiroğlu vd., 2014:78-79).

Rusların Kazan'ı sömürmesi ile Tatar devleti sona ermiştir. Ayrıca Rusların Ural dağlarının her iki yakasına yayılmalarının bunun yanında Pasifik'e ve Sibirya'ya ulaşmalarını sağlamıştır. Kama üzerinde kuzeyde yapılan ilk adım Tatar hakimiyeti döneminde yarım bırakılan yayılmayı tamamlamak olmuştur. Bunun için Çar Korkunç İvan ile antlaşma imzalanmıştır. İlk olarak Kama üzerinden Pyskor Manastırı yapmışlardır ve burada kolonicilik faaliyetleri kapsamında insanları yerleştirmişlerdir. Diğer yandan Ruslar Uzakdoğu'daki zenginlikleri elde edebilmek için Moğol İmparatorluğunun bulunduğu topraklara girmeden kuzeyden geçmeleri gerekmiştir. Gine körfezini geçtikleri doğu taraftaki Rus ilerlemesi artık durmayacaktır. Rusların yayılması çarların ilk zamanlarda bazı tereddütlerine rağmen üzerlerine kaleler inşa edilmiş ırmaklar boyunca devam etmiştir (Ferro, 2002:92-94).

Rusların Sibirya'yı sömürmesindeki en önemli faaliyeti Rusların bölgeyi sömürürken üs olarak yararlandıkları Tobolsk şehri olmuştur. Sibirya'ya sömürü amaçlı gelen Rusları araştıran P. N. Butsin'skiy'e göre bu topraklara gelen Rus görevliler acımasızca katliamlar yapmışlardır. Ruslar Sibirya'da kanun dışı olarak kadın ticareti yapmışlardır. Bunun yanında Sibirya Türklerinden daha çok kürk elde etmek için aşırı derecede baskılar yapmışlardır. Ruslar boy beylerini ve şamanları rehin olarak tutup onları parangaya vurup kürk karşılığında serbest bırakmışlardır. Ruslar 17. yüzyılda Sibirya'dan yılda on bin kürk elde etmişlerdir. Bu da Moskova Klenizliği'nin gelirinin 1/5'ine tekabül etmektedir. Batı Sibirya sömürgeciliği bittikten sonra Lena Nehri'nin doğusunda yaşayan Yakut Türklerinin yaşadığı bölge Rus sömürgeciliğine maruz kalmıştır. Ruslar burada yılda 150.000 kürk toplamışlardır. I. Petro zamanındaki modernleşme Sibirya'dan alınan kürkler sayesinde olmuştur. Sibirya'nın zenginliği fakir durumda bulunan Ruslar için ciddi bir gelir kaynağı teşkil etmiştir. Ruslar bu topraklarda 17. yüzyıl sonlarına karşı yeni bir emtia olarak kaliteli demir yataklarını bulmuşlardır. Bulunan demir sayesinde

Ruslar 18. yüzyılda yaptıkları savaşlarda başarılar elde etmişlerdir. Bunun yanında bu topraklarda çıkardıkları altın sayesinde Avrupa'da ekonomik yönden önemli devletlerden biri olmuştur (Demiroğlu vd., 2014:82).

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa sahnesinde çıkan güçlü devletlere Rusya'da eklenmiştir. Çarlık Rusya'sının kuruluşu 16. yüzyılda olmuştur. Altınordu Hanedanlığının Rusya üzerindeki hakimiyetinin sona ermesi ile birlikte IV. İvan'ın başa gelip Çar ünvanı alması ile Çarlık Rusya'sı kurulmuştur. Rus Çarlığı I. Petro (1682-1725) ve II. Katerina (1762-1796) zamanında büyük Avrupalı devletlerden olmuştur. I. Petro kara Rusya'yı denizlere çıkarmak istemiştir. Bu kapsamda Baltık denizi ve Karadeniz'e inmek istemişlerdir. Bu kapsamda Ruslar 1699 Azak'ı Osmanlı Devletinden almıştır fakat 1711 senesinde Azak tekrar Osmanlı toprağı olmuştur. Baltık denizinde bulunan İsveç'e yönelen Ruslar bu ülkeden Neva nehrine dökülen toprakları alıp Petersburg şehrini oluşturmuşlardır. Daha sonra 1721 senesinde İsveç'ten, Karelia, Ingermanland, Estonya ve Letonya alıp Baltık denizinin doğu kıyılarında hakimiyeti oluşturmuşlardır. I. Petro zamanında Rusya İsveç'in zararına Batı tarafı yayılma gösterirken II. Katerina zamanında yönünü Osmanlı topraklarına çevirmiştir. 1768-1774 savaşı neticesinde imzalanan Kaynarca anlaşması ile Katerina Azak denizinin ağzındaki Kerç, Yenikale ve Kefe'yi; Dinyeper nehrinin ağzındaki Kılburun kalelerini, Azak kalesi etrafındaki toprakları ve Bug nehri ve Dinyeper nehri arasındaki toprakları ele geçirmişlerdir. Bu anlaşma neticesinde Kırım'a verilen bağımsızlığı fırsat bilen Ruslar Kırım'ı işgal etmişlerdir. 1772 senesinde Ruslar Lehistan'ı ilk bölüşmelerinde, Dvina ve Dinyeper nehri arasında bulunan günümüzdeki Beyaz Rusya'yı ele geçirmişlerdir (Armaoğlu, 1997:4-5).

Ruslar bütün Sibiry ve Alaska'yı almış olmalarına rağmen sömürgecilik faaliyetlerini bitirmek istememişlerdir. Pasifik Okyanusunun kuzey doğu sahilinde Kaliforniya'ya kadar ticaret ve deniz taşımacılığında Ruslar tekel konumunda olmak için ferman yayımlayıp hakimiyetlerini pekiştirmişlerdir. Bu olayın ardından 1823 senesinde Monroe Doktrini yayımlayarak Avrupalı güçlerin Amerika kıtasında etki alanlarını büyütmemelerini ifade etmişlerdir. O zamanlarda Gürcistan Kralı ülkesini İranlıların almaması için Çar'ın lehine tahtından vazgeçince Kafkasya kolayca Rusların hakimiyetinin olmuştur. Bu olaya karşı gelen İranlılar Rus generalin

dayatmaları neticesinde İran Ermenistan'ın bir kısmını Ruslar elde etmiştir. Ardından Edirne Barış Antlaşması kapsamında Türk Ermenistan'ı Rusların eline geçmiştir. Bu olayın ardından Ruslar Abhazha ve Çerkezistan'ın bir kısmını işgal etmişlerdir (Ferro, 2002:157).

Ruslar 1865-1885 yılları arasında Türkistan'ı ilhak etmişlerdir. İgnatiev bu olaydan sonra Hokand, Hive, Buhara Hanlıklarına gönderilmiştir. İgnatiev Çar'a verdiği raporda Hokand'ın işgali Hive ve Buhara'da grup çatışması çıkarılması gerektiğini söylemiştir. Bu rapordan sonra 1868 senesinde Buhara, 1873 senesinde Hive ve Yomud, 1876'da Hokand, 1877'de Kızıl Arvat, 1878 senesinde Göktepe, 1884 senesinde Merv'i Ruslar işgal etmiştir. Ruslar sömürgeleştirme aşamasında eğitime yönelmişler ve bunu da N. İlminsky aracılığı ile yapmışlardır. Türk İslam dünyasını iyi derecede bilen İlminsky Türkistan'da bölge valisi olan Kaufman'a sunduğu rapora göre İslam'ın öğretilmesini yasaklamasını bildirmiştir. 1890'lı senelerde okullarda Rusça dersi verilmek için faaliyete başlanmış fakat başarılı olunmamıştır. Ruslar ele geçirdiği bölgelerde kolonicilik faaliyetleri uygulamışlardır. Ele geçirilen yerlere Rus göçmenler yerleştirilmiştir. Özellikle Kırgızistan'ın Isık Gölü etrafında Ruslar yığılmıştır. Günümüzde Orta Asya'daki Rus nüfusunun yoğunluğu Rusların uygulamış olduğu bu politikadan kaynaklanmıştır (Güngör, 2014:30-31).

Rusların Orta Asya'yı sömürmeye iten amaçlar içinde Marksist gelenek emperyalizmin birinci evresinin (1865-1885) yarı askeri nitelikte olduğunu ifade etmişlerdir. Sonraki zamanlarda ekonomik faktörlerin önemi artış göstermiş artı değer kazanılmıştır. İlk yayılma girişimlerinde ekonomik faktörlere pek önem verilmemiştir. Bunlar Rus ticaret hanlıklarına uygun koşullar oluşturmak için Çarlık Rusya'sının dikte etmesi neticesi ile olmuştur. Hanlıklar ile anlaşmalar 1867 (Hocent) ve 1873 (Hive) senelerinde imzalanmışken, pamuk ekiminin Ruslar tarafından gelişmesi 1890 senelerinde olmuştur. İş çevrelerinin baskısından ziyade Çarlığın bu toprakların bağımsız devlet olarak çok zayıf kalmalarından ve bölgenin yabancı güçlerin hakimiyetine girmesinden korktuklarından dolayı bu toprakları kısa sürede alma girişimlerinde bulunmuşlardır. Yabancıların uzak tutulması ve bu bölgelerin dış dünyadan yalıtılmış durumda bırakılması isteği bu bölgede sömürgeciliğin başlamasına neden olmuştur. Ruslar tampon bölgelere ekonomik

olarak yerleşme girişimlerinde ilk olarak İran'a daha sonra Mancurya'ya gerçekleştirmişlerdir. Fakat İran'da İngilizler ile Mancurya'da Japonlar ile karşılaşan Rusların ticareti yavaş ilerlemiştir. Afganistan'da ise Rus ticaret hacmi üç katına çıkarken, Kabil'in dışalımının %38'i Rusya'dan, %62'si İngiltere'den olmuştur. İngilizler ile Ruslar arasında yaşanan anlaşmazlık böylece Afganistan ile başlamıştır. Çar 1872 senesinde ve 1873 senesinde Afganistan'ın Rusların hakimiyeti dışında olduğunun farkına varmıştır. Fakat yine de İngilizler Hindistan'dan yola çıkıp Rusları uzak tutmak için Belucistan'ı ilhak edip, ardından Kabil rejimini kontrolüne almak iddiasında bulununca Kabil İngiltere'nin olmuştur. Bu olaydan sonra Ruslar Özbekistan ve Tacikistan'da bulunan Merv'i ve Penceh'i bunun yanında Afganistan'a açılan Zülfikar geçidini ilhak etmişlerdir. İngilizler Vladivostok'a tehdit olarak savaş filosu yollayıp 1885 senesinde yapılan protokole göre Pencah kenti Ruslar'a verilip Zülfikar geçidi Afganistan'a verilmiştir. Ardından Rusya ve Hindistan arasında ortak bir sınır olmaması için bir toprak şeridi Afganistan'a bırakılmıştır (Ferro, 2002:160-161).

Ruslar sömürdükleri topraklarda yaşayan halkı fiziken, milli kültürleri bakımından ve kendi dillerini ortadan kaldırma amacı gütmüşlerdir. Bir milletin kültürü ve ana dilini kaybedilmişse o millet yok olmaya mahkum bir millettir. Kızıl Moskova'nın dışı milli, içi sosyalist kültür düşüncesi demografik sömürü örneğidir. Ruslar sömürdükleri toprakların geleceklerini Rus komünizmin menfaatleri doğrultusunda inşa edilmekteydi. Komünistler tarafından milletler açısından her türlü üstünlüklerin ortadan kaldırılacağı iddia edilmiştir. Ama Sovyetler bu görüşü tüm milletleri Ruslaştırarak yapmak istemişlerdir (www.cerkesfed.org/2016/04/05/sovyet-rusya-somurgeciligi-donemi-dil-politikalari/, 12.05.2017).

2.7. ALMAN SÖMÜRGEÇİLİĞİ

1618-1648 yılları arasında olan Otuz Yıl Savaşları'nın oluş sebebi din ve Avrupa kıtası ile ilgili modern öncesi son savaş olarak kabul edilmektedir. 1648 senesinde yapılan Westfalya Antlaşması Avrupa'da ulus devletlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Avrupa kıtası ile sömürge alanlarına da sıçrayan 1755-1763 yılları arasında yapılan Yedi Yıl savaşları ile Portekiz, İspanya, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Hollanda arasında farklı ittifakların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Ardından küçük bir ülke olan Prusya'da bu savaşa katılmıştır. Fransız ihtilalinin ardından yedi sene süren koalisyon savaşları 1815 Viyana Kongresi ile son bulmuştur. Viyana Kongresinde alınan kararlarla Avrupa'da coğrafi dengeler ve sınırlar muhafaza edilmiştir. Avusturya'nın etkisi sebebiyle Almanya parçalanmış bir durumda bırakılmıştır. Almanya'daki ulusalcılar Alman birliğini sağlamak için Prusya'ya yanaşmışlardır. Almanya'da birliğin oluşmasında ön önemli kişi Prusya Başbakanı Prens Otto von Bismarck (1815-1898) olarak kabul edilmektedir (Yurdakul vd., 2014:93-94).

Bismarck yaşadığı zamanda adını veren diplomat, asker ve devlet adamı olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Hayatında en büyük amacı Alman birliğini sağlamak olmuştur. Almanların yaşamasını bu birliğin sağlanmasına bağlamıştır. 1871 yılında Bismarck Almanya'da birliği kurduktan sonra bütün çabasını bu birliğin devamı için harcamıştır. Çünkü oluşan yeni birlik Avrupa devletlerinin çıkarlarına ters düşüyordu ve Bismarck'ta bunun farkındaydı. Bu nedenle Alman diplomasisini zorda kalmadığı sürece Avrupa dışına taşımamıştır. Bismarck Avrupa'da barış siyasetini sürdürmüştür çünkü yeni kurulan birliğin savaş ortamında dağılacağını farkındaydı. Alman birliği güçlü olmadıkça Avrupa'da çıkacak savaş Almanların zararına olacaktı (Armaoğlu, 1997:301-334).

Daha sonra siyasi birliğini kuran Almanya tıpkı diğer sömürgeci ülkeler gibi sanayisini oluşturmak için hammadde ve pazar arayışlarında bulunmuştur. Birlik kurulduktan sonra sömürgecilik için lobiler kurulmuştur. 1882 senesinde Alman Sömürge Birimi oluşturulmuştur ve 1883-1884 senelerinde Almanya Başbakanı Bismarck Gine körfezine Kuruvazör yollamış ve Kamerun kıyılarında keşif faaliyetleri yapmıştır. Daha önceden de bazı Alman tüccarlar Namibya gitmişlerdir. Buraya gelen tüccarlardan bir olan Lüderitz 1883 senesinde buranın yerli halkı Bantularla anlaşarak imtiyaz elde etmiştir. Afrika'nın paylaşılması için 1884 senesinde Berlin Konferansında Avrupalı güçler Afrika'nın işgalini meşrulaştırmışlardır. Almanya bu doğrultuda imtiyaz şirketlerini Kamerun, Togo, Namibya ve Tanganyika'ya aktarmıştır. Afrika'daki Alman sömürgeciliği Güney Batı Afrika, Doğu Afrika ve Batı Afrika'da gerçekleşmiştir (Yurdakul vd., 2014:100).

İngiltere ve Almanya arasında 1886 ve 1890 senelerinde yapılan anlaşmaya göre Almanlara Tanganyika bölgesi verilmiştir. Bölgenin yönetimi Alman Doğu Afrika Şirketine verilmiştir. Şirketin halka yaptığı sert uygulamalar neticesinde yönetimi alan Alman hükümeti şirketten farklı bir uygulama göstermemiştir. Almanlar İngilizlerin aksine dolaylı değil doğrudan yönetim uygulaması yapmışlardır. Tanganyika içinde yirmi iki bölge Alman yöneticilerin idaresinde olmuştur. Sadece eski yerli bölgesel yöneticilerin bulunduğu Ruanda, Urundi ve Bukoba'da dolaylı yönetim benzer uygulamalar gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşında Doğu Afrika Kampanyası Tanganyika da devam ettirilmiştir. Alman generali askeri bakımdan İngilizlere karşı zayıf olmasına rağmen gösterdiği direnişte başarı sağlayamamış ve Tanganyika İngilizlerin olmuştur (Ataöv, 1977:382-383). Almanlar ve İngilizlerin bu topraklar uyguladıkları sömürgecilik faaliyetleri neticesinde bu topraklarda para ekonomisini getirerek gittikçe toplumların değişmesine neden olmuşlardır. Para kırlık bölgelerde yayıldıkça tarım yöntemlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu nedenle Afrika'da orta sınıf meydana gelmiş, zenginleşen bazı toprak sahipleri pamuk ve kahve ürettikleri yerlerde işçileri ücret karşılığı çalıştırıp ticaret faaliyetleri yürütmüşlerdir. Yerli orta sınıf bu kapsamda yabancı iş adamları ile sorunlar yaşamıştır. Sömürgeci güçler yol, toprak ve bina yapımında birçok ücretli işçinin işgücünden yararlanmışlardır (Ataöv, 1977:384).

Namibya Nazi Alman ajanlarının yoğun yaşadığı ülke olmuştur. 1915'ten sonra Namibya'da yerleşmiş olan Alman aileleri arasında Hitler taraftarları artış göstermiştir. Irk ayrımı çıkarları ile örtüşen beyaz azınlıkta Mihver'e yakınlık duyanlarda bulunmuştur. Namibya'da sermaye sahipleri Almanlar olmuştur. Alman ve İngiliz azınlıklar astragan için koyun yetiştirilmesi işini gerçekleştirmişlerdir. Astraganın ismine burada siyah elmas demişlerdir ve her sene dünyada beş milyon astraganın yarısı Namibya'dan elde edilmiştir. Namibya'da ekonominin her alanında Alman ağırlığı hissedilmiştir (Ataöv, 1977:511-512).

II. Dünya Savaşı zamanında Hitler ve Nasyonal Sosyalist Partisi başlarda kimse tarafından bilinmiyordu. Daha sonra Almanya'daki Siyonistler tarafından destek gören Hitler tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Faşist görüşü benimseyen Hitler'in iktidara gelmesi için Siyonist finansörler para yardımında bulunmuşlardır. 1933

senesinde iktidara gelen Hitler'i aralarında Walburg ve Rockefeller'ın de bulunduğu Siyonist bankerler Hitler'e yüksek miktarda para yardımı bulmuşlardır. Yahudi sanayici ve bankerlerin Hitler'e verdikleri para yardımı sayesinde Almanya'nın gerçek hakimi olmuşlardır. Alman Siyonist federasyonu ırk ilkesini benimseyen ve faaliyete geçiren Nazi devletinin temelleri üzerine kurulacak yapıda her türlü faaliyetleri gerçekleştireceğini bildirmişlerdir. II. Dünya Savaşında Hitler en büyük yardımı Siyonistlerden sağlamıştır. Siyonistler Hitler'i savaşa girdirmek için Hitler'e top güllesi ve petrol yardımı yapmışlardır (Kuzu, 2015:80-81). Siyonistler o zamanlarda Filistin'deki Yahudi nüfusu artırıp Yahudi devletini kurmak istemişlerdir. Bu nedenle Hitler'e gerekli tüm yardımı yapmışlardır. Siyonistlerin güçlü Yahudi devleti kurmak için dünyada dağınık halde bulunan Yahudilerin Filistin'e gitmesi gerekmiştir. Siyonist lider Theodor Herzl'in Yahudilere yapmış olduğu çağrıda Avrupa'da bulunan özellikle Almanya'da iyi koşullar içinde yaşayan Yahudiler Filistin'e gitmek istemişlerdir. Bu nedenle Siyonistler Yahudileri Filistin'e göndermek için Almanya'nın Ari ırkı dışındaki tüm ırklardan temizlenmesi gerektiğini düşünen Hitler ile ortak hareket etmişlerdir. Siyonistler ve Hitler arasındaki anlaşmanın bir diğer dayanak noktası Nazizm ve Siyonizm de bulunan ırk saflığı olmuştur (Kuzu, 2015:82-83). Savaş başladığında Almanya ve Avrupa'da yaşayan Yahudileri büyük korku salmıştır. Milyonlarca kadın, çocuk, genç, ihtiyar demeden masum Yahudiler soykırıma uğramıştır. Dünya tarihinde en büyük katliamlardan olan bu imhayla yaklaşık altı milyon Yahudi katledilmiştir. Bu olaydan sonra Yahudiler Filistin'e göç etmeye başlamışlardır (Kuzu, 2015:84).

2.8. İTALYAN SÖMÜRGEÇİLİĞİ

1848 İhtilali İtalya'da liberalizm hareketi olarak doğmuş ve milli birlik hareketi olarak devam etmiştir. İtalyan liberallerinde yabancıları saf dışı ederek milli birliği gerçekleştirme fikri yayılmıştır. 1848 ihtilalinin ardından milliyetçilik fikri daha da yaygın hale gelmiştir (Armaoğlu, 1997:140). İtalya 20 Eylül 1870 tarihinde Roma'yı işgal edip bu şehri başkenti olarak ilan etmiştir. İtalya'nın Ulusal birliğini sağlaması ile Viyana Kongresinde çizilen Avrupa siyasi ve güçler dengesinde değişiklikler olmuştur. Avrupa ve Akdeniz'in önemli bir yerinde bulunan İtalya böylece hem Avrupa'da hem de dünyada önemli etkiler oluşturmuştur (Yurdakul vd., 2014:96).

Tıpkı Almanya gibi İtalya’da ulusal birliğini sağladıktan sonra sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır. 1880 senesinde Amerika Birleşik Devletleri ve sömürgeci Avrupa devletleri Fas Sultanlığı ile ticarette bulunan on üç ülke Madrid Konvansiyonu olarak antlaşmada bulundular. Bu antlaşmaya göre Fas sultanlığında bulunan yabancı uyruklular sık sık karışıklık yaşanan bu ülkede korunacaktı. Bunun yanında bu ülkelere en çok kayırlan ülkeler olacaktı. Bunun neticesinde Portekiz, İspanya, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya Fas Sultanlığına sömürgecilik hareketlerinde bulundular (Yurdakul vd., 2014:102).

1900 senesinde Etiyopya yaylası ve Libya haricindeki tüm Afrika sömürülmüş vaziyetteydi. Afrika kıtasına son gelecek olan İtalyanlar bu topraklarda sömürgecilik faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. İngilizlerin desteği ile İtalyanlar Massaua Limanını işgal etmişlerdir. İngilizlerin desteği sayesinde 1885 senesinin sonlarında Mısırlılar Massaua’yı terk etmişlerdir. Bu neticede Massaua ve Assab arasındaki bağlantı oluşmuş ve bu olay Eritre’nin sömürülmesinin başlanmasına neden olmuştur (Luraghi, 2000:245). Etiyopya ile iyi ilişkiler kuran İtalya İngiliz entrikalarının sayesinde sömürgeci faaliyetlerini Etiyopya’da sürdürmek girişimlerinde bulunmuştur ve Etiyopya’yı sömürmüşlerdir. İtalyanlar daha sonra Kızıldeniz üzerinde bulunan Eritre’ye yönelmişlerdir. İtalyanlar Eritre’ye bu kapsamda birçok insan yollamıştır. Gelen İtalyanlar verimsiz tarım alanlarını verimli hale getirip işlemişlerdir ve Eritre’ye iyice yerleşmişlerdir. Zamanla durumun farkına varan yerli halk ile aralarında gerginlik yaşanmış olsa da Eritre Adis Ababa Antlaşması ile İtalyanların eline geçmiştir (Luraghi, 2000:247-249).

Racconigi Antlaşması ile Trablusgarp’ı elde etmek için emellerini Rusya’ya kabul ettiren İtalya Trablusgarp’taki sömürgecilik faaliyetlerine başlamak için doğru zamanı beklemiştir. İtalyanların Trablusgarp’ı almak istemesi İtalya’nın Habeşistan hezimetinin ardından gerçekleşmiştir. İtalya bunun ardından Osmanlı İmparatorluğu topraklarıyla yakından ilgilenmiştir. İtalya Trablusgarp’ta yatırımlar yapmıştır. 1910 senesinin başlarında İtalya hükümeti ve basını İtalya’nın Trablusgarp ile ilişkisinden bahsetmeye başlamıştır. İtalya dış işleri bakanı 1910 senesinde parlamentoda yaptığı konuşmada Osmanlı İmparatorluğunun Kuzey Afrika’daki topraklarının İtalya’nın Akdeniz’deki dengesi bakımından çok önemli olduğunu söylemiştir. İtalya Trablusgarp’ı sömürgelerine katmak için diğer ülkelerle diplomatik teşebbüslerde

bulunmuştur. Daha sonra İtalya çeşitli bahanelerle Trablusgarp'a işgal etmiştir ve fakat Osmanlı Devleti'nin direnişi karşısında kolayca elde edememiştir. İtalya Trablusgarp'ı almak için çeşitli yollara başvurmuştur. 1912 İtalya 12 Adayı işgal etmiştir. Ne yazık ki o zamanlar içerde ve dışarda zor durumda bulunan Osmanlı Devleti Ouchy barışı ile hem Trablusgarp'ı hem de 12 Adayı kaybetmiştir (Armaoğlu, 1997:634-643).

İtalyanlar çok az bir nüfusa sahip olan Somali'de sömürgecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Bölgeye gelmeden önce keşif gezilerinde bulunmuşlardır. Somali'de İtalyanlar model tarım kolonisi kurup model köyler oluşturmuşlardır (Luraghi, 2000:249). Francesco Crispi zamanından itibaren İtalyanlar Libya'yı sömürgelerine katmak istemişlerdir. Libya'ya İtalya'ya çok yakındı ve Trablusgarp başkentinin taşıdığı isme rağmen tarihte Kartaca'ya bağlı olup doğu tarafta kalan Bingazi Hellenik özelliklerini barındırmıştır. Tunus'ta olduğu gibi bu ülkede de var olan yerleşimciler ve ileride gelecek olan yerleşimciler için Toscanalı ve sonrasında Sicilyalı-banka bir kısım toprakları elde etmiştir. Fransızların Fas'ı işgal etmesinin ve 1911 senesindeki Agadir olayından sonra, İtalyan hükümeti sonunda harekete geçme şansını elde etmiştir. İtalyanlar Osmanlı Devletine savaş ilan edip Rodos Adası ile Libya kıyılarını işgal altına almışlardır (Ferro, 2002:169). 1990 senesinde İtalya ve Fransa arasında yapılan antlaşmaya göre İtalya Fransa lehine olacak kararlarla Fas Sultanlığında çıkarlarından vazgeçmiştir. Buna karşılık Fransa da İtalya'nın Trablusgarp'taki çıkarlarını onaylamıştır (Yurdakul vd., 2014:102).

İtalyanların Etiyopya'ya ilgisi çok önceden beri bilinen durum olmuştur. Bu topraklarda İtalyan, İngiliz ve Fransız çıkarları baş göstermiştir. İtalyanlar Versailles Konferansından sonra İngiltere'ye Etiyopya'dan imtiyaz elde etmek için birlikte hareket etmeyi söylemişlerdir. Fransız çıkarları ile çatışan İtalya Batı Etiyopya'da hâkimiyet peşinde koşuyor bu toprakları Eritre ve İtalyan Somali'si ile birleştirmek gayesi taşımışlardır. 1934 senesinde İtalyan kuvvetleri ve Habeş askerleri arasında Walwal bölgesinde sınır çatışması yaşanmıştır. Habeşler Ogaden ile İngiliz Somali'si arasında sınırı saptamakla görevli bir ortak Anglo-Etiyopya heyetini koruma görevi verilmiştir. Etiyopya olayı barışçıl yollarla çözmek isterken İtalyanlar Walwal olayını bahane edip saldırgan yollar izlemişlerdir. Fransızlarda İtalyanlar ile yaptıkları karşılıklı çıkar anlaşmasıyla İtalyanların Etiyopya'yı sömürmesini

onaylamışlardır. 1935 senesinde Laval-Hoare Andlaşması ile Etiyopya parçalanmıştır. Ogaden, Tigre ve Danakil bölgeleri İtalya'ya verilecek, Assap limanı belli miktar vermek koşulu ile Etiyopya'ya kalacak, Orta Etiyopya ise İtalyan, İngiliz ve Fransız temsilciden birleşik bir Milletler Cemiyeti danışmanı heyeti kontrolünde olacaktı. Assap limanı için Habeşistan'dan istenen parayı İngilizler kredi şeklinde vermeyi bu şekilde Habeş maliyesinde söz sahibi olmak istemiştir. Etiyopya hükümetinin bunu kabul etmemesi üzerine İtalyan faşistleri, zehirli gaz da dahil olmak üzere savaşta insanlık dışı yöntemler kullanmışlardır. İtalyanlar Habeşistan'ı çabuk elde etmek istemişlerdir fakat içerilere yavaş yavaş yayılabilmişlerdir (Ataöv, 1977:358-359). İtalya'nın Etiyopya'yı 1936 senesinde ele geçirmesini diğer emperyalist devletlerde kabul etmişlerdir. İtalyanlar bu topraklarda en iyi madenleri ele geçirmek, en iyi toprakları almak ve 500.000 İtalyan'ı bu topraklara yerleştirerek ülkeyi stratejik üs haline getirmek istemişlerdir. İtalyan sömürgeciliği bu kapsamda yüzbinlerce insanı savaş esnasında ya da toplama kamplarında açlıktan öldürmüşlerdir (Ataöv, 1977:360-361).

2.9. AMERİKAN SÖMÜRGEÇİLİĞİ

Sömürgecilik önceleri ulus devletlerin sömürgeci ülkeler tarafından istila edilmesi ile gerçekleşiyordu. Günümüzde ulus aşırı, küresel yayılmacı şirketlerin başındaki ülkeler ilk olarak da Amerika evrensel değerleri ve tehditleri istismar edip ülkelerin iç işlerine karışmaktadır. Bu bağlamda Amerika ülkelerde istediği zaman karışıklık çıkarıp, istediğinde yönetimlerini değiştirmektedir. Bu sıralananları Amerika ülkelere yaptıramadığı takdirde askeri operasyonlar yaparak istediği yönetimi kurdurup ülkeleri bu şekilde sömürmektedir (www.hayrettinkaraman.net/yazi/turkiyeveislam/0085.htm, 07.06.2017).

Amerika'nın sömürgeci politikalarının ilk uyguladığı yer Latin Amerika olmuştur. Amerika bu topraklarda geleneksel sömürge yöntemlerini uygulamıştır. 1898 senesinde Kongrenin Havai Adası işgal kararı ve Guam ve Samoa'nın alınması eski tip sömürgeciliğin göstergesidir. Kendini sömürgecilik karşıtı gösteren Amerika bu dönemde İspanyol karşıtlığı üzerinden halk üzerinde prim oluşturmuştur. 1823 senesinde Amerika başkanı Monroe'nin ilan etmiş olduğu doktrin ile kıtaya yapılacak müdahalenin iyi karşılanmayacağını Avrupalılara bildiren Amerika bu olaydan sonra Latin Amerika sömürgeciliği kurumsal hale gelmiştir. Monroe

Doktriniyle Latin Amerika sömürgeciliğinin hamiliğini üstlenen Amerika İspanyol etkisinin bitmesinin ardından güneydeki faaliyetlerini arttırmıştır. 1898 İspanyol Amerikan savaşlarından sonra birçok İspanya sömürgesini alan Amerika bununla birlikte küresel güç olarak dünya sahnesinde yerini almıştır. Savaşın ardından yapılan Paris Anlaşmasıyla İspanya, Guam, Porto Riko ve Filipinler Amerika'ya verilmiş ve Küba'da Amerikan hakimiyetinde olmuştur. Daha sonra Amerika Santo Domingo, Nikaragua, Haiti ve Panama'yı almasıyla Amerika bölgenin tek gücü olmuştur (Ediz, 2014:115).

Amerika müdahaleciliği denizaşırı ülkelere askeri müdahalelerde bulunması, askeri darbenin ya da ayaklanmanın CIA tarafından desteklenmesi şeklinde görülmüştür. Bu kapsamda ABD zayıf olarak gördüğü Latin Amerika'ya Meksika Savaşından (1846-1848) senelerindendir müdahale etmektedir. ABD İkinci Dünya savaşının ardından tek taraflı hareketini kolaylaştırmak maksadı ile müdahaleci liberalizmi geliştirip askeri araçları diğer devletlerin işine müdahale amacı ile farklı biçimlerde kullanmıştır. Amerika'nın Latin Amerika'ya müdahalesi asker çıkarma şeklinde gerçekleşmişken güneydeki uzak ülkelere askeri olmayan yöntemler şeklinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle kazanımları tehdit altına girdiği zaman başta silahlı kuvvetler olmak üzere CIA, demokrasi teşvikleri, siyasi partilere teşvik verme ve medya gibi kuruluşları devreye koyup müdahalede bulunmuştur. Örnek olarak 1960 ve 1970li yıllarda Şili'nin siyasi partilerini finanse etmiş, 1983 senesinde Miami'den Küba'ya halkı etkilemek için Castro karşıtı mesajlar içeren radyo istasyonu yaptırmışlardır (Keskin, 2016:76).

1867 senesinde Rusya'dan Alaska'yı satın alan Amerika bu yıllarda sanayi ve tarımda gelişerek büyük bir ekonomik büyüme sağlamıştır. 1896 senesinde Amerika dünyanın en büyük ekonomisine sahip olan ülke olup dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. Yakalanan bu büyük ekonomik güçle Amerika topraklarını genişletme yoluna gitmiştir. Yüzyılın sonlarında tarım ve sanayisi için yeni pazar arayışları gerçekleştiren Amerika 1898 senesinde sömürgeci faaliyetleriyle dünya sahnesinde yerini almıştır. 1898 senesinde Amerika ve İspanya arasında dört ay süren savaşla Amerika dış politikasında büyük önem teşkil etmiştir. Bu savaşla Amerika küresel hegemon olma mücadelesinin başlangıcı temsil etmiştir. Bu savaşın ardından Küba, Porto Riko, Guam ve Filipinlerin hakimiyetini sağlayıp askeri

gücünün büyüklüğünü dünyaya göstermiştir. Savaşın sonra Pasifik bölgesinde önemli güç olma peşinde koşan Amerika Çin'e yönelik açık kapı politikası uygulayarak Çin'deki Boxer ayaklanmasının bastırılmasında önemli katkılar sağlamıştır. Amerika'nın 20. yüzyılda Japonya ile birlikte Pasifiğe önemli güç olarak dahil olmasıyla sürdürdüğü izolasyonist dış politikanın zorlaşmasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşıyla Amerika dünyada müdahaleci ülke olma şansını arttırmıştır. Savaş başladığında tarafsız olduğunu belirten Amerika izolasyonist politikasını devam ettirmiştir. Daha sonra Almanya'nın Meksika'yı Amerika aleyhine savaşa çekmek istemesi ve Amerika gemilerinin Alman denizaltıları tarafından vurulmasıyla Amerika savaşa girmiştir. Savaş boyunca Amerika itilaf devletlerine yardım etmiştir (Ataman ve Gökcan, 2012:205-206).

1902 senesindeki Venezüella Krizi Latin Amerika'daki Amerikan gücünü pekiştirmiştir. Kriz sırasında Başkan Theodore Roosevelt Latin Amerika'ya yönelik Avrupa kuşatmasında tavrını açıkça bildirmesi Güney Amerika halklarında önemli etki oluşturmuştur. Latin Amerikalılar Monroe Doktrini kapsamında gerçekleşen meydan okumayı kendilerine destek olarak görmüşlerdir. Fakat güneydeki halklar bu tavrın asıl sebebinin Amerikan ekonomik çıkarlarını meşrulaştırdığını anlamamışlardır. 19. yüzyılın başlarında Başkan Wilson'un Meksika Devrimine karışması ne kadar etkili olmak istediklerini göstermektedir. Amerika I. Dünya Savaşında Latin Amerika üzerindeki hakimiyetini büyütmiştir. Amerikan ticaret hacmi İngiltere zararına bölgede büyüyüp %32'lik payla ticari hakimiyeti sağlamıştır. Bölgedeki ülkeler sermayelerini önceleri Paris ve Londra'ya aktarırken daha sonra New York bankalarına aktarmaya başlamışlardır. Amerika deniz aşırı sömürgecilik faaliyetleri kapsamında Pasifiği almak istemiştir. Amerika bu kapsamda ilk önemli yer olan Filipinlerde sömürgecilik faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Amerika sömürgeciliğine gerekçe olarak Filipinlere demokrasi getireceğini söylemiştir. Amerika'nın Filipinleri işgalinden sonra bölgede Amerikan kurumları baş göstermiştir. Amerikan yetkililer danışmanlık ve eğitim hizmetleri yapıp böylece bölgedeki elit kesime ulaşmak istenmiştir. Amaç onları istedikleri doğrultuda eğitip onlarla işbirliği yapma ortamı oluşturmak olmuştur. Amerika kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirdiği Filipinler'den ayrılmasına rağmen ekonomik ve askeri kurumları ile Amerika bu ülkeyi kendine bağımlı ve muhtaç bırakarak ayrılmıştır. Amerikan emperyalizmin ilk uygulama yeri Filipinler olmuştur. Amerika

daha sonraki sömürgecilik faaliyetlerinde Filipinlerde yaptığı gibi siyasi kontrolü sağlamak için kendine bağlı bir elit sınıfı oluşturup elitler aracılığı ile bölgenin sosyo kültürel yapısına hakimiyet sağlayıp Amerika'ya düşmanlık beslemeyecek bir sistem oluşturmuşlardır (Ediz, 2014:115-116).

Dünyanın en güçlü ülkesi ve nükleer silah sahibi tek ülke olarak İkinci Dünya Savaşından çıkan Amerika dış politikada Soğuk Savaş dönemi (1945-1991) döneminde dünya iki kutuplu güç sistemine göre yönetilmiştir. Yarım yüzyıla yakın devam eden Soğuk Savaş boyunca Amerika Sovyetler birliğini merkez alan hegemonik güç olarak yerini korumuştur (Ataman ve Gökcan, 2012:206). Amerikan emperyalizmini geliştirmek için siyasi ve ekonomik işbirliği araçları oluşturulmuştur. Bretton Woods sistemi bu kapsamda ilk ve önemli bir sistem olmuştur. Anlaşmanın hedefi Amerika'nın amaçladığı ekonomik kontrol mekanizmasını bütün dünyada egemen yapmaktır. Bu anlaşmayla dünyadaki uluslararası para sistemi tekrar tesis eden bu anlaşmaya Doğu Bloku ülkelerinin katılmaması bu anlaşmanın Sovyetler Birliğine karşı yapıldığını kanıtlamaktadır. Bu anlaşmayla dünyadaki para sistemi Amerikan dolarına endekslenmiş ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi Amerika'nın dünyadaki ekonomiyi kontrol etmesi için kuruluşlar meydana gelmiştir. Bu kuruluşlar yoluyla Amerika uluslararası piyasayı istediği gibi yönlendirmiş, Amerika bu kuruluşların sağladığı krediler ile istedikleri sermaye sahiplerinin büyümesini sağlamış, işbirlikçilerinin iktidarını sağlamlaştırıyordular. Doların dünyada egemen olmasıyla uluslararası borç veren kurum sayesinde Amerika maliyesi güçlenmiştir. Dünya Bankası ve IMF'den borç alan ülkelerin borçları zaman geçtikçe artınca Amerika'ya bağımlılıkları da her geçen gün artmıştır (Ediz, 2014:119).

Soğuk Savaş döneminde Amerika ve Sovyetler Birliği arasındaki küresel hegemon olma yarışı Amerikan dış politikası Sovyet tehdidine koruma politikasına gitmiştir. 1947 senesinde Amerikalı diplomat George Kennan'ın oluşturduğu çevreleme politikasına göre Sovyetler Birliği kendi içinde hapsedilip komünizm etki alanı daralacaktı. Amerika ayrıca caydırma politikası ile Amerikan egemenliğine karşı olanların öncelikle Sovyetler Birliği olmak üzere ülkelerin gücünün caydırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Amerika Truman Doktrini, Marshall Planı, NATO'nun kurulması gibi projeler gerçekleştirip istediği zamanlarda askeri

gücünü doğrudan ya da dolaylı olarak kullanıp örneğin Küba Füze Krizi, Kore Savaşı ve Vietnam Savaşındaki gibi askeri gücünü kullanmıştır. Amerika stratejik önem gördüğü yerlerde özellikle Ortadoğu'da askeri istikrar sağlamak, kontrolsüz silahlanma yarışını azaltmak, küresel sorunların ulusal sorunları azaltacak şekilde çözüleceği bir uluslararası ortam yapmak istemiştir (Ataman ve Gökcan, 2012:207).

Kore ve Vietnam'ın ardından Amerikan şirketlerinin denizaşırı bölgelerdeki kontrolünü yeterli olmadığını anlayan Amerika Uzak Doğu'da farklı politika izleyerek Asya ülkelerindeki yerli yatırımcılara yardımda bulunmuştur. Amerika'nın buradaki amacı stratejik ortak sağlamak olmuştur. Batı'nın temsil edilmesi Avrupa'dan Amerika'ya geçince Amerika süper güç olduğunu dünyaya göstermek istemiştir. Sadece siyasi ve askeri güçle bunu sürdürebilmenin kolay olmadığını anlayan Amerika sömürü düzenini kurumsallaştırmak için sosyal, kültürel ve siyasi politikalar oluşturmuştur. Bu nedenle Amerikan siyasi ve ekonomik emperyalizmini kültürel emperyalizm takip etmiştir. Kültürel emperyalizm ile insanlar köksüzleştirilip, geleneksel bağları zayıflatılıp parçalanmış toplum amaçlanmıştır. Hedef kitlelerin milli kimlikleri, gelenek ve görenekleri yok edilerek emperyalizm sürdürülmesi açısından büyük önem teşkil etmiştir. Amerika kültürel etkileşimi oluşturmak için medya, iletişim araçları ve ülkelerin içindeki kurumlarla yaptıkları iş birlik sayesinde kültürel emperyalizmini gerçekleştirmektedir. Kültürel emperyalizmde başrolü üstlenen kitle iletişim araçları aynı zamanda Amerikan sermayesine büyük katkı yapmaktadır. Bu kapsamda televizyon en etkili kullanılan araçlardan biridir. Kitle iletişim araçları sayesinde kişiler zihinsel yönlendirmeyle oluşan pasif kişiler yapılan emperyalizmin devamı açısından önemli olmuştur. Özellikle çocuk ve gençler hedeflerinde olmuştur. Örneğin çizgi filmlerde paylaşılan ve yardımlaşan çocuk yerine bencil çocuklar üst plana çıkarılmış, medyada yapılan reklamlarla insanlara tüketim çılgınlığı aşılanmış, medya aracılığı ile insanların vicdani duyguları yok edilmeye çalışılmaktadır. Bunları reklam sektörüne ek olarak okullar, bankalar, alışveriş merkezi gibi yapılarla tüketimi aşılama çalışmaktadırlar. Hollywood'da Amerikan emperyalizmi için birçok faaliyet yürütmektedir. Hollywood'la sinema sektörü propaganda aracı gibi işlev görmüştür. Örneğin üçüncü dünya ülkelerini hedef alan birçok film çekilmiştir. Bu filmlere göre insanlar Amerika'ya ihtiyacı olduğu şeklinde algı oluşturmuşlardır. Çekilen filmlerle Amerikan yaşam tarzı, gelenekleri seyirciye aktarılıp hedeflenen coğrafyalarda

yapılmak istenen değişim hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Diğer yandan Soğuk Savaşla birlikte Amerikan hakimiyetiyle birlikte oluşan büyük askeri yatırımlarla silah sanayisinin yeni pazarlar bulması orantısız bir şekilde büyümüştür. Özellikle Amerika II. Dünya Savaşının ardından dünyadaki bazı yerlerinde yapay krizler yaparak, daha sonra silah satmaya bu şekilde silah tacirlerine büyük kazançlar sağlamaya başlamıştır (Ediz, 2014:120-121).

Amerika'nın Sovyetler Birliği için almış olduğu askeri ve ekonomik tedbirler neticesinde Amerikan hazinesi büyük bir yükün altına girmiştir. Bu neticede 1970'lerin ortalarında derin bir mali kriz oluşturdu ve savaşın ardından yapılan Bretton Woods anlaşması neticesinde yapılan para düzenlemesi ve ekonomik işleyişı olumsuz etkilemiştir. Bu olay neticesinde Amerikan Başkanı Nixon finans ve petrol piyasalarını almak için faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Bu neticede New York bankalarından dünyaya dağılan kredilerle Amerika küresel finans merkezi haline gelmiştir. Bu olayla dünyada ekonomik sistemde, üretim sistemi finans sisteminin arkasında kalmıştır. Amerikan bankalarının ülkelere kredi vermesi ile Amerika artık o ülkeler kolay bir şekilde müdahale etme fırsatı bulmuştur. Yapılan doğrudan ve dolaylı müdahalelerin yanında spekülatif banka ve borsa hareketlerine maruz bırakılan borçlu ülkeler gittikçe artan Amerika politikalarına uymak durumunda bırakılmışlardır. Amerika haricinde faaliyetlerini büyüten mali sermaye finansal müdahaleler neticesinde diğer ülkelerin ekonomik yapılarına istediği şekilde müdahale ediyor, kurları istediği şekilde yönlendiriyordu. Amerika bu sayede Endonezya, Tayland ve diğer birçok ülkenin yerli sermayesinin büyümesini engellemiştir. Diğer taraftan Amerika'nın Orta Doğu egemenliği 1989 Sovyetler Birliğinin dağılma sürecine kadar sınırlı olmuştur. 1979 İran Devrimi Vietnam Savaşından bu yana Amerika'nın en büyük mahcubiyeti olmuştur. Ama Sovyetler Birliğinin dağılması Amerika'nın yolunu açmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Amerikan yayılmacılığının biteceğine aksi bir şekilde büyümüştür. Amerika Kafkasya, Ortadoğu, Afrika ve Balkanlarda yeni planlar yapmıştır. Bu kapsamda Afganistan ve Irak işgalleri ve Türkistan'da yapılan üsler Amerikan emperyalizminin genişlediğini göstermektedir (Ediz, 2014:121).

Sovyetler Birliğinin çöküşüne ABD'li siyasetçiler hazırlıksız olmuşlardır. Amerika'yı Sovyet tehdidinden korumak adına bütün dünyada inşa edilen büyük

askeri yapı için ABD’li zengin vergi mükelleflerinden çok para alınmıştır. Tehdit kalktıktan sonra bu olay Amerika için yeni dış politika uygulama şansı olmuştur. Fakat dış politikada askeri yapının hala ihtiyaç olduğunu ispat etmek için Bush dört senede iki savaş yapmıştır. Savaşların ilki, General Manuel Noriega tarafından diktatörlük ile yönetilen Panama’da olmuştur. ABD başlarda bu yönetime karşı çıkmamıştır çünkü Noriega CIA ile işbirliği içinde olmuştur. Ama Noriega’nın uyuşturucu taciri olduğu alenen ortaya çıkınca ABD Noriega’yı cezaevine koyup Panamayı bombalayıp binlerce insanı katletmiştir. Bush’un ikinci savaşı daha büyük olmuştur. Ağustos 1990 senesinde Irak, Kuveyt’e saldırmıştır. ABD 30 Ekimde gizli plan yapıp Irak’a saldırma planı hazırlamıştır. Amerikan halkına Kuveyt’i Irak’tan kurtarmak adına Irak’ın nükleer bomba geliştirmesini önlemek için Irak savaşını başlattığını söylemiştir. Fakat savaşın iki esas nedeni vardır: Ortadoğu’da Amerika’nın daha etkili hale gelmesi ve Bush’un tekrar seçilmesinin sağlanmasıdır. Bunun yanında hükümet ve medya Irak lideri Saddam Hüseyin hakkında karşıt görüşler sergilemiştir. Fakat Amerikan halkının yarısından azı savaşı desteklemiştir. Fakat yine de ABD yarım milyon askeri Irak’ın yanındaki İran körfezine aktarılmıştır. 1991 Ocak ayında Bush’a savaş açma yetkisi verilmiştir. Irak’ta çocuk kadın demeden binlerce kişi katledilmiştir. Savaş altı haftada sona ermiştir fakat Saddam Hüseyin tekrar iktidara gelmiştir. Saddam zayıflatılmak istenmiş tamamen kurtulmak istenmemiştir çünkü Saddam geçmişte komşusu İran’ın Ortadoğu’da güçlenmesine engel olmuştu. Amerika gerçekleştirdiği bu faaliyetler ile dünyada ne yapabileceğini göstermiştir (Zinn, 2009:193-195).

11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan yönetimi terörle savaş için Ekim 2001’de Afganistan’daki Taliban rejimini yıkmıştır. Afganistan’da oluşturulan hâkimiyet önem teşkil etmiştir. Çünkü Amerika dünyanın her yerinde operasyon yapabileceğini göstermiştir. Bunun yanında Amerika bir ay içinde dünya kamuoyu desteğini almıştır (Esercan, 2006:34). Afganistan müdahalesinde 19. yüzyılda Büyük Oyun olarak isimlendirilen Rus-İngiliz çatışmasını, ardından SSCB-ABD mücadelesinin yaşandığı yer olmuştur. Afganistan’da yaşanan olayın büyük nedeni Afganistan’da gerçekleşen ABD-SSCB dolaylı savaşının sonucu olmuştur. Başka bir deyişle SSCB ve ABD arasında yaşanan denge bir sorun olarak Afganistan sorununu oluşturmuştur. Diğer taraftan Amerika’nın Ortadoğu petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde ekonomik hâkimiyet kurma merkezinde Afganistan önemli olmuştur.

Tahminlere göre Hazar havzasında büyük gaz kaynaklarının yanında, 200 milyar varil petrol bulunmaktadır. Bu kaynağın değeri 4 trilyon dolar olarak ABD enerji gereksiniminin 30 seneden çok karşılanmasını sağlayacak miktardadır. Bu petrol rezervleri ve ihracat olasılığı, ABD ve diğer Batılı sanayi ülkeleri için stratejik kaygılar oluşturmuştur. Petrol şirketleri, Japonya ve Batılı ülkelere Kafkaslar ve Orta Asya'dan petrol boru hatları inşa edilirken, stratejik kaygılar askeri sonuçlar oluşturması kaçınılmaz olmuştur. Amerika'nın Afganistan'ı sömürmesindeki en önemli sonuçlardan biri bölgede hâkim konuma gelmesi olmuştur. Kafkasya önde olmak üzere bölgede üssü olmayan Amerika Afganistan işgalinden sonra, özellikle Rusya'nın güney kısmının kontrolünü sağlayıp Avrasya'da üssünü oluşturmuştur (Esercan, 2006:34-36).

11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan iç ve dış politikasında yaşanacak hızlı değişime öncü olmuştur. Saldırlardan sonra Amerika terörizme karşı savaş adı altında daha saldırgan ve tek yanlı bir dış politika tutumu içinde olmuştur. Clinton'un demokratik barış ve uluslararası adalet söylemini yıkan Bush bütün dünyada terörle savaş söylemi askeri güç kullanımı engellerini yok etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan hegemonyasının küreselleşmesi ve sürdürülebilmesi için önünde engel görülen büyük devletlerin yerine 11 Eylül'den sonra terörist şebekeler ve haydut rejimler olmuştur. Amerika bu tehdit algısını ulusal güvenliğine tehdit oluşturanlara yönelik saldırgan politikasını uygulamış ve bunu da bütün dünyanın güvenliği için yaptığını söyleyerek saldırgan politikasını meşrulaştırmak istemiştir. Fakat gerek 11 Eylül saldırılarından yaklaşık olarak bir ay sonra başlayan Afganistan'ın işgali gerek de Mart 2003 senesinde başlayan Irak'ın işgalinin siyasal, ekonomik ve toplumsal sonuçları Amerika'nın gerçekleştirdiği adımların ABD hegemonyasını küreselleştirmeye ve pekiştirmeye yönelik stratejisine yönelik hamleler olduğunu bütün dünya anlamıştır. Amerika'nın 11 Eylül saldırılarında izlediği dış politikanın amacı sadece hemonyasının önünde engel olarak duran güçlerin gelişmesini engellemek değil aynı zamanda bütün uluslararası alanda hakimiyetini gerçekleştirmektir. Bu hedef doğrultusunda Amerika aşırı yayılmacı politika sergilemiştir. Amerika'nın Bush dönemindeki aşırı yayılmacılığı en iyi açıklayan teorilerden birini Snyder açıklamıştır. Saldırgan realizmin devletlerin aşırı yayılmacılığa yönelmesinin nedenleriyle alakalı varsayımları, Amerika'nın 11 Eylül sonrası saldırgan bir dış politika uygulamasının açıklanması açısından önem teşkil

etmektedir. Bu kapsamda yeni yerler elde etmenin kazançlarını biriktirerek çoğalacağını ve yayılmanın yeni doğal kaynaklar getireceği için devletin gücünü çoğaltması Amerikan dış politikasının saldırganlaşmasının başlıca nedenlerindendir. Bu kapsamda 11 Eylül sonrası Irak'ın işgali bunu örneklendirmektedir. Amerika Irak'ı işgal etmeden için işgali haklı göstermek adına, Saddam'ın kitle imha silahları (KİS) ürettiği, 11 Eylül olaylarıyla Irak'ta yerleştiğini iddia ettikleri el-Kaide'nin bağlantılı olduğunu ve Irak'ın BM kararlarına uymadığı gibi gerekçeler öne sürmüşlerdir. Amerikan başkanı Bush'un Irak'ta iddia ettikleri kitle imha silahlarının bulunduğu dair abartılı deyimler ve Saddam'ın bu silahları Amerika'nın güvenliğini tehdit edecek şeklindeki iddialar öne sürmüştür. Birleşmiş Milletlerin kitle imha silahlarına yönelik yeterli delil bulmadıklarını söylemelerine rağmen Amerika Mart 2003 tarihinde Irak'ı işgal etmiştir. Irak'ın işgalinde ülkede KİS görülmemesi işgalin asıl nedeninin farklı olduğunu göstermektedir. Amerika'nın Irak'ı işgalinin asıl nedeni Irak'taki petrolü ele geçirerek hegemonyasının ekonomik kaynağını güçlendirmek olmuştur (Ataman ve Gökcan, 2012:216-217).

Amerika her ne kadar başka söylemler ile Irak'ı işgal ettiğini söylese de asıl amacı Irak petrolünün tam hakimiyetini ele geçirmek olmuştur. Chevron ve Halliburton gibi Amerikan petrol şirketlerinin Irak savaşıyla büyük kar sağlaması, Amerikan askerlerinin Irak'a girdikten sonra müzelerin ve milli arşivlerin talan edilmesine sesini çıkarmazken, Petrol Bakanlığının koruma altında tutulması ve Avrupalı petrol şirketlerinin Irak hükümeti ile yaptığı anlaşmaların Amerikan yönetimi tarafından iptal edilmesi bu olayı kanıtlar niteliktedir. 11 Eylül'ün ardından sadece Irak'ın işgali değil aynı zamanda Afganistan işgali ve genel olarak Ortadoğu ve Afrika'ya yönelik Amerikan ilgisinin artmasında da doğal kaynakları ele geçirerek hegemonyasını hakim kılmak olmuştur. Saldırgan realizmin devletlerin aşırı yayılmacılığı hakkında başka bir varsayımı koşullar saldırgan devletin lehine olması halinde yayılmacılık stratejileri elverişli durumda olmaktadır. Amerikan yönetiminin 11 Eylül saldırılarından sonra saldırgan ve tek yanlı politikalar izlemeleri ulusal ve uluslararası alanda büyük fırsat oluşturmuştur. Amerika'nın topraklarında olan terör eylemini yaşaması, terörizme karşı savaş ismi altında meşrulaştırılan Afganistan işgaline karşı gerek ulusal gerekse de uluslararası muhalefetin etkisiz olmasına neden olmuştur. Afganistan işgali esnasında Amerika kendini terör mağduru olarak göstererek olayların kendi lehine olmasını sağlamıştır.

Bu olay Amerika'nın Irak'ı işgali zamanında da yaşanmış Amerika işgali diktatörlükle ve terörizme karşı savaş olarak yansıtabileceği ve asıl hedefini örtbileceği durumu kendi lehine kullanmıştır (Ataman ve Gökcan, 2012:217-218).

Saddam rejiminin Irak petrollerini millileştirmek istemesi ABD ve İngiltere'nin çıkarlarını olumsuz etkileyecek sonuçlar yapacaktı. Bunun yanında Amerika'nın Irak'a saldırmasının önemli nedenlerinden biride AB ve ABD rekabetinin kaynağı olan Euro dolar arasındaki rekabet olmuştur. Soğuk savaşın ardından yeni diplomasi anlayışı hakkında Amerika BM'nin kararı olmadan Irak'ı işgal etmesi bir dönüm noktası olmuştur. Uluslararası sistem ve hukuk kurallarını çiğneyen ABD bütün dünyada tepki çekmiştir (Esercan, 2006:36-37). Irak savaşıyla Amerika'nın önceden %10'luk pay aldığı petrolden savaş sonunda %72'lik pay alması savaşın nedenini ortaya koymaktadır. Savaşta büyük mağduriyet yaşayan Irak halkı sadece ilk körfez savaşında 500 bin çocuğun ölümüne şahit olmuştur (Ediz, 2014:122).

Amerika saldırgan politikalarına bakacak olursak: Amerika II. Dünya Savaşının ardından 50'den çok devletin hükümetini indirme faaliyetleri gerçekleştirmiştir. İndirmeye çalıştığı kişilerin çoğu seçimlerle iktidara gelen kişiler olmuştur. 20 ülkede oluşan ulusal hareketleri bastırma faaliyetleri yürütmüştür. 30'dan fazla ülkenin demokratik seçimlerine karışmıştır. 30'dan çok ülkeyi bombalamıştır. 50'den çok ülke liderine suikast faaliyetlerinde bulunmuştur. Güney Amerika ve Türkiye gibi çoğu ülkenin askeri müdahalelerinde Amerika'nın bu müdahaleleri gerçekleştirdiği görülmüştür. 2003 senesinde Irak'ı, 2011 senesinde Libya'yı işgal etmiş ve bu işgallerini söylemleri ile dünyada meşrulaştırmak istemiştir. Günümüzde aynı faaliyetlerini Suriye'de yapmaktadır ve İran'a üzerinde de yapmaya çalışmaktadır Bu gibi sömürgecilik faaliyetlerin çoğunda İngiltere ile işbirliği içinde olmuştur Amerika çıkarları doğrultusunda yaptığı faaliyetlerde hak ve hukukları yok saymıştır (Tokalak, 2016:33-34).

Amerika petrolü, enerji kaynaklarını, enerji-ticaret yollarını ve bölgelerini kontrolü altında tutmaktadır. Buradaki planlarını uzun vadeli tasarlamaktadır. Amerika'nın Ortadoğu merakı uzun vadede değişme gösterecektir. Bunun nedeni ise Amerika için petrole duyduğu aşırı düşkünlükte değişiklik yaşanacaktır. Amerika'da Mayıs 2014 tarihinden beri kayagazından elde edilen doğalgaz ihracı yapılmaktadır.

Amerika'nın uzun vadede dış politikada yayılma politikalarını başka ülkelere yönlendirmiş bulunmaktadır. Amerika'nın bu yeni hedefinde olan ülkeler ise Avrupa'nın doğusundan başlanarak Türkiye, Ukrayna, Rusya sınırlarından başlanarak Orta Asya, Uzak Doğu, Çin, Pasifik Okyanusuna kadar olan bölgede söz sahibi olmak ve buralarda etnik ve mezhepsel farklılıklar çıkartarak bu alanlarda hakim konuma geçmek istemektedir. 2012 yılında Rusya'nın Itar-Tass Haber Ajansı'nın bir haberine göre Rusya'da yaklaşık olarak 1000 civarında yabancı kaynak desteğinde sivil toplum örgütleri Rusya'yı Amerikan bağımlı yapmak için çabalamaktadır. Bunun yanında küresel güçlerin en büyük isteklerinden biri Rusya kontrolünde olan Sibiryadır. Çünkü Sibirya dünyanın en zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir ve keşfedilmemiştir. Amerika her zamanki gibi demokrasi, hürriyet ve bağımsızlık getireceğim gibi söylemleri ile burayı da etnik kökenini karıştırarak hakimiyeti altına almak istemektedir. Sibirya Rusya Federasyonu'nun Ural Dağları ile Büyük Okyanusa kadar olan devasa toprakları içeren yerdir (Tokalak, 2016:35-36).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖMÜRGEÇİLİĞİN KURUMSALLAŞMASI

3.1. IMF

IMF kuruluş amacı olarak devletlerin karşı karşıya kaldığı geçici ödemeler dengesi krizlerini gidermek ve o ülkelerin ithalatta kısıtlamaya gitmesini engelleyerek ve bu neticeyle dünya ticaretinin daralmamasını sağlamaktır. IMF 1944 senesinde kurulmuştur. IMF'nin 188 üyesi bulunmaktadır. Türkiye ise bu kuruluşa 1947 senesinde üye olmuştur. IMF, kapitalist sistemin dünya refahını arttıracak doğru yönündeki düşüncesi ile yola çıkarak çalışan üç kurumdan birisidir. Bir diğeri ise Dünya Bankasıdır. Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelerin ekonomilerinin alt yapısını destekleyip dünya ticaretinde yer alabilmelerini sağlamak görüşü üzerine kuruludur. En sonuncusu ise Dünya Ticaret Örgütüdür (WTO). Bu örgüt ise uluslararası ticaretin rekabete uygun şartlarda oluşmasını sağlamak için kurulduğunu söylemiştir (www.mahfiegilmez.com/2012/07/ozetle-imf-ve-turkiye.html, 07.03.2017).

Ödemeler dengesinde zorluklar yaşayan ülkeler iki nedenden dolayı IMF'ye yönelmektedirler. İlk neden IMF dış alacaklara yapılacak acil ödemeleri karşılamak için borcu ülkeye vermektedir. İkincisi ise borç veren özel kurumlar ve Dünya Bankası gibi kamu kuruluşları IMF ile anlaşma olmayan ülkelere borç vermemektedirler. Bu nedenle fakir ve borcu olan ülkeler IMF ile anlaşma yapmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. IMF ile anlaşmaya varan ülkeler yapısal uyum politikasını kabul etmektedirler. Yapısal uyum serbest piyasa gündeminde büyük kapsamlı versiyonu bulunan ve neoliberalizm ile uyum gösteren politikadır. Yapısal uyumun esas amaçları, ulusötesi şirketlerin işgücü ve doğal kaynaklardan

faydalanması için ülkelerin kapılarını açmak, devletin rolünü ve boyutunu azaltmak, kaynakların ve hizmetlerin dağılımını piyasa güçlerine vermek ve fakir ülkeleri küresel ekonomi ile birleştirmektir. Başlıca yapısal uyum politikalarına örnek olarak; özelleştirme, hükümet harcamalarından kesintiler olması, faiz oranlarının arttırılması, ticaret ve yatırım ile alakalı yatırım liberalizasyonu, vergilerin arttırılıp gıda, ilaç gibi maddelerin üretimi için sübvansiyon verilmemesi gibi örnekler bulunmaktadır (Danaher, 2004:95-96).

IMF'nin üyeleri şirketler ve bankaların aksine devletlerdir. Kapitalist sisteme göre devletlerle şirketler ve bankalar arasında uyumsuzluk oluştuğunda IMF kendi üyelerini yani devletleri gözetmesi gerekmektedir. Fakat IMF bu kurala uymamaktadır. Örneğin ülkelerde oluşan ekonomik krizlerde finans kapitalin çıkarları, sürekli bir şekilde bunalımdaki ülkenin çıkarlarına karşı gözetilmiştir (Boratav, 2016:33). IMF üyelere eşit oy hakkı vermemiş olsa bile, oyların ağırlığı anonim şirketlerin elinde de olsa üye ülkelere siyasi müdahale yapması mevzu bahis olmamalıdır. Fakat IMF bu kural IMF tarafından devamlı çiğnenerek ülkelere müdahale yapılmıştır. IMF programları iktisat politikası seçeneklerinde siyasi iktidarlarının hükümdarlık alanlarını daraltmaktadır. Fakat imzalama yetkisi hükümetlerde olduğu için siyasi sonuçları dolaylı etki yapabilmektedir. Örnek olarak 1978-1979'da IMF'nin Ecevit hükümetine çok katı bir program kabul ettirme baskısı içinde olmuştur. Bu baskı Türkiye'nin büyük sermayesi ile koordinasyon içinde olmuştur. Yapılan baskılar başarılı olmuş Ecevit hükümeti istifa etmiş, 12 Eylül darbesi ile sonuçlanan bir süreç gerçekleşmiştir. Bu olaylar IMF tarafından ise "biz ekonomik program hazırladık; darbe planı bize ait değildir" gibi söylemler ile inkar edilmeye çalışılmıştır (Boratav, 2016:32).

IMF politikalarının Arjantin ekonomisi etkisine bakıldığında 1980 ve 1990 seneleri küresel boyutta enflasyonun sorununun var olduğu zaman olmuştur. Bu senelerde çok artan enflasyon oranı ile Arjantin'de istikrarsızlık baş göstermiş ve IMF'den faydalanılarak sorun giderilmek istenmiştir. Bu kapsamda IMF'nin şart koştuğu heterodoks ve ortodoks politikalarının birleşimiyle Austral Planını kapsamında IMF kaynaklarının kullanımında görmüş bu kapsamda dış borç ve istikrarsız büyüme giderilmeye çalışılmıştır. Arjantin'de IMF'nin tüm desteği ile yapılan 1985 istikrar programı ile mali ve sosyal dengelerde önemli gelişmeler

oluşmasına rağmen ne yazık ki kalıcı olmayıp hiperenflasyon 1991 senesinde %170'lere, 1994 senesinde ise %4'lere düşürmüştür. Fakat 2001 senesinde tekrar yapısal kriz oluşmuş ve yine IMF'ye başvuru yapılmıştır. Bu örnek ile IMF politikaları ve sonuçları bakımından birçok araştırmacının ve akademisyenin kafasında kuşkular meydana getirmiş, IMF politikalarının ekonomik ve toplumsal dengeyi sağlamadaki kuşkular sorgulanma sürecine girmiştir. (Öztürk, 2009:44-45).

Arjantin'de en son yaşanan 2001 krizi nedeniyle, Arjantin yine IMF ile anlaşma yaparak bu krizden çıkış yolu bulmak istemiştir. Yapılan anlaşma sonucunda yaklaşık 6 milyar SDR kaynak kullanımı olmuştur. IMF ile Arjantin'in 1985-2003 seneleri arasında yapmış olduğu anlaşmalar aşağıdaki tabloda görülecektir (Öztürk, 2009:46).

Tablo 3.1. Arjantin'in IMF ile Yaptığı Anlaşmalar

Anlaşma Tarihi	Anlaşmanın Süresi (ay)	Anlaşmanın Türü	Tutar (milyon SDR)	Kullanılan Tutar (milyon SDR)
1985	12	Stand-by	984	984
1986	12	Stand-by	473	473
1987	12	Stand-by	969	969
1988	12	Stand-by	398	398
1989	12	Stand-by	184	184
1990	12	Stand-by	322	322
1991	12	Stand-by	292	292
1992	12	Stand-by	584	584
1993	12	Stand-by	1,154	1,154
1994	12	Stand-by	611	611
1995	12	Stand-by	1,558	1,558
1996	12	Stand-by	548	548
1997	12	Stand-by	321	321
10.04.2000	35	Stand-by	16,936	9,736
12.01.2001	12	Ek rezerv kullanımı	6,086	5,875
24.01.2003	7	Stand-by	2,174	2,174
20.09.2003*	27	Stand-by	8,981	4,171

*Bu anlaşma 20 Eylül 2003-5 Ocak 2006 tarihlerini kapsamaktadır.

Kaynak: <http://www.imf.org/external/country/ARG/index.htm>

Tablo 3.2'de görüldüğü gibi genel olarak IMF kredisi kullanılan yıllarda Arjantin'de ödemeler dengesi açığı artmış, tüketim azalmış, kişi başına gelir azalmış, enflasyon artmış ve özel yatırımlar azalmıştır. Dolayısıyla IMF kredilerinin makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri tartışmalı olmuştur (Öztürk, 2009:46).

Tablo 3.2. Arjantin Makroekonomik Göstergeleri (1975-2004)

Yıllar	Tüketim (%GSYİH)	Doğrudan Yabancı Yatırım (%GSYİH)	Kişi Başına Gelir (Dolar)	Enflasyon (%)	Özel Yatırımlar (%GSYİH)	Ödemeler Dengesi (%GSYİH)
1975	66,7		7089,6	182,9	1,9	
1976	62,1	0,0	6838,3	444,0	20,7	-0,2
1977	59,4	0,3	7202,3	176,0	23,5	3,3
1978	60,6	0,5	6776,3	175,5	20,5	3,1
1979	63,5	0,4	7359,1	159,5	20,5	5,8
1980	65,6	1,0	7550,8	100,8	21,3	-3,6
1981	66,1	1,2	7014,1	104,5	19,1	-4,5
1982	64,9	0,3	6565,7	164,8	16,7	-5,6
1983	65,1	0,2	6716,9	343,8	16,1	-5,1
1984	66,9	0,3	6762,2	626,7	15,0	-2,9
1985	66,0	1,0	6156,1	672,2	13,6	-1,0
1986	67,2	0,5	6543,2	90,1	14,2	-2,0
1987	65,3	0,0	6635,6	131,3	15,5	-3,9
1988	66,4	0,9	6373,0	343,0	15,9	-1,1
1989	73,4	1,3	5811,5	3079,8	13,7	-12,6
1990	75,3	1,3	5592,5	2314,0	11,9	-0,4
1991	74,4	1,3	6213,8	171,7	14,0	-0,4
1992	72,3	1,4	6861,0	24,9	16,4	0,8
1993	68,5	0,9	7169,2	10,6	15,9	4,7
1994	68,8	1,0	7488,9	4,2	1,7	-0,3
1995	67,3	1,6	7184,1	3,4	15,2	-0,9
1996	68,2	2,0	7488,5	0,2	15,7	1,2
1997	69,0	1,9	8000,0	0,5	17,2	1,1
1998	68,5	1,7	8212,9	0,9	17,6	1,4
1999	68,3	7,9	7847,4	-1,2	15,8	0,7
2000	69,3	3,3	7702,9	-0,9	14,5	-0,4
2001	84,5	0,7	7288,5	-1,1	12,8	-0,8
2002	73,1	2,7	6431,0	25,9	8,3	-13,1
2003	74,4	0,7	6932,4	13,4	10,3	-7,0
2004	73,7	2,4	7483,0	4,4	14,3	-4,6

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri (WDI Online), IMF International Financial Statistics ve Penn World Data

1994 senesinde Meksika’da yaşanan finansal kriz neticesinde IMF’den borç alınmıştır. Bu kapsamda IMF’den alınan kredilerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini ölçmek için krizden üç sene önceki ve üç sene sonraki veriler karşılaştırılarak IMF’nin etkisine baktığımızda; bütçe açığı (%GSYİH); 1991 senesinde 2,9, 1992 senesinde 4,2, 1993 senesinde 0,5, 1994 senesinde 0,0, 1995 senesinde -0,5, 1996 senesinde -0,2, 1997 senesinde -0,1 1998 senesinde -1,4 olmuştur. Tüketim; 1991 senesinde 78,1, 1992 senesinde 79,3, 1993 senesinde 79,0, 1994 senesinde 79,3, 1995 senesinde 75,8, 1996 senesinde 74,2, 1997 senesinde 74,6, 1998 senesinde 75,1 olmuştur. Enflasyon; 1991 senesinde 22,7, 1992 senesinde 15,5, 1993 senesinde 9,8, 1994 senesinde 7,0, 1995 senesinde 35,0, 1996 senesinde 34,4, 1997 senesinde 20,6, 1998 senesinde 15,9 olmuştur. Kişi başına gelir (dolar); 1991 senesinde 5080,3, 1992 senesinde 5168,6, 1993 senesinde 5174,5, 1994

senesinde 5309,1, 1995 senesinde 4891,6, 1996 senesinde 5063,8, 1997 senesinde 5328,9, 1998 senesinde 5512,6 olmuştur. Ödemeler dengesi; 1991 senesinde 2,5, 1992 senesinde 0,5, 1993 senesinde 1,8, 1994 senesinde -4,1, 1995 senesinde -5,7, 1996 senesinde 3,3, 1997 senesinde 4,8, 1998 senesinde 0,8 olmuştur. Rakamlara bakıldığında bütçe açığında artış olmuş, enflasyonda artış olmuş, kişi başına gelir önce azalıp sonra artmış ve tüketimde ise azalma meydana gelmiştir. Genel olarak bakıldığı zaman IMF'nin makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etkisi görülmüştür (Öztürk, 2009:50-51).

Türkiye'de oluşan yüksek enflasyon sorununu gidermek için ekonomik istikrar programı hazırlayarak mali destek için IMF'ye başvuru yapılmış ve Aralık 1999 senesinde IMF ile üç senelik istikrar programı ile uzlaşmıştır. Anlaşmaya varılan bu program her zamanki IMF programlarının örneğini teşkil etmiştir. Kamu harcamalarını azaltmak, vergileri arttırmak, özelleştirme ve yapısal reformlara hız verilmesi gibi önlemleri kapsamıştır. IMF ile varılan destekleme anlaşmasının dikkat çekici özelliği döviz kuru politikasında olmuştur. Buda “para kurulu” kapsamında sabit kur sistemini uygulaması olacaktı. Yani TL 1 dolar ve 0.77 eurodan oluşan bir para sepetine bağlanıyor ve döviz kurunun bu sepete alacağı değer, hedef alınan yıllık enflasyon oranı olan %20 ile sınırlandırma şeklinde olmuştur. Para kurulu düzenlemeleri Arjantin ve bazı Latin Amerika ülkelerinde uygulanmış ve başarılı sonuç olmamıştır. Bu sistemin Türkiye'de yeniden uygulanması ilginç bir olay olmuştur. Para kurulu düzenlenmesi ile TC Merkez Bankası para arzını sadece ülkeye giren döviz karşılığı olarak yükseltebildi, yani iç kredilere dayanarak Merkez Bankasının emisyonunda bulunabilme imkanını yok etmiştir. Yapılan destekleme anlaşması çerçevesinde IMF, Türkiye'ye dört milyar dolar tutarında bir stand-by kredisi vermiştir. Dünya Bankası da ekonomik reform paketi için 750 milyon dolarlık kredi vermiştir. İlk zamanlarda programın uygulanması bir ölçüde başarı göstermiştir. Faiz oranları hızlı düşmüş, üretim ve yurtiçi talep artış göstermiş, enflasyon azalmıştır. Ama fiyat artışlarının yine de programda öngörülen oranın üzerinde seyretmesi, yurtiçi talebin hızla genişlemesi, enerji fiyatlarındaki artışlar ve TL'nin aşırı değerlemesi programda öngörülenin aksine dış ödeme açıklarına sebebiyet vermiştir. TL'nin aşırı bir şekilde değerlemesini yansıtan kur endeksi 1999 senesinde 106 olan 2000 senesinin birinci dört ayında 109.5'e çıkmış, sonraki dört aylık dönemde az bir düşüş oluş olsa da dönemin son çeyreğinde 110.5'i bulmuştur.

Bu olay ithalatı aşırı bir şekilde arttırıp, senelik dış ticaret açığını 26.7 milyar dolar gibi rekor bir seviyeye ulaştırmıştır. Bu yaşananlar ise kur rejiminin sürdürülebilirliği ve cari işlemler açığının finansmanı konusunda iç ve dış çevrelerde büyük kuşklar oluşturmıştır. Özellikle kamu kuruluşları ile ilgili reform çalışmalarının ve özelleştirmenin yavaş yürümesi, Türkiye gibi para kurulu uygulayan Arjantin'deki olumsuz gelişmeler, ülkedeki siyasal belirsizlikler ve uluslararası sermayenin yeni gelişen piyasalara duyduğu kuşklar nedeniyle 2000 senesinin ikinci yarısından itibaren Türkiye'ye giren yabancı sermaye büyük ölçüde düşüş göstermiştir. Para kurulu uygulamasına dayalı olarak likitide oluşturma dış sermaye girişlerine bağlanmış olması sebebiyle, dış sermaye girişlerinin azalması likitide artış hızını azaltmıştır. Likitide pozisyonunun sıkışması kısa süreli faizlerin yükselmesine sebebiyet vermiştir. Faizlerin yükselmesi bankacılık sektörünü oldukça olumsuz etkilemiştir. Faizlerin yükselmesi yabancı yatırımcılar açısından uygulanan programlara kuşku oluşturmıştır. 2000 senesi Eylülünün ikinci kısa süreli faizlerde artışlar bono ve tahvil fiyatlarında aşırı düşüşlere neden olmuştur. Yabancı yatırımcıların fonlarını dışarıya çıkartmaya başlaması ile Merkez Bankası birkaç gün içinde 6 milyar civarında satış yaptı ve döviz rezervlerinde önemli azalmalar oldu. Böylece kasım ortalarında ekonomideki panik havası krize dönüşmüştür (Seyidoğlu, 2003:148-149).

Krizin derinleşmesini önlemek için bazı önlemler alınmıştır. Bunlar: yapısal reform ismi verilen sosyal güvenlik kuruluşu açığının yok edilmesi, kamuda hantallığın önüne geçilmesi, KİT'lerde verimliliğinin yükseltilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması kararı bunlardan bir kaçıdır. Bu destekleme anlaşması çerçevesinde yapılan bu düzenlemeler sonucunda IMF'den 7.5 milyar dolar yeni ve ek destek alınmıştır. Kasım krizinden sonra alınan önlemlerin ve IMF ile varılan anlaşmaların sonucunda mali piyasalarda kısmen de olsa istikrar oluşmuştur. Merkez Bankası rezervleri yükseltti, faizler biraz düşmüş fakat yine de kriz öncesinde yüksek miktarda olmuştur. Bu olay gecelik borçlanma yapmak mecburiyeti olan bankaların ekonomilerini daha da kötüleştirmiştir. Şubat ayında Devletin üst düzeyinde yaşanan anlaşmazlık Programa olan güveni bütünüyle sarsıp tekrar TL'den aşırı bir kaçış olmuştur. Öyle ki 19 Şubatta sadece bir günde dövize olan talep 7.6 milyar dolar olmuştur. Bu koşullarla IMF ile varılan destekleme anlaşmasının en önemli yönünü oluşturan sabit kur uygulaması ve para kurulu düzenlemesi bitirilmiştir. Neticede

Türk Lirası 22 Şubat'ta TL yabancı para karşısında dalgalanmaya bırakılma kararı verilmiştir (Seyidoğlu, 2003:149).

IMF 2010 senesinden sonra verdiği kredilerin %91'ini Avrupa ülkelerine vermiştir. Avro bölgesinin etrafında patlak veren borç krizinde üstlenilen rol IMF sicilinde kara bir leke olmuştur. Avrupa Birliği, Avrupa Merkez Bankası ve IMF'den oluşan Troyka'nın Yunanistan krizinde acımasız politikalar uygulamıştır. İlk olarak Troyka'nın siyasete müdahale, Yunanistan ve İtalya seçimlere, güven oylamalarına müdahale etmiş; bir referandumu engellemiş; başbakanları istifaya itmiş; eski bankerlerden teknokrat başbakanlar bulmuş; bunları iktidar yapmıştır. Avro krizine sürüklenen ülkelere bu gibi demokratik olmayan müdahalelerin bayraktarlığını Almanya'ya sürüklemiş fakat IMF her aşamada bu tutuma tam olarak yardımcı olmuştur. İkincisi, Avro bölgesi krizindeki IMF programları, döviz kuru ayarlaması gündem dışı olmasından dolayı geleneksel istikrar programlarına göre daha büyük sonuçlar oluşturmuştur. Bu gibi benzer programları uygulayan çevre ekonomilerinde bir ya da iki sene ile sınırlı bulunan küçülme, örneğin Yunanistan'da 2007 senesi ile başlarsa altı sene kesintisiz devam etmiştir ve devam etmektedir. IMF programlarının Yunanistan ekonomisindeki daraltıcı etkisini yanlış Lagarde 7 Mayıs 2013'te itirafta bulunmuştur: *"2009-2012 arasında milli gelirde %5.5 oranında daralma öngörmüştük; gerçek daralma %17 oldu. İşsizliğin %15'e çıkacağını öngörüydük; %25'e çıktı"* diye ifade etmiştir. Üçüncüsü, Syriza ile Troyka arasında Brüksel'de devam eden müzakerelerde ağır baskılar neticesinde oluşan ve Yunan Maliye Bakanı tarafından oluşturulan nihai mektup, Almanlar tarafından bile kabul görmüştür. IMF başkanı ise "bir karış oy yazısı" niteliği taşıyan mektubu, Troyka grubunun başkanlığını yapan Hollanda Maliye Bakanlığına söylemiştir. Bu mektupta "Yunanlıların yükümlülüklerini yerine getirebileceği olası görülüyor; bu hususta hiçbir güvence yoktur" söylemektedir, yani örtülü biçimde Yunanlılara güvenilmez mesajını vermiştir. Bu neticede IMF Yunanistan siyasetine açık bir şekilde müdahalesi görülmüştür. Diğer taraftan, IMF'nin ters yönde bir başka siyasi müdahale Ukrayna'da iki aylık darbe hükümeti ile yaptığı 17 milyar dolarlık, iki senelik bir kredi anlaşması yapmıştır. İktisatçı Michael Hudson'un yazdıklarına göre IMF'nin normal uygulamaları bir sene içinde verdiği kredi üye ülkenin kotasının iki katını geçemez. Bu kredi Ukrayna kotasının sekiz katı olmuştur. IMF ülkedeki çatışmalara rağmen hükümetin ekonomik reformlara bağlılığını övüp, fakat Mayıs

başında Ukrayna hazinesine verilen 3.2 milyar doların 3.1 milyarı, Ağustosta offshore hesaplarına aktarılıp ortadan kalkmıştır. Yani ABD ve AB'nin Ukrayna üzerinden Rusya ile başlatılan siyasi mücadelede taraf tutmuştur. Boratav'a göre *"IMF emperyalizmin bir üst organıdır."* Kırk sene önce yeni olgularla zenginleşen bu özellik, 2007-2008 krizinin ardından pekişerek devam etmektedir (Boratav, 2016:41-42).

IMF her ne kadar iyi amaçlar için kurulduğunu iddia etse de kapitalizmin esiri olmuştur. IMF bağımsız bir kuruluş olarak kurulmuştur. Ama daha sonra Amerika hazinesinin çıkarları doğrultusunda çalışmaya başlamıştır. Bunun asıl nedeni ise IMF aldığı bazı kararlarda %85 ile almaktadır ve bunun %17'si Amerika'nın elinde bulunmaktadır. Ayrıca Keynes IMF'nin Amerika'da kurulması fikrine itiraz etmiştir. Çünkü Amerika'da kurulursa Amerika'nın hazinesi görünümünü alacağını savunmuştur ve zaman Keynes'in görüşünün doğru olduğunu bize göstermiştir (www.mahfiegilmez.com/2012/07/ozetle-imf-ve-turkiye.html, 07.03.2017).

3.2. DÜNYA BANKASI

Dünya Bankası 1945 senesinde Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) olarak kurulup, 1947 senesinde Birleşmiş Milletlerin özerk uzman kuruluşlarında olmuştur. Bu örgüt Guvernörler Kurulu, İcra Direktörleri Kurulu ve Başkanlık Organları aracılığı ile yönetilmektedir. Guvernörler Kurulu üye devletler tarafından atanan guvernör ve vekilden oluşup senede iki defa toplanmaktadır. Senede iki defa görevlendirilen İcra Direktörleri Kurulu yirmi dört üyeden oluşan bir organdır. Dünya Bankası zaman geçtikçe Dünya Bankası Grubu adı altında beş ana kurumu içinde bulunduran bir kurum olmuştur. Dünya Bankası Bretton Woods'un bir parçasından oluşmuştur. Bretton Woods sistemi II. Dünya Savaşı esnasında 1944 senesinde Amerika'nın kasabası olan Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında oluşmuş ekonomik bir sistemdir. Bu sistem uluslararası para idare sistemi, dünyada ileri gelen devletler arasındaki finansal ve ticari işlemlerde yapılması gereken kuralları koyan sistemdir. Bretton Woods sistemi dünyada ilk defa bağımsız ulus-devletlerin aralarında ortak bir para sistemi için anlaşmaları neticesinde oluşmuştur. Uluslararası para sisteminin

kurallarını oluşturan bu Bretton Woods sistemi IMF ve Dünya Bankasının kurulması kararını almıştır (Tireli, 2009:107-109).

Dünya Bankası başlarda Avrupa'nın savaş sonrasında yeniden düzenlenmesi için kurulmuştur. Ardından Üçüncü Dünya'nın kalkınma çabalarına yardım etmiştir. Bu kapsamda büyük alt yapı projelerine, hidroelektrik santrallere, yollara, kömür işletmelerine ve özel sermayenin yapamayacağı yatırımlara kaynak vermiştir. Bu kapsamda kadınlar, kırsal toplumlar ve yerli halk arasında yaptığı etki tartışmalı etki olmuştur. 1980'lerden sonra Dünya Bankasının vermiş olduğu krediler yavaş yavaş yapısal uyum ve sektörel uyum için verilen krediler gibi olmuştur. Günümüzde Dünya Bankasının vermiş olduğu kredilerin büyük bir kısmı yapısal ve sektörel uyum adı altında verilmektedir. Dünya Bankasının Yapısal uyum politikası IMF'nin yapısal uyum politikası ile hemen hemen aynı olmuştur. Dünya Bankası ve IMF ortak bir şekilde aşırı borçlu yoksul ülkeler, yoksulluğun azaltılması ve büyümeye kaynak sağlamak adı altında program yürütmektedirler. Yürütmüş oldukları bu program ise yoksul ülkelerin ancak yapısal uyum politikalarını uygulamaları koşulu ile yoksul ülkelere borç vermiştir. Dünya Bankası IMF'nin çıkarlarını gözetip IMF'nin onaylamadığı ülkelere borç vermemektedir (Danaher, 2004:96).

Dünya Bankası ve IMF'yi yönlendiren en büyük kuvvet Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Dünya Bankasının 188 üyesi bulunmaktadır fakat Amerika gibi birkaç ülke hariç karar almada yetkisi bulunmamaktadır. Alınan kararların %16,4'lük oyu Amerika elinde bulundurmaktadır. %7,9'luk payı Japonya, %4,5'lik payı Almanya, Fransa ve İngiltere ise %4,3'lük oy hakkı bulunmaktadır. Önemli kararlar olduğu zaman Amerika Birleşik Devletleri %85 oy lazım olduğunda Amerika kendi başına bloke edebilmektedir. Bunun yanında Dünya Bankasının başkanı Amerika tarafından seçilmektedir. IMF başkanı Avrupalı ülkeler tarafından seçilmektedir fakat arkasındaki asıl güç Amerika olmuştur. Bu kurumlar Amerika'nın elindeymiş gibi görünüp esasen küresel sermayenin çoğunluğunu elinde bulunduran Yahudi asıllı sermayecilerin kontrolünde bulunmaktadır (Tokalak, 2016:85-86).

1970'lerden beri, Anglo Amerikan çıkışlı yeni liberal politikaların dünyanın geri kalan yerlerinde yaygınlaştırılmak istenmektedir. Yeni liberalizm gelişmekte olan ülkelere istikrar ve yapısal uyum politikaları adı altında yürütülmektedir. Bu politikaların siyasal dönemde oluşturduğu kısa dönemli sonuçları incelendiğinde,

1970'lerde 1980'lerde uygulanan ülkelerde otoriter rejimi desteklemiştir. Örnek olarak Dünya Bankası yapısal uyum programlarını, baskıcı rejimlerin görevde olduğu Endonezya ve Brezilya'da uygulamaya öncelikli olmuştur. Marcos, 1972 senesinde diktatör olduğunda Filipinler Bankası'nın fonlarının yoğunlaştığı bir ülke haline gelmiştir ve uyum programları hareketler ile destek olunmuştur. Şili'de yapısal uyum programları 1973 senesinde Augusto Pinochet'nin Başkan Salvador Allende'ye karşı oluşturduğu kanlı darbe ile neticelenmiştir. Yapısal uyum programlarının siyasal maliyeti yanında ekonomik maliyeti de üçüncü dünya ülkeleri açısından olumsuz sonuçlara yapmıştır. Bunlar devamlı artan yoksulluk ve borçlar olmuştur. 1980'lerin başında Üçüncü Dünya'nın borcu 785 milyar dolar iken, bu miktar 1993 senesinde 1,5 trilyon dolar olmuştur. Afrika'da 47 ülkenin üçte biri yapısal uyum programına tabi olmuş durumdayken bu ülkelerin dış borç oranı gayri safi milli hasılanın %110'u olmuştur. Dünya Bankası ve IMF'nin vermiş olduğu yapısal uyum kredileri, bu ülkelerin batıdaki ticari bankalara doğrudan faiz ödemeleri olarak geri aktarılmaktadır. Üçüncü Dünyadan ticari bankalara net kaynak transferi 1984 ve 1990 seneleri arasında 178 milyar dolar olmuştur. Latin Amerika'da yoksulluk içinde yaşamını devam ettiren kişi sayısı 1980 senesinde 130 milyonken, 1990'ların başlarında bu rakam 180 milyona yükselmiştir. Yoksulluk artışına paralel bir şekilde gelir dağılımındaki farkta gün geçtikte artmıştır. Kıtada bulunan en zengin %20, en fakir %20'den 20 kat daha çok gelir elde etmektedir. Afrika kıtasındaki nüfusun 300 milyonluk kısmı yoksulluk sınırının altında yaşamına devam etmektedir. Artan borçlar, yoksulluk ve gelir adaletsizliği yapısal uyum programlarının olumsuz yönünü ortaya koymaktadır (Zabcı, 2002:155-156).

Dünya Bankası yapısal uyum politikaları çerçevesinde ekonomik büyümenin sağlanacağı ve kişi başı milli gelirin artacağını ifade etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük bir bölümünün geçimini sağladığı tarım sektöründeki büyümenin yoksulluğu azaltacağı ifade edilmektedir. Diğer taraftan uyum politikalarının uygulandığı ülkelerde büyümenin hiç olmamış ya da çok az olmuştur. Latin Amerika ülkeleri için yapılan araştırma sonucuna göre yapısal uyum kredileri kullanan ülkeler kredi kullanmayanlardan daha hızlı büyüme performansı göstermemekte, hatta kredi kullananlar kredi kullanmayanlardan daha kötü büyüme performansı gerçekleştirmiştir. Yoksulluğu azaltmak için gerekli büyüme oranı bulmak amacıyla yapılan ampirik çalışmalarda çok büyük büyüme oranlarında

yoksulluğun azaldığı, fakat ekonomik büyümenin tek başına yeterli olmadığı, yoksulluğu düşürecek kurumsal değişikliklerin ve politikaların belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Tosuner, 2007:58).

Tablo 3.3 GSMH Büyüme Oranları (%)

	1980-1990	1990-1999	2000-2005
Doğu Asya ve Pasifik	8,0	7,4	8,3
Avrupa/Orta Asya	2,4	-2,7	5,4
Latin Amerika/Karayipler	1,7	3,4	2,3
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	2,0	3,0	4,1
Güney Asya	5,7	5,7	6,4
Sahra Altı Afrika	1,7	2,4	4,2
Toplam	3,4	3,3	5,3

Kaynak: Dünya Kalkınma Raporları, 2000, 2007

Yapısal uyum politikalarının yoğun bir şekilde uygulandığı Latin Amerika ve Sahra Altı Afrika ülkelerinde büyüme oranının çok düşük düzeyde olmuştur. Yapısal uyum politikalarının yoğun olarak uygulandığı 1980-1990 döneminde Latin Amerika ve Sahra Altı Afrika ülkelerinde büyüme oranı %1.7 civarında olmuştur. Geçiş ekonomilerinin bulunduğu Avrupa ve Orta Asya bölgesinde piyasa ekonomisine geçişten sonra 1990-1999 seneleri arasında yüzde 2.7 daralma olmuştur. Doğu Asya ülkelerinin kendi büyüme modelleri ile uyum politikaları dışında bir yol izleyerek daha yüksek büyüme oranlarına vardıkları görülmüştür. Yapısal uyum politikalarını takip etmeyen Doğu Asya ülkelerinin bu başarısı tek bir politika paketinin çözüm olmadığını kanıtlamaktadır (Tosuner, 2007:59).

3.3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)

Dünya Ticaret Örgütü 1947 senesinde kurulan GATT'ın devamı niteliğinde olmuştur. Daha sonra Dünya Ticaret Örgütüne vücut veren anlaşma 1994 senesinde imzalanmış olan Uruguay Raundu anlaşması olmuştur. Fakat GATT'ın yerini Dünya Ticaret Örgütünün alması isim değişikliğinden daha fazla içeriğe sahip olmuştur. Dünya Ticaret Örgütünde bulunan ORD (Uyuşmazlıkların Çözümü Organı) aracılığı ile yaptırım kararı oluştuğunda, üyelerin bu karara karşı çıkabilmek için oy birliğinin sağlanması gerekmektedir. Yani ORD'nin önemli bir otoritesi bulunmaktadır (Işıklı, 2002:58-59). Dünya Ticaret Örgütünün amaçları arasında örgüte üye devletlerin adil bir biçimde serbest ticaret yapabilmeleri, örgüte üye devletlerin ticaret ve ekonomik

alanlardaki ilişkilerini ilerletmek, tam istihdamı sağlamak, mal, hizmet ve ticaret üretiminde artış sağlamak gibi amaçları bulunmaktadır (www.ab.gtb.gov.tr/uluslararsi-orgutler/dunya-ticaret-orgutu, 28.05.2017).

Dünya Ticaret Örgütü hem bir forum hem de çıkarlarını koruduğu kesimlerin kural koyucu mekanizmasıdır. Bunun yanında uluslararası hakem rolü üstlenmesine rağmen Dünya Ticaret Örgütü bir tarafı temsil etmekte ve uluslararası sermayenin hizmetinde bulunmaktadır. Seattle protestocularının toplu bir şekilde imzalayıp Amerikan Kongre üyelerine gönderdikleri bildiriye göre Dünya Ticaret Örgütü “*Kamusal alanı ortadan kaldırmayı amaçlayan, çokuluslu şirket hukukçularının ve bürokratlarının denetiminde demokratik olmayan bir kurumdur*”. Dünya Ticaret Örgütü içinde bulundurduğu güç sayesinde sadece Türkiye’de değil, Avrupa’nın güçlü ülkelerinde de halk oyunun tercih ve eğilimlerine tamamen zıt politikalar uygulamaktadır. Bunlara örnek olarak sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi, kamusal alanların tahrip edilmesi, MAİ (Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları), ticari emeller için canlıların genetik yapısına müdahale edilmesi, doğanın ve kültürün tahribine zemin hazırlaması gibi örnekler verilebilmektedir (Işıklı, 2002:59).

Dünya Ticaret Örgütü küresel güçler ve onların çalışma sistemleri açısından bize en iyi bilgiyi aktaracak olan sistemlerdir. Dünya Ticaret Örgütünün idari yapısı dünyada en çok sermayeye sahip olan ulusların elinde bulunmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü dünyada ticaretin düzenlenmesi ve kuralların konulması gibi işleri yapan bir kuruluş olarak tanınmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü dünya çapında ekonominin liberalleşmesi ve ticaretin küresel alanda genişleyip toplumların refah seviyesini arttırmak gibi görevleri bulunmaktadır. Fakat işin aslı böyle değildir. Örnek olarak Dünya Ticaret Örgütü gelişmiş ülkelerde devlet tarafından çiftçilere aktarılan teşvikler, bu ülkeler ise tükettiklerinin kat kat fazlasını tarımsal ürünü ucuz bir fiyatla az gelişmiş ülkelere satmaktadırlar. En büyük geçim kaynakları tarım olan az gelişmiş ülkelerde ise halkın durumu gittikçe kötü bir hal almaktadır. Halk daha fazla açlığa maruz kalır ve ayrıca bu durum nedeni ile az gelişmiş ülkelerde tarım sektörü gittikçe yok olma durumunda kalır. Bu durum ise kırsal kesimin canını oldukça yakmaktadır. Köylüler ve çiftlikler ise gün geçtikçe kötüleşen şartların neden böyle

olduğunu bilmemektedir. Dünya Ticaret Örgütünün demokratik gelişmekte olan ülkeler için çok büyük bir tehlike olmaktadır (Tokalak, 2016:81).

Geçmiş verilere bakıldığı zaman gelişmiş ülkelerin ihracat GSYİH içi yüzdesi 1913 senesinde 11,2 olmuş iken, 1985 senesinde 23,1 olmuştur. İthalattaki değerler 1880-1900 senelerinde 12,4 iken 1985 senesinde 21,7 olmuştur. Bazı ülkelerin 1993 ve 1997 seneleri arasındaki ihracat GSYİH içi değerler; Amerika’da %4,1’den %11,4’e, İngiltere’de %14,7’den %21’e, Fransa’da %6’dan %2,1’e Almanya’da ise %12,2’den %23,7’ye gelmiştir. Bu oranların artmasındaki sebep GATT ve WTO’nun kuruluş amaçlarından birisinin gelişmiş ülkelerin dünya ticaretindeki rollerini arttırmak amacı nedeniyledir. Yapılan görüşmelerde çok gelişmiş ülkeler, gündemdeki konulardan hedefleri doğrultusunda olan kararları çıkarma ve uygulamada her daim ağırlıkları görülmüştür. Genel olarak mamül mal ihracında bulunan gelişmiş ülkeler hammadde üretimi ile alakalı almış oldukları tedbirler dünya ticaretinde daraltıcı bir etki oluşturmaktadır. Bunun nedeni de talepteki oransızlıkların giderilmesi yerine alınan tedbirlerin dünya ekonomisi ve gelişmekte olan ülkelerin zararına işliyor olmasıdır. Gelişmiş ülkelerin sınai mallardaki kısıtlamaları kaldırırken de tarım ithalatını büyük oranda kısıtlayıcı koruma politikaları yürütülmektedir. Dünya ticareti Uruguay Turu’nun ardından tavizler sistemine dayandırılmış olsa dahi tavizler büyük oranda gelişmiş ülkelere kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkeler tarife oranlarını %3’e kadar çekebilirken, gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkeler %25’lere varan tarifeler uygulanmakta ve neticede Dünya Ticaret Örgütünün ayrımcı olmama ilkesi hiçe sayılmaktadır. Dünyadaki en büyük 25 şirket gelişmiş ülkelere ait şirketlerdir. 1999 ve 2000 seneleri verilerinde Amerika’ya ait bulunan şirketlerden; Exxon Mobil 149.000 milyar dolar, Wal-Mart Stores 77.895 milyon dolar, General Motors 303.100 milyon dolar ve Ford Motor 284.421 milyon dolar servetiyle dünyadaki en büyük dört şirket olmuştur (Şener, 2015:86-87).

Gelişmiş ülkeler 1997 senesinde dünya ticaretindeki az gelişmiş ülkelerin sistemde çıkarıldıkları sorunlara çare bulmak için toplantıda “En Az Gelişmiş Ülke Ticaretinin Geliştirilmesine İlişkin Bütünleştirilmiş Girişimler” yapılanmasına öncü olmuşlardır. Bu neticede WTO aracılığı ile az gelişmiş ülkelere teknolojinin gelişmesinin bu ülkelere yabancı sermayeyi ülke içinde kabul ettirmeleri neticesinde

gerçekleştirdiğini söylemişlerdir. Bu neticede Dünya Ticaret Örgütü yolu ile sermayenin liberalleşmesi önündeki engeller kaldırılmıştır. Bunun yanında TRIPS ve bu gibi anlaşmalar ile kendi ürünlerini üretmeyi amaçlayan az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin girişimlerine engel koymuşlardır. Küresel ekonomik göstergelere bakıldığında durum iyi görülmemektedir. Dünyadaki nüfusun en zengin ülkelerde yaşayan 1/5'i ile en fakir ülkelerde yaşayan 1/5'indeki fark 1960 senesinde 1:30, 1990 senesinde 1:60 ve 1997 senesinde 1:74 olduğu gözlenmiş, yine aynı sene içinde en zengin %20 dünya gelirinin %86'sına sahip olurken en fakir %20 dünya gelirinin %1'ine sahip olmuştur. Bu fark günümüzde de artarak süregelmektedir (Şener, 2015:89-90). Gelişmiş ülkeler daha da gelişebilmeleri için diğer ülkelerinde belli bir oranda sınırlı bir büyümesinin gerekli olmasından dolayı diğer ülkelerin çıkarlarını gözetmek durumunda kalmışlardır. Günümüzde ülkelerin başarısız olmasının nedenlerinden biri de sömürücü kurumların insanların tasarruf, yatırım ve yenilik için ihtiyaçları olan teşvikleri tedarik etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu siyasal kuruluşlar Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve IMF daha önceleri sömürülerinden fayda sağlamış gelişmiş ülkelerin güçlerini pekiştiriyor olması diğer ülkelerin başarısız durumda olmasının nedenlerinden olmuştur. Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin başarısızlığının asıl nedenine bakıldığı zaman, koşullar ve oluşturduğu ortamlar her ne kadar farklı olmuş olsa da, daima sömürücü ekonomik ve siyasal kurumlar asıl neden olmuştur (Şener, 2015:91-92).

Dünya Ticaret Örgütü demokratik ve şeffaf olmamasının yanında alınan kararlarda bazı küresel güçlerin temsilcileri tarafından alınıp uygulanmaya konulmaktadır. Serbest ticaret ise güçlü ülkelere fayda sağlayacak bir biçimde uygulanmaktadır. Dünya Ticaret Örgütüne üye devletlerin ticaret hacmi 2013 senesinde 18.3 trilyon dolar artış göstermiştir fakat bu örgütün adalete çok daha bozulmuş ve ticaretin %52'lik payı on büyük şirket arasında olmuştur. Dünya Ticaret Örgütü işçilerin temel haklarını koruyacak önlemler almak yerine esnek çalışma şartları yolu ile işçiler daha kolay bir şekilde işten çıkarılabilmektedir. Dünya Ticaret Örgütü aldığı kararlar ile gelişmekte olan ülkelere zararına kararlar vermektedir. Bu şekilde dünyada ülkeler arasında eşitsizlik daha da artmaktadır. Bu şekilde zenginlik bazı kişilerin elinde bulunmaktadır. Sosyal refah devletin gereği olan kurumları bu örgüt teşvik ederek kurumları özelleştirip gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin kurumlarını özel şirketlere teslim etmektedir. Bunun yanında şirketlerin sebep

olduğu çevre kirliliğine sessiz kalmaktadır. Bu kapsamda Dünya Ticaret Örgütü küresel güçlerin çıkarlarını gerçekleştiren bir kurum haline gelmiştir (Tokalak, 2016:83-84).

SONUÇ

Sömürgecilik her dönem önemini koruyan bir olgu olmuştur. Sömürgecilik ile birlikte sömürülen halklar ekonomik kaynaklarını yitirmiş, siyasi bağımsızlığını yitirmiş ve kültürel zenginliklerini kaybetmişlerdir. Önemli ticaret yollarının Osmanlı Devletinin elinde bulunması Batılıların Coğrafi Keşifleri başlatmasına neden olmuştur. Coğrafi Keşifler ile birlikte bilinmeyen kıtalara gidilmiş, ülkeler sömürgecilik faaliyetlerini başlatmışlardır. Amerika kıtasının keşfedilmesiyle bu kıtanın yeraltı ve yerüstü zenginliği Avrupa kıtasına aktarılmıştır. Bu kıtadaki yerliler soykırıma uğramış geri kalanları sömürgeci güçlerce işgücünü karşılamak için köle olarak kullanılmış ve asimile edilmişlerdir. Sanayi Devrimi neticesinde üretimde artış gerçekleşmiş ülkeler hammadde ihtiyaçlarını karşılamak ve kendi pazarlarında satamadıkları malları ihraç etmek için yeni pazar arayışları gerçekleştirmişlerdir. Bu olayın sonucunda sömürgecilik faaliyetleri daha çok yaygınlaştığı görülmüştür. Tarihte sermayeci ülkelerin sömürgecilik faaliyetleri gerçekleştirdikleri görülmüştür. Rekabete, teknolojiye, özel mülkiyete ve ücretli emek sömürüsüne dayalı olan kapitalist üretimin pazar, kar ve sermaye için üretim yaptığı görülmüştür. Sömürgecilik ile birlikte insan gücü kölelik yolu ile kullanılmış ülkeler işgücü ihtiyacını karşılamak için yaygın bir şekilde köle ticareti gerçekleştirmişlerdir.

Sömürgeciliğe ilk olarak Portekiz ve İspanyollar başlamıştır. Bu ülkelerin özellikle Amerika kıtası ve Afrika kıtasında sömürgecilik faaliyetlerini yoğunlaştırdıkları görülmüştür. Bu ülkelerin ardından Hollanda sömürgeciliğe başlamıştır. Hollandalıların Endonezya'daki sömürgecilik faaliyetleri dikkat çekmiş ve Doğu Hindistan Kumpanyası sayesinde ticaret tekelini oluşturup özellikle Hint adaları ve Endonezya'da büyük karlar elde etmişlerdir. Hollanda'nın ardından sömürgecilik faaliyetlerine başlayan Fransa sömürgecilik faaliyetlerine Amerika kıtası ile başladığı görülmüş fakat asıl sömürgecilik faaliyetlerini Afrika kıtasında yoğunlaştırdığı görülmüştür. Birçok Afrika kıtasındaki ülkeyi sömüren Fransızlar

Afrika'daki ülkelerin zenginliklerini elde edip bu ülkelerin halklarını işgüçlerini kullanmak için köleleştirmişlerdir. Kendi topraklarının efendisi olan halk kendi topraklarında Fransızların kölesi olmuşlardır. İngilizler sömürgecilikte önde olan ülke olmuştur. Dünyada sömürmediği çok az ülke olmuştur. Fransızlar ile aralarındaki rekabet çok yaşanmıştır. İngilizler Doğu Hindistan Şirketi sayesinde %100'ü aşan karlar elde etmiştir. İngiltere'de yaşanan Sanayi Devrimi neticesinde İngiliz sanayisi artan üretimi pazarlayacak yeni yerler arayışına girmiş ve hammadde bulma arayışına girdiği görülmüştür. Bu neticede İngiliz sömürgeciliği hızlanmıştır. Rus sömürgeciliği daha çok Orta Asya'da yoğunlaşmıştır. Burada yaptıkları kürk ticaretinden önemli gelir elde ettikleri görülmüştür. Siyasi birliğini Prens Bismarck ile oluşturan Almanya diğer sömürgeci ülkelerin yaptığı gibi sömürgeciliğe başlayıp hammadde ve pazar arayışlarına girdiği görülmüştür. Almanların Afrika kıtasında sömürgecilik faaliyetlerini yoğunlaştırdıkları görülmüştür. Alman tüccarlar Namibya'ya gelmiş Namibya'da acımasız katliam yaptıkları görülmüştür. Bir diğer acımasız katliam da Hitlerin milyonlarca Yahudi'yi katletmesidir. Siyasi birliğini sağlayan İtalya'da diğer sömürgeci ülkeler gibi hammadde ve Pazar arayışlarında bulunduğu görülmüştür. Bu kapsamda Etiyopya, Eritre, Habeşistan ve Osmanlı toprağı olan Trablusgarp gibi ülkeleri sömürüp bu ülkelerin zenginliklerini kendi topraklarına aktarmışlardır. Önceleri sömürgecilik devletlerin sömürgeci ülkeler tarafından açık bir şekilde istila edilmesi şeklinde olurken günümüzde küresel yayılmacı çokuluslu şirketlerin başındaki Amerika ülkelerinde karışıklık çıkarması, seçimle başa gelen kişilere darbeler yapması ayaklanma çıkarması ve bunların CIA aracılığı ile desteklenmesi, ülkelere demokrasi getireceğim söylemleri ile ülkeleri işgal etmesi şeklinde Amerikan sömürgeciliğinin olduğu görülmüştür. Bu kapsamda Amerika'nın ilk olarak Latin Amerika ülkelerinde sömürgeciliğe başladığı görülmüştür. Amerika dünya da ekonomiyi kontrol etmek için IMF ve WTO gibi kuruluşları kurduğu görülmüştür. Bunun yanında Kore, Küba, Vietnam, Afganistan, Irak ve Suriye gibi ülkeleri sömürdüğü görülmüştür. Amerika'nın ülkeleri sömürürken kitle iletişim araçlarını kendi yararına üzere siyasi birliğini oluşturan günümüzdeki bazı gelişmiş ülkelerin sömürgecilik yaparak servetlerini oluşturdukları reddedilmez bir gerçek olduğu görülmüştür. Bu ülkeler sömürgecilik yolu ile zenginleşirken sömürdükleri ülkelerin ise fakirleşmesine neden olmuşlardır. Bu kapsamda ülkelerin yaptığı köle ticareti sömürgeciliğin sembolü olmuştur.

Sömürgecilik neticesinde yeraltı ve yerüstü zenginliğini kaybeden halk bunun yanında gelenek ve göreneklerini de yitirmiştir. IMF, WTO ve Dünya Bankası gibi kurumların başlarda farklı amaçlar için kurulmuş oldukları ifade edilmiş olsa da bu kurumlar kapitalizme hizmet edip küresel sermayenin kontrolünde olmuşlardır. IMF ve Dünya Bankası yapısal uyum politikaları adı altında kendi çıkarlarını gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu kapsamda IMF'nin ülkelere verdiği kredilerin ülkelerin makroekonomik göstergelerinde olumsuz etki oluşturduğu görülmüştür. Dünya Bankası yoksulluğu azaltacağı söyleminin tersine borç verdiği ülkelerin daha da yoksullaştığı görülmüştür. Dünya Ticaret Örgütü gelişmiş ülkelerin daha da gelişmesini sağlayıp gelişmemiş ülkeler arasındaki farkın açılmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2013). Dünya Ticaret Örgütü. <http://www.ab.gtb.gov.tr/uluslararsi-orgutler/dunya-ticaret-orgutu>, (28.05.2017).
- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2014), *Ulusların Düşüşü*, Velioğlu, F. R. (Çev.), Doğan Kitap, İstanbul, ss.17-357.
- A J. Hanna, (1961), *European Rule in Africa*, London, ss.12-13.
- Akal, C. B. (2010), *Modern Düşüncenin Doğuşu*, Dost Kitapevi, Ankara, ss.29-60.
- Akgül, O. (2014), *Haklı Savaş Teorisi ve Sömürgecilik Bağlamında Libya Müdahalesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, ss.8-13.
- Aksöz, A. (2015), *Yaseminler Ülkesi TUNUS*, Rapor, Genç İDSB (İslam Dünyası STK'ları Birliği Genç Kurulu), İstanbul, ss.9.
- Ataç, C. A. (2007), *Bağımsızlık Savaşından Dünya Hükümdarlığına: Amerikan İmparatorluk Anlayışının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Batı, 10(42):120.
- Ataman, M. Gökcan, Ö. (2012), *Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı Yayılmacılık Denemesi*, Akademik İncelemeler Dergisi, 7(2):199-229.
- Ataman, M. (2005), *United States of America*, Gieler, W. Ve Kullman, C. (Der.), TASAM Yayınları, İstanbul, ss.525-539.
- Ataöv, T. (1977), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, ss.12-555.
- Arıboğan, D. Ü. (1996), *Globelleşme Senaryosunun Aktörleri*, Der Yayınları, İstanbul, ss.257.
- Arıkan, R. Demiryürek, H. Göksoy, İ. H. Kavas, A. Özcan, A. Demiroğlu, H. Yurdakul, İ. Ediz, İ. (2014), *Sömürgecilik Tarihi (Afrika-Asya)*, Ed. Özcan, A. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3120, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2029, Eskişehir, ss.3,-122.
- Armaoğlu, F. (1997), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss.4-421.
- Armaoğlu, F. (2004), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, ss.26.
- Arnold, D. (1995), *Coğrafi Keşifler Tarihi*, Bahadır, O. (Çev.), Alan, 1. Baskı, İstanbul, ss.19.

- Bagce, H. E. (2003), *Emperyalizmin Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi*, İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, No:28, Mart, ss.65.
- Bello, W. (1994), *Dark Victory: The United States, Structural Adjustment and Global Poverty (USA: Pluto Press)*, Başkaya, F. (Çev.), İmge Yayınları, Ankara, ss.15.
- Bello, W., Cunningham, S. (2001), *The World Bank and IMF*, <https://www.zmag.org/theWorldBankandtheIMF.htm>.
- Benamou, G. M. (2006), *Bir Fransız Yalanı*, Çev. Sonat Ece Kaya, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 14.
- Başkaya, F. (2005), *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme*, Maki Basın Yayın, Ankara, ss.9-92.
- Bayur, Y. H., (1987), *Hindistan Tarihi*, 2. Baskı, Cilt:III, TTK Yayınları, Ankara, ss.62.
- Biber, A. E. (2011), *Dünya Tarım Ticareti Serbestleşme Sürecinde Neo-Merkantilist Politikalar*, Business and Economics Research Journal, 2(1):31-32.
- Blackwell, F. (2008), *The British Impact on India, 1700-1900*, Education About Asia, C.13/S.2, ss.34-37.
- Blum, W. (2013). Overthrowing Other People's Governments, The Master List, <http://killinghope.org/essays6/othrow.htm>, (15.06.2017).
- Boratav, K. (2016), *IMF: Dün ve Bugün*, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:34, Sayı:1, ss.27-42.
- Bulut, Y. (2003), *Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve William Jones*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, İstanbul, S.6. ss.71-106.
- Buzpınar, Ş. T. (1996), *Fransız Sömürgeciliği, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.13, İstanbul, ss.185.
- Bürüngüz, M. R. (2013), *Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Sömürgecilik ve Emperyalizm Algısı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss.9,18.
- Cabeci, K. (2008), *Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü*, Sayıştay Dergisi, Sayı:71, ss.27.
- Cain, P. J. Hobson, A. (1978), *Cobdenism and The Radical Theory of Economic Imperialism, 1918-1914*, The Economic History Review, New Series, 31(4):566-567.
- Castells, M. (2014), *Küresel Enformasyon Kapitalizmi, Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması*, Held, D., McGrew, A. (Der.), Güngen, A. R., Mercan, A. S. vd., (Çev.), Ankara, ss.369.

- Chaudhuri, K. N. (1999), *The English East India Company, The Study of an Early Joint-Stock Company 1600-1640*, The Emergence of International Business 1200-1800, Routledge/Thoemmes Press, London and New York, ss.3-4.
- Cohen, B. J. (1973), *The Qestion of Impperialism: The Political Economy of Dominance and Dependence*, Basic Books, Inc. Publishers, pp.13.
- Criticism of WTO, Word Bank and IMF, *The Ecologist*, Eylül 2000.
- Çaycı, A. (1995), *Büyük Sahrada Türk Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss.13-17
- Çeştepe, H. (2013), *Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmadan Kuruma, Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, Ahmetoğlu, K., Çeştepe, H., Tüylüoğlu, Ş., (Der.), Ekin Yayınları, Bursa, ss.255-257.
- Çeviker, A. (1958), *Hür Cezayir*, Kültür Matbaası, Ankara, ss.20.
- Çolak, K. (2008), *Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi*, SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, II:141-183.
- Daldal, B. (2015), *Finansal Küreselleşme ve Şirket Birleşimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss.9.
- Danaher, K. (2004), *Küresel Ekonomi ve Demokrasi: Dünya Bankası ve IMF'ye Karşı Mücadele*, Çölgeçen, B. (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul, ss.95-96.
- Danaher, K. (2005), *IMF ve Dünya Bankasına Karşı On Neden*, Doğan, B. (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul, ss.30-31.
- Daniel J. Boorstin, (1996), *Keşifler ve Buluşlar*, Dilber, F. (Çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, İkinci Baskı, ss.146-155.
- Danziger, R. (1988), *Bir Başkaldırının Anatomisi*, Akabe Yayınları, İstanbul, ss.53.
- Dawies, K. G. (1952), *Joint-Stock Invesment in the Latter Seventeenth Century*, The Economic History Rewiev, Second Series, C.IV/S.3, ss.296-297.
- Davutoğlu, A. (1998), *Uluslararası İlişkilerde Gerilim Alanları ve 21. Yüzyıl ile İlgili Projeksiyonlar*, Yeni Türkiye, ss.303-315.
- Denis, H. (1973), *Ekonomik Doktrinler Tarihi 1*, Tokatlı, A. (Çev.), Sosyal Yayınlar, İstanbul, ss.13-62.
- Deniz, F. (1992), *Cezayir Nerede? Geliyorum Diyen İslam Devrimi*, Denge Yayınları, ss.16.
- Deschamps H. (1966), *Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü*, Akbal, O. (Çev.), Kitapçılık Yayınları, İstanbul, ss.12.
- Doğan, O., Erdoğan, A. (2017), *XIX. Yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinde Hindistan'ın Yeri ve Önemi*, Gaziantep University Journal of Social Sciences", 16(3):839-847.

- Dönmez, Y. (2016). Sovyet Rusya Sömürgeciliği Dönemi Dil Politikaları. <http://www.cerkesfed.org/2016/04/05/sovyet-rusya-somurgeciligi-donemi-dil-politikalari/>, (12.05.2017).
- Dufraisse, R. (1992), Napoleon, Çev. Englund S., New York, ss.27.
- Dulupçu, M. A. (2001), *Küresel Rekabet Gücü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss.17-18.
- Duralı, Ş. T. (2015), *Çağdaş Küresel Medeniyet anlam-gelişimi-konumu*, Dergah Yayınları, İstanbul, ss.19-20.
- Dursun, D. (1988), Afrika Kıtasının Paylaşılması ve Sömürgeleştirilmesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul, ss.423.
- Eğilmez, M. (2012). Özetle IMF ve Türkiye. <http://www.mahfieğilmez.com/2012/07/ozetle-imf-ve-turkiye.html>, (07.03.2012).
- Eldem, E. (1999), *A History of Ottoman Bank*, Ottoman Bank Research Center, İstanbul, ss.40.
- Emerson, R. (1965), *Sömürgelerin Uluslaşması*, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, ss.3.
- EMO (Elektrik Mühendisleri Odası), Emperyalizm Nedir? Emperyalizme Karşı Savaş Nasıl Verilir? http://www.emo.org/ekler/67f096809415ca1_ek.pdf?dergi=99, (10.01.2017).
- Esercan, K. (2006), *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Arayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, ss.34-37.
- Eyicil, A. (2005), *Siyasi Tarih:1789-1939*, Gün Yayınları, Ankara, ss.93.
- Eyrice, E. (2008), *Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, ss.5-6, 17,70.
- Fedayi, C. (2016), *İmparatorluk Nasıl Yıkıldı Osmanlıdan Cumhuriyet'e Nasıl Geçildi*, Kadim Yayınları, ss.12-14.
- Ferguson, N. (2008), *The Ascend of Money:A Financial History of the World*, Penguin Books, London-New York, pp.82.
- Ferguson, N. (2011), *Paranın Yükselişi: Dünya'nın Finansal Tarihi*, Pala, B. (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss.70.
- Ferguson, N. (2002), *Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power*, Penguin Books, London, pp.23.
- Ferguson, N. *The House of Rothschild: The World's Banker 1849-1999*, pp.154.
- Ferro, M. (2002), *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi: 13.Yüzyıl-20.Yüzyıl*, Cedden, M. (Çev.), İmge Kitabevi, Ankara, ss.20-250.

- Gezgin, U. B. (2017), Yeni Sömürgecilik: Eski Sömürgeciliğin Torunu, <https://bianet.org/biamag/toplum/185776-yeni-somurgecilik-eski-somurgeciligin-torunu>, 01.09.2017.
- Giddens, A. (2008), *Sosyoloji*, Özel, H. ve d., (Çev.), 1. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul, ss.73-75.
- Greider, W. (1989), *Secrets of the Temple: How the Federal Reserve Runs the Country*, Touchestone Publ., New York, pp.11-12.
- Gökkaya, A. K. Yeşilbursa, C. C. (2011), *Yeni ve Yakınçağ Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, ss.40.
- Göksoy, İ. H. (1997), *Çağdaş İslam Ülkeleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta, ss.159-160.
- Göksoy, İ. H. (1998), Hollanda Sömürgeciliği, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 18, İstanbul, ss.226.
- Guide to India Office Records Relating to Central Asia*, The British Library Asia Pacific Africa Collection, 1998, ss.4.
- Güngör, F. (2014), *Sömürgecilik Bağlamında Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya Politikası*, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, ISSN: 1308-8041, 6(24):30-31.
- Hanılçe, M. (2010), *Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak*, Tarih Okulu Dergisi, Sayı 7: 47-70.
- Herbert, L. (1961), *Colonization and the History of Mankind The Journal of Economic History*, 21(4):86.
- Hirst, P. Thompson, G. (1998), *Küreselleşme Sorgulanıyor*, Erden, Ç. Yücel, E. (Çev.), Dost Yayınları, Ankara, ss.11.
- Hitti, P. (1957), *Lebanon in History*, London, ss.73.
- Hoskins, Halford L. (1954), *The Middle East Problem Area in World Politics*, New York: The Macmillan Company Pres, ss.6.
- Hürriyet Gazetesi, 01.04.2007.
- Işıklı, A. (2002), *Dünya Bankasının Laik İmparatorluğunda Kumarhane Kapitalizmi*, Otopsi Yayınları, İstanbul, ss.58-59.
- İslam Ansiklopedisi, c.8, Eskişehir, 1997, ss.247-267.
- Janskowski, J. (2000), *Egypt: A Short History*, Oxford, ss.71.
- J. D. Fage, (1955), *An Introduction to the History of West Africa*, Cambridge, University Press, ss.85.
- Johnson, A. G. (2000), "The Blackwell Dictionary of Sociology", UK, USA, ss.50.

- Johnson, C. (2005), *Amerikan Emperyalizmin Son Baharı*, Kösebalaban, H. (Çev.), Küre Yayınları, İstanbul, 253-257.
- Kah. G. H. (1996), *En Route to Global Occupation*, Huntington House Publ., Lafayette, LA, pp.13.
- Kahraman, K. (1993), Cezayir (Osmanlı Dönemi), *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VII, 487-489.
- Karakoç, K. O. (2003), Rekabet Kurallarının Uluslararasılaşma Süreci ve Uluslararası Örgütlerin Politikaları, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri, Ankara, ss.18.
- Karaman, H. (2003). ABD'nin Postmodern Sömürgeciliği16. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/turkiyeveislam/0085.htm>, (07.06.2017).
- Karal, E. Z. (1988), *Osmanlı Tarihi*, c.V, Ankara, ss.27.
- Kavas, A. (2009), Sömürgecilik, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.37, İstanbul, ss.394-395.
- Kavas, A. (2011). Fransız Siyaseti Afrika'dan Besleniyor, www.afam.org.tr/fransiz-siyaseti-afrikadan-besleniyor/, (21.07.2017).
- Kavas, A. (2005), *Geçmişten Günümüze Afrika*, İstanbul, Kitabevi, ss.41-159.
- Kaya, M. (2009), *Küreselleşme Yaklaşımları*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 13:3-4.
- Keskin, M. (2016), *ABD'nin Müdahaleci Dış Politikası: Latin Amerika Örneği*, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 4(1):70-88.
- Köktürk, A. (2011), *Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 7(13):73-97.
- Köymen, O. (2007), *Sermaye Birikirken*, 1. Baskı, İstanbul, Yordam, ss.153-159.
- Kuran, E. (2003), *II. Abdülhamit Dönemi Tarih Kaynağı Olarak Sadrazam Said ve Kamil Paşaların Hatıraları*, F.Ü. Ortadoğu Araştırma Merkezi Birinci Ortadoğu Semineri, Bildiriler, Elazığ, ss.30.
- Kurtbağ, Ö. (2010), *Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, ss.305-332.
- Kuzu, A. (2015), *Hedef Dünya Egemenliği Küresel Gizli Örgütler*, İstanbul, Kariyer Yayınları, ss.82-84.
- Landes, D. S. (1961), *Some Thoughts on the Nature of Economic Imperialism*, The Journal of Economic History, 21(4):511.
- Lefebvre, M. (2005), *Amerikan Dış Politikası*, Yerguz, İ. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, ss.17.
- Lenin, V. İ. (2003), *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Süreyya, C. (Çev.), 7. Baskı, Eriş Yayınları, ss.19-33.

- Lewis, B. (1997), *Çatışan Kùltürler: Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler*, Elhüseyini, N. (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, ss.39-42.
- Lipsey, R. G. Courant, P. N. Purvis, D. D. Steiner, P. O. (1993), *Economics London*, Harper Collins Collage Publisher, pp. 3-4.
- Luthy, H. (1961), *Colonization and the History of Mankind*, The Journal of Economic History, 21(4):86.
- Luraghi, R. (2000), *Sömürgecilik Tarihi*, İnal, H. (Çev.), E Yayınları, ss. 14-308.
- Magdoff, H. (1970), *Militarism and Imperialism*, The American Economic Review, Vol.60, no.2, Papers and Proceeding of the Eighty-second Annual Meeting of the American Economic Association, ss.240.
- Majumdar, R. C., Raychaudhuri, H. C. ve Kalikinkar Datta, (1953), *An Advanced History of India*, Londra: MacMillan&Co, ss.29.
- Meriç, C. (1980), *Kırk Ambar*, İstanbul, ss.289.
- More, T. (2009), *Ütopya*, Erşanlı, İ. (Çev.), 1. Baskı, Alter Yayınları, ss.24-27.
- Mushkat, M. (1971), *Some Characteristics of Colonialism and Its Product African Nationalism*, African Studies Review, 14(2):222.
- Nam, M. (2012), *İşgalden İstiklale Cezayir*, Tarih Dergisi, İstanbul, 55(1):155-187.
- New South American Bank Planned, *BBC News*, 09.10.2007.
- Nevins, A. Commager, H. S. (2008), *ABD Tarihi*, İncılık, H. (Çev.), Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss.248.
- NTV, (2012). Sadece 22 Ülkeyi İşgal Edemediler. www.ntv.com.tr/, (12.03.2017).
- Nolan, E. H. (1858), *The Illustrated History of the British Empire in India and East from the Earlist Times to the Supression of the Sepoy Mutiny in 1859*, C.II, London, ss.3-62.
- Olle, W. (1986), *New Technoligies and International Division of Labor: Letfransfer of Foreing Production from Devolving Countries*, Vierteljabres Berichte: Problems of International Cooperation, Species Issue: New Technologies and Third Word Devolopment, 103:11-19.
- Ökmen, M. (2005), *Küreselleşme Sürecinde Yerleşme Eğilimleri ve Yerel Yönetimler*, Yerel Yönetim Yazılar-1, Nobel Yayınları, Ankara, ss.6-7,539-564,
- Öngör, S. (1994), *Coğrafi Keşifler ve Tetkik Seyahatleri Tarihi*, Maarif Basım Evi, İstanbul, ss.36-46.
- Özcan, A. (1998), Hindistan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c.18, ss.75-81.
- Özcan, A. (2000), İngiltere, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.22, İstanbul, ss.299-300,302.

- Özdemir Gümüş, (2013), *Napolyon'un Mısır İşgali Sırasında Osmanlı Topraklarındaki Fransızlar*, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9:249-278.
- Özsağır, A. (2017), *Eleştirel Bir Yaklaşımla Medeniyet ve İktisat*, Ankara, ss.88-89.
- Öztürk, İ. (2009), *IMF Politikalarının Gelişmekte Olan Ülkelerin Makroekonomik Performanslarına Etkileri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, ss.44-51.
- Pakhuy, N. Ö. (2005), *Küreselleşen Dünyada Güçlü Devletlerin Müdahale Aracı Olarak Dünya Ticaret Örgütü*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, ss.39.
- Paşa, A. C. (1966), *Tarih-i Cevdet*, C. 6, Üçdal Neşriyat, İstanbul, ss.468.
- Paşa, M. N. (1980), *Netayicül Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Neşat Çağatay Yayınları, c.III-IV, Ankara, ss.202.
- Princeton University. (2007). Renaissance Hellenism. www.princeton.edu/, (18.03.2017).
- Ronald, Robertson, (1998), *Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu*, Der. King, A. Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Tesliminin Çağdaş Koşulları, Seçkin, G. Yolsal, Ü. H. Bilim Sanat Yayınları, Ankara, ss.103.
- Rosenberg, N., Birdzell, L. E. (Tarihsiz), *Batı Nasıl Zengin Oldu*, Güven, E. (Çev.), İstanbul, ss.94.
- Roskin, G. M. Berry, O. N. (2014), *Uluslararası İlişkiler*, Şimşek, Ö. (Çev.), Adres Yayınları, İstanbul, ss.135.
- Salman, B. (2003), *İspanya'da II. Cumhuriyet ve İç Savaş, 1936-1939*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss.8-9.
- Said, E. (1991), *Oryantalizm, Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Ayaz, S. (Çev.), İstanbul, ss.346.
- Sander, O. (2000), *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Kitapevi, 8. Baskı, Ankara, ss.186-203.
- Saray, M. (1998), *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss.109.
- Sarıkoyuncu Değerli, E. (2008), *İngiltere'nin Doğu (Şark) Politikası (1882-1914)*, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 14:1-15.
- Selik, M. (1988), *100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi*, Gerçek Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, ss.9.
- Sertel S. (2015), *Türk Hariciye Raporuna Göre İspanya'da İç Savaş, 1936-1939*, TAD, 34(57):273.

- Seyidoğlu, H. (2003), *Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri*, Doğu Üniversitesi Dergisi, 4(2):141-156.
- Siegel, J. (2002), *Endgama Britain, Russia and the Final Struggle for Central Asia*, I.B. Tauris Publisher, London&New York, ss.1.
- Simms, B. (2001), *Britain and Napoleon, Napoleon and Europe*, (Ed. By Philip G. Darwey), Harlow, ss.199.
- Smith, A. (1999), *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.167.
- Soran, İ. (2011), *Küreselleşmenin Türkiye’de Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss.5.
- Soysal, İ. (1987), *Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, ss.167-235.
- Sömürü, (1986), *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, c.17, İstanbul, ss.10735.
- Sönmez, Ş. (2007), *Cezayir Bağımsızlık Hareketi ve Türk Kamuoyu (1954-1962)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış, Doktora Tezi, Ankara, ss.18.
- Strayer, J. R. (1996), *Empires-Some Reflections on Roman and Modern Imperializm*, Comparative Studies in Society and History, 9(1):102.
- Şener, D. (2015), *Dünya Ticaret Örgütü Çatısı Altındaki Düzenlemelerin Küreselleşmeye Katkısı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss.86-92.
- Şenses, F. (2004), *Neo Liberal Küresel Kalkınma İçin Bir Fırsat mı Engel mi?*, Economic Research Center (ERC) Working Paper in Economic, Ankara, 4(9):5.
- Tanilli, S. (1987), *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası: İnsanlık Tarihine Giriş*, Cilt:3, Say Yayınları, İstanbul, ss.54.
- Tatar, T. (2011), *Sömürgecilik ve Kızıl Kara Katliam*, Sosyoloji Konferansları Dergisi, 2(44):196-220.
- Tireli, M. (2009), *Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, ss.107-109.
- Tokalak, İ. (2016), *Kurumlarıyla ve Oyunlarıyla Küresel Sömürü*, Ataç Yayınları, İstanbul, ss.33-86.
- Tonak, E. A. Boratav, K. Türel, O. Somel, C. Şengül, T. Arslan, H. (2004), *Küreselleşme: Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı*, (Der.), Tonak, E. A. İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2. Baskı, ss.22-23.

- Toprak, M. (2001), *Küreselleşme ve Kriz Türkiye ve Dünya Deneyimi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, ss.9.
- Tosuner, Ö. (2007), *Dünya Bankası ve Yoksulluk ile Mücadele*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss.58-59.
- Yalçın, A. (1976), *İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi*, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ankara, ss.89.
- Yarar, A. *Latin Amerika'da İspanyol Sömürgeciliği ve Simon Bolivar'ın Bağımsızlık Mücadelesi*, History Studies, 5(1):391-403.
- Yarın, Aylık Dergi, Kasım 2003, ss.22-24.
- Yediyıldız, B. (1994), *Tarih*, MEB Yayınları, II. Cilt, İstanbul, ss.79.
- Yıldırım, M. (2004), *Sivil Örümeğin Avında*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, ss.293-294.
- Yver, G. (1988), Cezayir, *İslam Ansiklopedisi*, c.III., 132-151.
- Wallach, L., Sforza, M., (2002), *DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler*, Aytaş, D. (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul, ss.22.
- Wallerstein, İ. (1998), *Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir Şey Olabilir mi?*, Der. A. King, Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Tespitinin Çağdaş Koşulları, Seçkin, G. Yolsal, Ü. H. (Çev.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, ss.129.
- Waltz, Kenneth (2008), *Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı*, Uluslararası İlişkiler, 5(17):3-44.
- Williams, M. E. (2012), *Understanding U.S.-Latin American Relations*, Theory and History, Routledge, pp.40.
- Word Bank, Global Economic Prospects and Developing Countries, 1995.
- Word Trade Organazition. (2014). WTO Statistics. http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2014_e.pdf, (03.02.2017).
- WTO, (2014). International Trade Statistics. <http://www.wto.org/>, (03.02.2017).
- Vardar, A. (2012), *Çeviribilimde Sömürgecilik-Sonrası Dönemeç: Çeviriyle Sömürgeleştirilenin Çeviriyle Özgürleştirilme Çabası*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss.21.
- Vural, S. (2000), *İktisadın Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, ss.3-28.
- Zabcı, F. Ç. (2002), *Dünya Bankasının Küresel Pazar İçin Yeni Stratejisi: Yönetişim*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 57(3):152-179.
- Zinn, H. (2005), *Amerikan Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*, Sayan Özer, S. (Çev.), İmge Kitapevi, Ankara, ss.273.

Zinn, H. (2009), *Amerika Birleşik Devletleri Halkları Tarihi*, uyarlayan: Rebecca Steffoff, Çoşkun, E. (Çev.), Kalkedon Yayınları, ss.13-195.

<https://odev123.blogcu.com/sanayi-devrimi-ve-sonuclari/3106663>, 01.07.2017.

ÖZGEÇMİŞ

Gözde NURDAĞ Mardinli ve dört çocuklu bir ailenin ikinci evladıdır. İlkokul, ortaokul ve lise tahsilini memleketi Mardin’de tamamlamıştır. Üniversiteyi Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünden 2014 senesinde bölüm ikinciliği ile mezun olmuştur. Daha sonra çok severek okuduğu Gaziantep Üniversitesi İktisat Bölümünü yine aynı üniversitede aynı bölümde yüksek lisans yapmaya başlamıştır.

VITAE

Gözde NURDAĞ from Mardin and she is second child of a family with four children. Completed primary, secondary and high school education in Mardin. She graduated from Gaziantep University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Economics with a second degree in 2014. Later on, the Gaziantep University Department of Economics, which enjoyed very much, started to graduate in the same universty.